Cena celého díla zl. 1.10 kr.

SBÍRKA ČASOVÝCH LISTŮV, ÚVAH A PŘEDNÁŠEK

Pořádá: JOSEF KACHNÍK.

Čís. 2.

Ze života Bulharského,

zajímavé črty dle vlastní zkušenosti

a

KRONIKA VÁLKY SRBSKO-BULHARSKÉ,

dle hodnověrných pramenů podává

IVAN BELOV.

(S četnými původními illustracemi a mapami.)

Dělostřelecký poddůstojník.

V OLOMOUCI 1886.

Nákladem knihkupectví R. Prombergra.

Knížecí arcib. knih- a kamenotiskárna v Olomouci.

Alexander I., kníže bulharský.

SBÍRKA ČASOVÝCH LISTŮV, ÚVAH A PŘEDNÁŠEK.

Pořádá

JOSEF KACHNÍK.

Čís. 2.

ZE ŽIVOTA BULHARSKÉHO

zajímavé črty dle vlastní zkušenosti

a

KRONIKA VÁLKY SRBSKO-BULHARSKÉ,

dle hodnověrných pramenů

podává

IVAN BELOV.

(S četnými původními illustracemi a mapami.)

V OLOMOUCI.

Nákladem knihkupectví R. Prombergra.

1885.

Bylo to dne 23. dubna r. 1877., kdy věhlasný car ruský Alexandr II., chtěje zlepšiti žalostný osud ubohých křesťanů v říši turecké, užil všeho možného nátlaku na vládu tureckou, a potkav se s urputným odporem, nutkán byl vypověděti jí válku. Známy jsou ohromné oběti jak na krvi tak na statku bratrského nám národa ruského, který ni pro hmotný zisk ni pro slávu neválčil, nýbrž za osvobození slovanských bratří nešetřil ničeho, jen aby vybojoval tolika tisícům uhnětených bratrů draze zaplacenou samostatnost. Rovněž jest v živé paměti, za jakých poměrů a okolností byl mír učiněn, a jak dalece vyplnila se přání těch, za něž asi půl čtvrta sta tisíce chrabrých junáků ruských drahou krev svou vycedilo.

S potěchou nemalou vidíme dnes, jak stateční Bulhaři chopili se zbraní, aby i ta poslední pouta, která jim berlínský kongres nadělil, roztrhali; než tentokráte dílo jejich svaté kazí zlý a závistný bratr, jenž před sedmi roky téže pomoci potřeboval. Zříme tu opět žalostnou nesvornost, která na nás Slovany již tolik neštěstí uvalila. Kéž bychom se již přece jednou poučili a se poznali! —

Chci nestranně vypsati, pokud zkušenost má sahá, život čackého národa bulharského.

Bulhaři, ač roztrženi ve dví, požívají takové svobody, jaké snad nemá jiný národ na světě. Avšak neužívá jí vezdy rozumně, čemuž nelze se diviti; jestiť to národ ještě u svém samostatném životě mladý, národ nezkušený, který skoro 500 let úpěl pod jařmem tureckým, a jho sveřepého Turka bylo nevýslovně ukrutné. Suroví Turci poháněli Bulhary k robotám, odírali je libovolně a beztrestně. Při soudu nenašli Bulhaři nikdy zastání, jejich výpovědi neplatily za pravdivé; Bulhaři obmezováni byli i v kroji, nesměli bíliti své domy a zapověděno jim bylo stavěti kostely. Potkal-li kdy Bulhar moslemína na koni

jeda, bylo mu sestoupiti s koně a pokloniti se moslemínovi. Dívky bulharské byly často od Turků unášeny. Na Bulhařích vydírali hrabiví Turci peníze všelijakým způsobem. Mimo daň vybíráu desátek ze všech plodin a poplatek z každého kusu dobytka. Hrozná byla daň z dětí. Každý pátý rok dostavili se sultánovi úředníci a nejkrásnější chlapce 10—12leté odváděli do sboru janičárského, který výhradně skládal se z dětí odvedených a poturčených. Popravy za sebe menší přestupek byly něco obyčejného. Duchovní úřady od patriarchy až do popa byly prodajny. Kdo více podal, místo obdržel; k učenosti, bezúhonnosti mravů anebo k nábožnosti zřetel se nikdy nebral, jen když měl peníze a velikou přízeň. A tak mnohý kavárník a kuchař stal se duchovním pastýřem.

Národ bulharský nalezal se tehdy ve stavu velmi bídném a hledal spásy ve stěhování do sousedních zemí. Bulhaři nejvíce se stěhovali do Valašska a Multan, Besarabie a Banátu. Mnozí dali se na „hajductví". Kdo byl těžce pohaněn, potupen nebo ztýrán od Turků, utekl se do hor a lesův a stal se hajdukem; pomsta za učiněná příkoří stala se heslem každého hajduka. Hajduk, kde Turka napadl, buď ho zabil anebo alespoň obral; avšak své souvěrce chránil a mstil. Bydlištěm hajduků byly hory vysoké; nejraději zdržovali se v okolí průsmykův a při stezkách horských. Byl-li lid venkovský od utiskovatelů tureckých mnoho týrán, volal hajduky na pomoc; když pak hajduk některého násilníka tureckého poslal na onen svět, bylo mu rychle utéci z krajiny před slídiči. Neboť běda hajduku, který upadl do rukou tureckých; vražen jest na kůl blíže města za strašných muk.

Toť malý obrázek stavu, v němž se Bulhaři za doby klesající říše osmanské nalezali.

Nyní vylíčím život Bulharů, jak se nám jeví za našich dnů; a poněvadž život hlavního města jest obrazem života veškerého národa, počnu Sofií čili Srědcem.

Všeho obyvatelstva má Srědec asi 35.000; v tomto počtu jest zahrnuto asi 10.000 španělských židů a 2 až 3 tisíce jiných národů, jako jsou: Turci, Peršané, Armeni, Rumuni, Srbové, Čechové, Maďaři, Němci a cikáni. Ještě

Střední část města.

před 10 lety čítal 20.000 obyvatelů. Ale od té doby, co do něho kníže bulharský přeložil svou residenci, počet obyvatelstva stále roste.

Turků zbylo v něm velice málo po válce (počet jich může se nyní páčiti na 400 duší), ačkoli Sofie byla dříve sídlem beglerbega (místodržícího), kterému bylo celé Bulharsko podřízeno.

Srědec leží takořka na samém úpatí hory Vitoše v úrodné a veliké rovině zvané „Sofijsko pole“, které z většího dílu jest jednotvárnou pastvinou, jakkoli pokrývají je četné vesnice. Na jihu pole Sofijského pne se do výše velikán syenitový Vitoš (skoro 2800 m.); Srědec a Vitoš jsou nerozlučny jako Neapol a Vesuv. Z okrouhlého podvalu Vitoš pne se do výšky; na severní straně chová roklinaté lesy, na jižní pažity alpské, vrchol pak je kamenitá a bařinatá pláň, z níž vyniká mocná pyramida skalní. Horskou svou spoustou, útvary sopečnatými a hojností magnetovce Vitoš je zvláštností mezi horami, jakých tak snadno nezříme.

Podnebí jest velice drsné, ačkoli jinak dosti zdravé. Léto bývá nadmíru parné; mrazy v zimě dostupují 28⁰ až 30⁰ Cels. a teplota v létě bývá až 35⁰ R. dosti obyčejnou. Na jaře a na podzim pršívá a často padává sníh. V tu dobu se ulice Sofijské tak rozvodňují, že jenom s těží lze přecházeti. Teprve v nejnovějším čase udělány jsou jakéž takéž chodníky, ale ne z kvádrů, nýbrž pouze štěrkové. Před čtyřmi roky ještě jich nebylo, a přes cesty byly položeny v neurčité vzdálenosti kameny, po nichž se přecházelo. Špatně-li si člověk při skoku změřil vzdálenosť kamenů, ocítil se v blátě až po kolena. Avšak i nyní „kaloše“ čili střevíce gumové jsou nutnou rekvisitou, jmenovitě jde-li se návštěva dělat.

Srědec je větším dílem ještě město na pohled orientalské; ulice má křivé, úzké a nečisté, zvláště ve čtvrtích Židy, Turky a cikány obývaných. Teprve v té době, kdy Sofii kníže prohlásil za hlavní město Bulharska severního, hlavně přičiněním našich krajanů stavitelů a měřičů shotovil se regulační plán, který však byl rozličnými koncessemi pohlavárů státních tak znešvařen, že několikráte musil se

Knížecí palác.

měniti, což arci bude již na ujmu kráse, šířce a rovnosti ulic. Domy stavějí se ponejvíce malé. Bulhar nerad bydlí pohromadě s rodinou jinou v jednom domě, a proto činžovní domy velice řídkým jsou úkazem. Nyní staví se dosti mnoho, a zbořením mečet a minaretů začíná se ráz města jeviti evropským.

Z nových budov, které v poslední době byly vystavěny, nejprve zasluhuje zmínky knížecí dvůr. Dříve bydlel kníže v malém domku „malka palata“ zvaném, a při něm byla nevelká zahrada a několik nezbytných přístavků pro sluhy a rozličné potřeby. Nový palác zbudován byl na základech konaku beglerbéga Sofijského, ale nebyla to šťastná volba, poněvadž na starém a obmezeném místě nebylo lze stavbu velikolepěji provésti. Palác knížecí byl vystavěn dle plánů vídeňského architekta Rumpenmayera ve slohu renesančním. Celek nečiní velkého dojmu, ačkoli jednotlivosti dosti pěkně jsou provedeny. Na straně severní nalezají se zvláštní budovy pro služebnictvo a malá plynárna jen pro palác. Mezi služebnictvem uzříš také naše krajany a krajanky. Palác kolem do kola zdobí park. Vnitřek paláce je velice elegantně a nádherně zařízen. V prvním poschodí na straně severní spatříš zimní zahradu, na západní sál ku dvorním koncertům a plesům. Kromě paláce pozoruhodnější stavby jsou: 1. Gymnasium vystavěné na podnět našeho krajana p. prof. Dr. Konst. Jirečka, tenkráte ministra vyučování v Bulharsku. Jest to prostranná budova o jednom poschodí s dosti objemným sálem, v němž se před rokem odbývalo sedění „sobranie“ parlamentu. 2. „Narodno sobranie“, které až doposud není dohotoveno. Obě jmenované budovy provedeny byly dle plánů arch. Jovanoviče, rodem prý Bulhara žijícího stále ve Vídni. 3. Vkusně vystavěná nemocnice nedaleko silnice vedoucí do Knaževa (vesnice po knížeti nazvaná); skládá se ze sedmi budov, které kolem do kola vroubí pěkná zahrada. Poblíž nemocnice nalezají se 4. velikolepé kasárny pro pěší vojsko. Na straně východní při silnici orchanijské jsou 5. rovněž velikolepé kasárny pro knížecí konvoj a dělostřelectvo a na silnici cařihradské 6. kasárny jízdecké. Mimo to

uzříš tam ještě menší stavby různé: jako sídlo ruského a rakouského konsulatu, jednotlivých ministerstev, a pak knížecí jízdárnu.

Sofii nemálo okrašlují pomníky v poslední době vystavěné. Tak pyramida z jednoho žulového kamene a v krásných rozměrech vytesaná stojí při silnici kostendilské vedoucí po Knaževa na obdélníkovém podstavci s nápisem: osvoboditeli caru Alexandrovi II. Kolem ní má se zříditi veliký park. Na straně východní uprostřed mezi silnicí cařihradskou a orchanijskou stojí pomník ve formě sarkofagu věnovaný felčarům a doktorům v boji ruskotureckém padlým, jejichž jména jsou do jednotlivých kamenů vtesána. Nyní se staví pomník Levského dle plánů našeho krajana p. Kolára, který si získal veliké zásluhy tím, že větší nádhernější budovy v krásném renesančním slohu sám vystavěl, jako hotel Kesjakov a dům dvorního lekárníka Stránského, bratra dr. Stránského, který byl vůdcem povstání ve Vých. Rumelii.

Ještě před čtyřmi lety byla všechna ministerstva umístěna v různých soukromých domech tureckých a takou měrou akustických, že šepot v druhé, ano až ve třetí síni bylo slyšeti, čemuž nelze se diviti, jelikož příční zdi byly prkenné a tapetami potaženy. Nemálo jsem se však podivil, když jsem vkročil do budovy ministerské. V první světnici byla cihlová dlážka vytrhána a vyzdobena bednami a hromadou knih. Ve druhé světnici u bílého stolu zeleným suknem potaženého seděli „náčalník“ a „podnáčalníci“ minist. vyučování, u druhých stolů pak písaři. Knihy a akta — jediná to ozdoba — byly všelijak po zemi rozházeny. Za tou světnicí nalezala se síň páně ministrova tak vystrojená, že si ani prostější a jednodušší nelze představiti. Záslony, obraz knížete, několik židlí z ohybaného dřeva, stůl zeleným suknem pokrytý a na něm zvonec — toť byl veškeren nábytek její. Je pravda, že jsem si ministerskou kancelář představoval trochu jinak. Podobné zařízení měla i druhá ministerstva. Nyní jsou ovšem kanceláře ministrů a úředníků vším možným přepychem a pohodlím opatřeny.

V Sofii nalezalo se velmi mnoho tureckých mečet se štíhlými minarety a rovněž nemálo bání čili lázní, z kterých toliko nepatrná část užila se ku praktickému účelu, ostatní byly zbořeny.

Tak nazvaná „černa džamie“ slouží nyní za státní vězení, v druhé nalezaly se až do nedávna bibliothéka, museum a státní tiskárna.

Lázně Sofijské jsou teď trochu po evropsku upraveny, mají zvláštní pokojíky a společný bazén. Bazén je slabě osvětlen. Světlo padá toliko otvory kopuly, jež nad ním se zvedá a čarovné světlo, odrážející se v hladině bazénu, vykouzluje. Voda je u pramene 35° R. horká, v bazénu 30° R. a obsahuje v sobě mnoho síry; proto nikdo pro omamující sirný zápach v lázni dlouho nevydrží. Turečtí „baučíci“ každého na požádání umyjou řádně žíněným víškem. V okolí Sofijském nalezají se dvě lázně železité, jedna se studenou vodou, v „Balefeudi,“ v nynějším „Kňaževu,“ výletním místě obyvatelů Sofie, a druhá „Jukkaribani“ s teplým pramenem v letě hojně navštěvovaná, ačkolivěk o pohodlí uvnitř a o stinné procházky při 35° R. teploty nijak není postaráno. Tyto lázně mají zařízení turecké a nájemcem je jakýsi Arab. Přihází se dosti zhusta, že z těch bání, kde tolik různých lidí se vystřídá, aniž se mění prádlo na ložích, odnese si člověk všelijaká zvířátka, která zrovna příjemně nelechtají. O ta vůbec v orientě není nouze. I lze často pozorovati, jak sedlák jde po ulici a znepokojuje-li jej nějaký takový tvor, veřejně ho vyhledá a odhodí a ani se při tom dost málo nezačervená. Masť tato zvířátka ničící jde v lekárnách hojně na odbyt.

Ze starých památek zmíniti se sluší o chrámu sv. Žofie; pochází ze století 11. a byl později proměněn v mečetu; nyní hrozí zbořením, tak že stržen býti musí. Město Sofie dostalo jméno od tohoto chrámu.

Život Sofie nelze arci ještě ani z daleka přirovnati k životu měst větších. Toho velkoměstského ruchu a hluku zde není. Již časné z rána uslyšíš Makedonce žalostným hlasem volati „salip,“ „salip“. Jest to nápoj ze zvláštních lesních kvítků a kořínků připravovaný a velice oblíbený

u Bulharů. Dle vypravování jest, prý, ten nápoj dobrý a zdravý. Já jsem ho však nikdy neokusil a proto nedovedu chuť jeho popsati. Selský lid pije rád „buzu“; dělá se z mouky a jakéhosi odvaru kořínkového a chutná, prý, asi jako mydliny, což mne okusiti odradilo. Buzu zvláště v létě po celý den prodávají Makedonci, vykřikujíce „buza, buzica, zdrava buzica“. V Sofii vůbec je zvykem vše po ulici roznášeti a vyvoláváním ke koupi nabízeti. Tu ti hoch nabízí „novi vestnici“ (časopisy) anebo „čereši“ (třešně), tam zase jiný „semeli“ (housky) anebo „limonata studena“ a jiné věci; tu jeden křičí „lustra,“ čímž se nabízí ku cídění bot, tam druhý volá „sladko“ (turecký med).

Krámy jakož i řemeslnické dílny jsou jako všude na východě do ulice otevřeny, ve kterých řemeslníci v zimě v létě pracují. V zimě ohřívají se při „mangalu“. Mangal je veliká a hluboká mísa s řeřavým uhlím.

Trh čili bazar Sofijský je velice zajímavý pro různosť a bohatosť kostymů a jazyků. Tam uslyšíme všemi možnými jazyky mluviti, nejvíce ovšem bulharsky. Bakalové (kupci) rychle chápou a s mnohými i česky se dorozumíš. V Sofii totižto žije mnoho Češek, které, poněvadž názvy potravin nejvíce jsou turecké a těžké ku pamatování, kupujíce rozličné potraviny užívaly českých významů, a ty si bakalové velice dobře zapamatovali. I moda s veškerými změnami je zde zastoupena. Nejpestřejší obleky mají cikánky a turkyně, které vyznamenávají se zvláštní disharmonií barev a nápadnou vrstvou líčidla.

Všecky Bulharky ani staré nevyjímajíce se líčí, což je v orientu jako povinnosť, neboť i snoubenec před svatbou posýlá nevěstě darem nějaký šperk a „kanu“, t. j. barvidlo černé na vlasy a obočí a pak líčidlo.

Kaváren, hanů, krčem je celá spousta, všude se v místnostech na ulici otevřených smaží a praží, a všecka tato líbezná a svůdná vůně zaráží kolemjdoucího.

Ve veřejných hanech a krčmách najdeš jen kuchaře, který jest velice rád, když se mu někdo obdivuje, plésti se mu však do řemesla, vlastně umění, nesmíš, sic ti hrdě odpoví „neodbiráš, tazi rabota“.

O pohodlí cestujících jest nyní dosti slušně postaráno; nalezneš v Sofii již 5 pořádných a elegantně zařízených hotelů. Hůře bylo před čtyřmi roky; tenkráte nemohlo se vůbec o pohodlí ani mluviti. Obyčejně skládala se celá garnitura pokoje v nejlepším hotelu ze dvou dřevěných koz, přes které položena byla prkna, ze slamníku vycpaného senem, poněvadž slámy nelze nikde dostati; z letní pokrývky, z bílého stolku a z pětikrejcarového zrcádka. Umývadla v něm nebylo a chtěl-li jsi se umyti, bylo ti vyjíti na chodbu ke korýtku, kde obyčejně stála „stovna“ (nádoba) s vodou. Za pokoj platilo se dost málo — 1 zl., a k tomu byl jsi týrán různými malými zvířátky.

Kavárny najmě turecké jsou malé jizbičky, kde uvidíš seděti s čibukem neb i s cigaretou Turky, kteří velmi málo mluví, v delších intervalech kávu srkají a při každém srku oči k nebesům pozvédají. Sejde-li se jich větší počet, působí ti pozorování zábavu příjemnou.

Cikanská muzika v hostincích a kavárnách mnohdy již od rána zuří na oblíbené nástroje hudební: housle a klarinet, jež doprovází buben neb i tamburina, na niž prsty se klepá. Někdy při hudbě zpívají, vlastně řvou cikáni písně bulharské i turecké. Čím více kdo řve, tím za lepšího zpěváka bývá pokládán. Pohled na takého zpěváka je vskutku bolestný; člověk očekává, že každým mžikem hrdlo se mu protrhne. Všichni orientalci, tedy i Bulhaři zpívají ze vší síly nosem, zuby majíce sevřeny, a napodobují tak dudy.

Písně bulharské jsou monotoní, nápěv tklivý, žalostný a takový též obsah. Zpívají-li se od zpěváka bez okras, trilků a prostě, znamenitě působí; nesmí je však zpívati Bulhar nezpěvák. Slovanský ráz je v nich dobře poznati. Každý Bulhar i Bulharka rádi zpívají, jmenovitě při polní práci. Bulharky vycházejí rády před dům v letě a zabývají se prací rozmanitou, najmě předením. Jakmile se setmí, je pusto a takořka hrobové ticho panuje po ulicích, nikdo z domu nevychází, a zvláště ne ženy. Přinucen-li kdo vyjíti, jde vezdy s lucerničkou, at se již svítí anebo je temno; to jest turecký obyčej.

Bulharské domky à la franka (t. j. po evropsku stavěné) stavějí se vesměs nízké předně proto, že Bulhar nerad s někým v domě bydlí a za druhé pro časté zemětřesení. Nejprudší bylo v roce 1859., následkem kteréhož mnoho domů v ssutiny se obrátilo. Skorem u každého domu nalezá se antré, zvláštní to vynikající přístavek, kterým se vchází do předsíně a touto do salonu, který u sebe chudší městské rodiny neschází. Zařízení salonu jest buď docela evropské anebo na polo neb i docela à la Turka. V salonu nalezá se stůl v prostředku postavený a kobercem pokrytý, pak zděný divan kolem všech stěn a pokrytý polštáři senem vycpanými a bílou neb i pestrou orientalní látkou. V zimě neschází již vzpomenutý mangal. Staví-li se à la Turka, netrvá to dlouho, dům i o jednom poschodí, je-li materiál pohotově, z pravidla za dvě nebo tři neděle je hotov. Stavitelé nejsou tu evropští architekti, nýbrž Makedonci, tak zvaní „Cincari“. Jazyk jejich není čistý, nýbrž jest smíšený s řeckým a rumunským. Cincar je člověk chytrý, dovedný, ale též všeho nekalého schopný; proto se také každému, kdo něco buď chytrého buď i špatného vyvede, říká, ty jsi „kato cincar.“ Jsou to řemeslníci, kteří znají takořka všechna řemesla, a není snad ničeho, co by, vysvětlí-li se mu to řádně, nedovedl. Bulhaři jeví veliké nadání k řemeslu uměleckému i umění technickému a zvláště Makedonci. Cincari jsou po většině „dulgeři,“ t. j. zedníci, tesaři a truhláři. Jistý cincar, jménem Pičoglu, bez zvláštních vědomostí vykonal dílo takořka monumentální, jak sám slavný cestovatel po zemích tureckých Kanitz praví, že by sloužilo ku cti i dovedným technikům evropským. Vystavěl nejkrásnější most v celém Bulharsku u Běly přes řeku Jantru ze tvrdého vápence, jenž má 14 otvorů, jest 270 m. dlouhý a 9 m. široký. Mnohé nové kostely bulharské, ano i mečety se svými smělými kopulemi a minarety byly a jsou dílem Bulharů, zvláště pak cincarů, kteří jsou beze všeho vyššího vzdělání a vůbec jedva psáti a čísti umějí.

Stavby provádějí bez plánů. Na zděný asi $1/2$ metru pod i nad zemí vysoký základ postaví kostru domu z trámů,

již v obdélník rozdělí a okna určí, na to pak střechu i s pokryvem; domy kryjí taškami čili keramidami. A nyní se začne zdíti. Obdélníkové pole rozdělí se menšími trámy na několik polí, jež se buď proutím propletou neb i cihlami vyplní. A to vše hlínou smíšenou se slámou tlustě se vymaže. Když byl dům vyschnul, obílí se několikráte hustším vápnem a vymaluje. O nějakých podmínkách krásna formalního jako o symetrii, proporci, rytmu ani řeči není; o linii přímou na domě při práci se jim jedná. Okna a dvéře tak přiléhají, že Meluzina může zde hráti ty nejmožnější variace. Nyní stavějí trochu solidněji a lecčemus se od našich stavitelů přiučili, tak že v nedaleké době předčí všecky síly evropské. Jsou to posud liknavé, ale za to laciné síly.

Bulhaři u svých domů zámků a klik neměli, teprve nyní a to jen v městech se domy zavírají. Na venkově na nejvýše najdeš dřevěnou závoru. Že dvéře se zámkem a klikou sedláci otevírati neumějí, byl jsem sám několikráte svědkem, i byl jsem často vyzván jim posloužiti.

Co se týče bezpečnosti, jsi mezi Bulhary a Turky více životem i jměním jist, než zde u nás; stane-li se zde nějaká vražda nebo krádež, a neučinil-li toho nějaký Evropan nebo turecký bašibozuk, učinil to dozajista cincar z Macedonie.

U Bulharů dosud platnosť má staroslovanské zařízení rodinné. Kolem domu starešiny (hlavy rodiny), jenž vezdy z lepšího staviva jest zbudován a větším dílem kryt bývá taškami, řadí se menší domky synů ženatých a koliby, t. j. chyše postavené na sloupoví brzy kruhové, brzy obdélné, jež určeny jsou ku schovávání obilí a píce neb dobytku za stáje. Vysoký plot, upletený z proutí, táhne se kolem rodinného obydlí. Všude vidíš čilý život; hojné nadělení dětí prohání se na zápraží, a vzájemná láska rodičů a dětí i cizímu záhy zjevna. Jeť Bulhar velmi pohostinný, arci ne tak bohatě, jak u nás jsme zvykli. Bulhaři scházejí se v rodinách a besedují velmi živě, zvláště nyní, kde celý hovor jich ponejvíce jen okolo politiky se otáčí, v němž nemalé účastenství mají i ženy. Přijde-li kdo návštěvou, bývá u vchodu laskavě přijat

s obvyklým „dobro došli“ a s obligátním „kak jste“, jež navzájem několikráte se opakuje, a pozván bývá, aby si sedl. Když se oslovení „kak jste“, „kak vaši děca“, a jiné a jiné věci navzájem byly pověděly, násle-

Šop, bulharský sedlák z okolí Srědce.

duje „sladko“, podobné našim zavařeninám, po tom turecké „kove“. Při požívání „sladko“ bývá obyčejem pronášeti „za mnogo godini“. Byl-li jsi zvláště pozván, po různých zákuscích následují rozmanitá jídla, mezi nimiž neschází

pečeně, celé jehně s rýzi smíšenou s rozličnými druhy koření a rozinek; pak pije se obyčejně víno. Po hostině se pěje nebo i „choro“ tančí, jehož se všichni účastní. Bulharské choro podobno jest srbskému kolu. Mladíci a děvčata sestoupí se dle rodu v jedno kolo, za „pojasy“ (pásy) se držíce, a v pohybech rytmických postupují v před neb skáčou dle hudby, která se skládá z pouhých dud nebo píšťaly, na něž zvláště pastevci pěkně hráti umějí, nebo z houslí, klarinetu a tamburiny nebo z dud a velikého bubnu, na nějž se z obou stran tluče, neb i pouze při zpěvu se tančí. Muzikanty v městech i zhusta na vesnicích jsou cikáni a cikánky.

Rodinný domácí život jest spořádaný. Paní v domě jest žena bulharská, která jest čistotna, pilna, pracovita a dobrosrdečna. Zvláště na vesnicích a menších městech žena vykonává ty nejtěžší práce hospodářské a při tom jest velice skromna. V bohatších rodinách vládne žena a nevychází takořka z domu, starajíc se o domácí potřeby a zabývajíc se v prázdné chvíli šitím, pletením, vyšíváním neb i předením vlny; mnohdy na jedné ruce chová dítě a druhou přede.

Muž obstarává a kupuje sám na trhu potřebné věci, jako maso, vejce, máslo, mouku a j.

Hlavní ozdobou žen bulharských je čistota, která při vstoupení do sebe chudší domácnosti mile překvapuje. Kuchyně bulharská jmenovitě na venkově velice jest chudá, primitivní, člověk až žasne nad skromností a jednoduchostí stravy. Hlavní výživou jich je cibule a česnek (kteréžto plodiny jsou pro ně tím, čím pro nás brambory), pak chléb a v menší míře bob, kukuřice, rýže a maso, kterého však málo pojedí, ačkoliv drůbeže a masa v každém statku je zbytkem. Drůbež a dobytek z větší části rozprodají. Polívku jedí málo kdy a tou obyčejně bývá tak zvaná „čorba“; jest to směs všeho možného a nemožného, jako játer a hrtánu drobně rozkrájeného, loje ovčího, rýže, mléka, papriky i octa. Nemohu zrovna říci, že by mi byla chutnala, ač při cestování jiné polívky čili bulharské supy nedostaneš. Zvěře, která se hojně nalezá zejména v pobalkánských krajinách, Bulhar nejí asi z té

příčiny, že ji připravovati neumí, a daleko milejší jest mu jehně nebo vepřové maso.

Honitba je v Bulharsku svobodna. Koupíš-li si honební lístek, který stojí ročně 5 zl., můžeš kdekolivěk honiti.

Šopka, bulharská selka z okolí Srědce.

V okolí Sofijském, kde je mnoho lovců, arci zvěře nápadně ubývá; pročež musí každý takový Nimrod hezky daleko za Sofii na lov si vyjíti. Nejhorlivějšími lovci jsou páni konsulové všech zde zastoupených států, poněvadž

Sofie až doposud ještě málo zábav a radovánek jim poskytuje a jejich diplomatická práce jest malá.

Společenský život přestává ještě z většího dílu na rodinném. Teprve nyní stává se obyčejem choditi do hostinců a kaváren. Společenské hry začínají již v život se uváděti. Největších zásluh o povznešení života společenského dobyly si dva spolky, totiž „Vojenský klub“, v němž se schází nejvíce vojenská elita jak ruská tak bulharská, a „Slovanská beseda“, která je takořka srdcem veškerého života společenského. Jmenovaná beseda založena byla před 5 lety našimi krajany, kteří původně chtěli zaříditi pouze „Českou besedu“. Ale poněvadž za členy její přistupovali v Čechách studující Bulhaři a pak i jiní, změnila se v „Slovanskou besedu“. Prvním předsedou byl Bulhar Dr. Danef, který studoval v Čechách. Rok od roku beseda zkvétala a se vzmáhala a dnes vykázati se může značným jměním spolkovým. Spolek ten má v nejživější ulici svůj dům s velkou zahradou a v něm pěkně zařízený hostinec, dosti veliký sál, kde se ty nejsrdečnější zábavy jak poučné tak i taneční, koncerty a j. odbývají. Je to nejhojněji navštěvovaná místnost v Sofii. Do ní přicházejí i ruští důstojníci, ač mají svůj vlastní klub, aby se srdečně a nenuceně s druhými Slovany pobavili. Zvláštní obliby došel u nich tanec „strašák“, který u Bulharů v Sofii zdomácněl a znárodněl tak, že nikdy i při velikých plesích vynechán býti nesmí. Jedině v besedě Slovanské nalezneš všechny čelnější evropské časopisy jak politické tak i obrázkové. Z českých časopisů vyloženy jsou tam „Národní listy“, „Světozor“, „Humory“, a „Národní noviny“. Ve výboru zasedají obyčejně tři Češi. Ve spolku tom najdeš nejsnáze všechny naše krajany, tam každý našinec dojde uvítání vřelého. Beseda účastňuje se vřele všeho národního ruchu kromě politického. Tam odbývaly se vezdy nejvelikolepější bankety, jako na oslavu míru Svatoštěpánského a svatých apoštolů slovanských Cyrilla a Methoděje, kterým předsedal ruský konsul, a kde se ohnivé všeslovanské řeči ve všech slovanských jazycích konaly a všem vůdcům slovanských národů blahopřejné telegramy zasýlaly. Slovanská beseda

je jediný spolek, jenž horlivě pěstuje a šíří ideu všeslovanskou. V postě odbývají se poučné přednášky. Zábav rozličných jako koncertů i sám kníže bulharský se súčastnil. Beseda má totiž svůj pěvecký a hudební sbor ponejvíce složený z Čechů, Chorvatů a Bulharů, který řídí knížecí kapelník, taktéž Čech. Českých členů jest asi 35.

Nebude, tuším, od místa, zmíním-li se také o české kolonii, kterýžto název i u Bulharů zdomácněl. Jest to asi pět domků, Čechy obydlených, jichž majitelem je p. ingenieur J. Prošek, nyní inspektor dráhy, která se staví a bude spojovati Rakousko, Srbsko a Bulharsko s Cařihradem. Uprostřed oněch domků je zahraha a v ní postavena vysoká žerď, (a tu jen u konsulatu uzříme), po které se při zvláštních národních slavnostech buď českých buď bulharských vytáhne prapor s červeným kalichem na jedné straně a na druhé straně s českým lvem, což i sl. policií sofijskou je dovoleno. Narodí-li se v kolonii hoch, bývá jmenovaný prapor vytažen až na horu; pakli se narodí děvče, vytáhne se jen do polovice jako o smutku. Pan Prošek dostal přijmí „český konsul“, a to vším právem. poněvadž každý našinec, přijde-li do Sofie, nalezne více pomoci a zastání u členů české kolonie, zvláště pak u tak zvaného p. konsula, než u konsula skutečného. V kolonii české odbývají se obyčejně rozličné domácí slavnosti, jako svatováclavské posvícení, koleda a jiné. Tato kolonie i v národním ohledu je velice činná; jestiť již po třetí členem Matice školské, na kterou se ustavičně sbírá; dále jest členem Šumavské jednoty, a na národní divadlo odvedla přes 1400 franků. Mohu říci, že vezdy mi zůstanou v paměti blahé doby a chvíle, které jsem zažil v středu této kolonie; ta srdečnosť, ta nenucenosť, rovnosť, upřímnosť a láska, která mezi nimi panuje a jež nás před Bulhary dobře representuje, mohla by býti mnohým vzorem, aby u veřejnosť svorně a přátelsky vystupovali.

Veřejných sadů neb procházek je v Sofii nedostatek veliký. Dva v nejnovější době na podnět „gradského savetu“ (městské rady) zahradníkem Švýcarem založené, a sice jeden na náměstí před knížecím palácem a druhý

za městem při silnici cařihradské, neposkytují mnoho stínu, ale přes to scházívá se zde četná společnosť, zvláště ve čtvrtek a v neděli, když v parku koncertuje vojenská hudba. Zde nejlépe můžeš pozorovati, jak daleko to moda v Bulharsku již přivedla Tu najdeš přepych bulharský v té největší míře; dámy jsou oblečeny v šatech z nejnovějších látek a podle nejnovějšího střihu ušitých.

V okolí Sofijském najdeš zřídka stín, vše zde pusto, jen tu a tam nějaké skupení stromů označuje ti „selo“; u silnice jen někde strom uvidíš. Kromě té zeleně a spousty hor neuzříš ničeho, co by rovinu Sofijskou poněkud oživovalo; toť přesmutný a trapný výsledek hospodářství tureckého. —

Bulhaři jsou lid postavy složité a tvarů svalovitých. Lebka u nich po většině je sražena v týl, obličej tvoří pěkný ovál, čelo bývá něco málo posunuto ku předu a oční víčka úžeji rozevřena než u ostatních Jihoslovanů. Obočí je silné, barvy spíše hnědé než světlé, vlasy na hlavě jsou hladké a nejsou příliš hojné, barvy spíše světlé. Vystupující kosť lícní a úzké průliny oční poukazují, že Bulhaři jsou národ, jenž povstal smíšením Slovanů s Čudy.

Ženské pohlaví má prostřední vzrůst a jeví zvláště v mladších letech pěkné rysy obličeje. Ale jednak zlozvyk, obvyklý v krajinách východních, totiž líčení, jednak těžká práce tělesná působí, že záhy půvaby přirozené vadnou a zanikají. Obličej Bulharek prozrazuje pěkný typ slovanský spojený s orietálními přednostmi. Zvláště pěkné typy nalezneš v okolí měst Trnova, Rusčuku, nejkrásnější pak ve světoznámých sadech růžových okolo Kazanliku, Pazardžiku a Slivna. Ženy a dívky v okolí Sofijském nejsou už tak krásny. Ty velice upomínají na původ uráločudský, méně mužové. Muži jsou statní a mají oválný a výrazný obličej; plnovousu nenosí, po většině jen silné kníry. Sedlák bulharský je velmi pracovitý, tichý, dobrosrdečný, upřímný, spořivý, ale nedůvěřivý. Oblek jejich národní je dle krajů rozmanitý. Bulhaři hlavu svou pokrývají čubarou, čepicí z tmavé nebo ze světlé vlny ovčí, pod níž dlouhé vlasy visí a nosí košili se širokými rukávy, ozdobenou na prsou a plecích vyší-

váním pestrým, pak světlé nohavice, velmi široké, v letě plátěné, v zimě ze sukna bílého (šajaku), jež upevňují pod kolenem červenými stužkami vlněnými nebo řemínky; kolem boků nosí červený pás (pojas), na němž bývá obyčejně zavěšen dlouhý nůž v pochvě zastrčený. Je-li chladněji, mívají na sobě soukenou kazajku nebo dlouhý kabát, u bohatších ozdobený bohatě červenými šňůrami; za tuhé zimy oblékají kožichy nebo pláště s kapucí. Na nohou mají papuče. Měšťané z tříd nižších mívají podobný oblek, jen že z látky barvy temnější. Vzdělanci bulharští v poslední době přijali kroj evropský.

Velmi rozmanitý jest kroj ženský na venkově. Ženy bulharské vesměs splétají své pěkné vlasy v malinké copánky, které jsou v zadu vedle sebe připevněny a penězi až na konec ověšeny, a čím bohatší, tím více peněz mají navěšených. Kytka ať již přirozená anebo umělá nesmí scházeti, ano i staré ženy zdobí se jimi, a čím pestřejší a větší kytka, tím hezčí. S velikou pílí vyšívají bílé košile své až ke kotníkům sahající na prsou, ramenou a rukávech bez zvláštního návodu a poučení se vkusem opravdu znamenitým. Sukně vlněné a pestře pruhované skládají v záhyby jemné a pokrývají zástěrou z téže látky, jež ozdobena jest třepením bohatým. Sukni i zástěru stahují pěkným pasem, jenž okrášlen jest sponkami buď z kovu buď z perleti. V zimě nosí ještě kabátec, ale bez rukávů, hojně šňůrami vyzdobený, a na nohou taktéž papuče a vyšívané krátké punčochy. Ženy bulharské nosí na hlavě dlouhý bílý šátek s cípem až ke kolenům sahající, měšťanky pak malý týlový, jímž si vlasy asi jako u nás na „babku“ svážou. Dívky nesmí nositi šátek ani v zimě ani v letě, chodí vezdy jenom s odkrytou hlavou.

Selský jinoch, aby naznačil, že se chce ženiti čili že je kandidátem ženění, opásá se na pravém stehně kolem do kola až k pojasu řemenem. Nevěsta čili „bulka“ spustí si přes obličej pramének vlasů tak, že jí celý obličej zakrývají. Děvčata vdávají se obyčejně mezi 16—20 lety, někdy i dříve; jinoši žení se mezi 18.—25. rokem, starší muži berou si pak obyčejně mladé vdovy. Sňatky uzavírají se z vůle rodičův, a volba nevěsty ne-

pokládá se za osobní záležitosť jinocha, nýbrž celé rodiny, ač i z vlastní vůle, tedy z lásky se sňatky uzavírají. Ve městech uzavírají se sňatky z většího dílu prostřednictvím babiček, které nevěsty dohazují, a dostane-li se kdo do tenat takovéto bulharské ženy, věřte, že sám z nich jistě nevyjde. Zasnoubení slaví se v domě rodičů nevěstiných za přítomnosti rodin příbuzných nebo zvláště milých. Když se byli všichni příbuzní sešli, ptá se nejstarší osoba: „Proč jsme se zde sešli? zajisté bude nám něco nového, veselého slyšeti.“ Tu ženich odpovídá několika slovy a jmenuje příčinu, že si našel družku, která chce se s ním děliti v životě o všechny slasti i strasti, a takovou že nalezl v osobě té a té a ptá se jí veřejně před shromážděnými, zdali souhlasí čili nic. Po tom nevěsta krátce a toť se rozumí, souhlasně odpovídá, načež se oba navzájem podarují. Dar ženichův bývá obyčejně nákrčník ze zlatých a stříbrných penízů.

Sňatek koná se pravidelně několik měsíců po zasnoubení. Svatební slavnosti trvají po několik dní; započínají týden před oddavkami, jež konávají se obyčejně v neděli, tancem děvčat před domem nevěstiným a tancem jinochů před domem ženichovým. Ve středu snoubenec zašle nevěstě nové šperky a „kanu“, barvidlo černé na vlasy i obočí; týž den ženy z přátelstva nevěstina dostaví se do domu, okrášlí vlasy nevěstiny vpletenými penízy, načež nevěsta, provázena jsouc družičkami, večer jde do koupele, po které se hoduje a tančí. V pátek vyloží se v domě výbava nevěstina; nevěsta sama ženichovi pošle pěkně vyšívanou košili a koláč. Ženich po koupeli spolu s přátely rozdělí se o koláč. V sobotu v domě nevěsty společná jest hostina při zpěvu a tanci. V neděli jsou oddavky v kostele. Ve průvodě slavnostním, v jehož čele kráčejí svati, krsnik a krsnice, vůdce a praporečník (dever a bajraktar) ubírá se řada příbuzných a hostí ku kvasu svadebnímu. Na prahu nového domu tchýně vítá příchozí, položí nevěstě do pravé ruky pecen chleba, do levé sklenici vína, načež novomanželé s deverem, všichni tři obtočeni pasem, vkročí do domu po plátně na zemi rozvinutém, jež za nimi ihned se svine. Vše zasedne za

stůl ku hostině, při níž sbírají se peníze pro nevěstu na kolíbku; při tom odstraní se mladý párek, veden jsa babou do svého domku. Co hosté hodují, vrátí se baba se zprávou, že poslední děj svatby se šťastně skončil. Zprávu radostnou hosté oslavují žehnáním, přípitky a výstřely z pistolí; druhého dne sdělují ji spřáteleným domům zasláním kytic. Když pak byla navštívila mladá manželka rodiče a příbuzné, přijata jest na vždy mezi ženy vdané.

Vdova u Bulharů jen zřídka se vdává, ač obyčej předpisuje smutku toliko jeden rok. Umírá-li žena vdaná, táže se jí muž, smí-li se ještě oženiti k vůli dětem; po odpovědi příznivé navlékne jí muž prsten na ruku pravou, s nímž ji pochovají. Znamená-li Bulhar, že se blíží poslední hodinka pozemské pouti jeho, a ohlásí-li mu baba, že všeliké její zažehnávání ničeho nepomůže, s velikým sebezapřením oddá se osudu neodvratnému. Je-li dosti silen, vyjednává s popem o výlohách pohřebních a radí se se svými o kvasu pohřebním. Mrtvolu nesou v otevřené rakvi obyčejně modrou barvou natřené na dvou nebo několika latích až na hřbitov. Tam se teprve po zpěvu „věčnaja mu paměť“ rakev uzavře a v chladný hrob uloží. V okolí Varnenském obracují při smrti člena rodiny hned všecko duté nádobí, aby se v něm duše zemřelého neukryla a potom ostatní rodinu neznepokojovala. Po uložení mrtvoly ku spánku věčnému rozdává se přítomným krmě z mouky pšeničné upravená, načež každý hodí hrsť hlíny do hrobu. Téhož večera, kdy pohřeb byl, koná se v domě zemřelého pohřební hostina, při níž velmi klidně pije se za blaho duše nebožtíkovy. Druhého dne po pohřbu ženy navštíví hrob, na nějž lijí vodu a víno, rozdávajíce při tom chudině přítomné pokrmy a nápoje. Na hrob postaví hliněnou lampičku ve schránce dřevěné, starajíce se o to, by byla vždy olejem naplněna a hořela po tři leta.

Vdova při každé návštěvě klade na hrob muže zemřelého mísu vařené pšenice a rýže a pak džbán s vínem a rakií (druh slivovice); muž toliko v den „zádušnice“ staví pokrm i nápoj na hrob své ženy. Všichni příbuzní súčastní se také návštěvy, i pop, bydlí-li v osadě; obecné

se totiž věří, že duše zemřelého přítomna jest a těší se z pocty prokázané.

V církevních zvycích národu bulharského lze posud stopovati, jak podivuhodně pomícháno jest podání křesťanské s pohanským. I nebude zajisté zbytkem, zmíníme-li se o některých zvycích u Bulharů.

Nový rok světí se jako u nás blahopřáními, jimiž zahrnují přátely a známé své. Obyčejně přeje se: „čestita Vy nova godina“ a „daj Bog za mnoho godini“. Každá rodina zaznamenává si počet příchozích gratulantů, a čím kdo více návštěv obdržel, tím více šťastnějším a váženějším se pokládá.

V sobotu po svatém Theodoru (Tadorov den) dospělejší junáci bulharští časně z rána vsednou na kůň a jezdí po lukách a polích, což, prý, zdraví velice prospívá; v krajinách dunajských domnívají se, že projížďka tato chrání koně všech zlých nemocí.

Georgov den jest rovněž u veliké vážnosti, který Bulhaři světí obětováním jehněte, z něhož kůže patří popovi. Krví z jehněte toho pomažou se dveřeje a pak tváře dítek, aby nabyly stálého zdraví a ode všeho škodlivého byly chráněny.

V neděli květnou chodí ku hrobům svých milých a konají kvas pohrobní; zbytky zůstavují mrtvým, věříce mnohdy pevně, že nebožtíci v noci na nich dobře si pochutnají. Svěcené kočičky kladou si na tělo, majíce za to, že budou uchráněni od bolesti v kříži; druhého dne svazují je u věnec a zavěšují za obrazy.

Na zelený čtvrtek barví vejce na červeno, a matky potírají jimi tváře svých dětí přejíce jim, by se červenaly po celý rok, jako to vejce. Na boží hod velikonoční spěchá vše s voskovou svící do kostela ještě před svítáním, by přišli v čas, než kněz hlavními vraty vyjde a žehnaje k lidu volá: „Přijměte ducha svatého.“ Tu každý se tlačí, by od světla kněze rozsvítil svíci svou a pak ji rozsvěcenou domu přinesl; po všech koutech jí svítí a zažehnává hmyz i zlé duchy z domu. V ten den podělují chudé v sousedství vejci a koláči. Po božím hodu velikonočním lid pozdravuje se jen slovy: „Kristos vozkrese“, načež se

odpovídá: „naj-istina vozkrese“, a tak se pozdravuje po celý měsíc.

V den Dimitrův (26. října, Dimitrov den) rozsvěcují ve stájích a kolnách svíčky, aby zlí duchové neškodili dobytku domácímu.

V listopadu počínají vlčí svátky; na jihu od Balkánu ženy pastýřů pevně zavážou v těch dnech nůžky, jimiž stříhají ovce, jehňata a kozy, čímž, prý, nejlépe stáhnou tlamy vlků hubících domácí dobytek.

Od vánoc do sv. tří Králů neodvažuje se nikdo vyjíti si v noci; slabý člověk v nocích těchto podléhá lehko čarovné moci černých koníků, draků, zaklených vlkův a medvědů. Před vánocemi opěvuje se v písních staroslovanských víla Koleda. Na štědrý večer odrostlejší hoši chodí po vesnicích a malými hůlkami bijí před jednotlivými dvorci o zemi volajíce hlasitě: „Bog se rodi, Koledo!“ začež dostávají štědrovky. —

Až posud u Bulharů panuje náklonnosť k pověrám; tak věří v upíra, kterého nazývají „vampir“ nebo „lipir“. Věří, že upírství je, prý, v některých rodinách dědičné; mimo to některé osoby mají vrozenou k němu způsobilosť. Dále panuje pověra, že zemřelé stařeny proměňují se ve čarodějnice (vešterice) a v podobě motýlů narudlých rády vyssávají krev dětem malým; z té příčiny podobné motýly všude hubí. Rusalky u Bulharů straší v podobách bílých koček, koz a koní. Lesy pověra zalesňuje ženami lesními a zvířaty zakletými.

Bulhar je velmi pobožný, nikdy však pobožnůstkářem není. Svého popa váží si jen jako kněze, ale jiné vážnosti k němu nechová, poněvadž jednak nad ním vzdělaností nevyniká, jednak stav pravoslavného duchovenstva je i v morálním i hmotném ohledu bídný. Popové (nižší duchovenstvo) jsou nevzdělaní, jedva že umějí čísti a psáti a při vykonávání církevních povinností jsou velice nedbalí, zvláště nekyne-li jim z nich hmotný prospěch; avšak není to s podivením, jelikož jest odkázán toliko na to, co za své funkce od lidu obdrží.

Řeckovýchodní církev bulharská je samostatná církev národní, jíž v čele stojí svatý synod a exarcha. V kní-

žectví bulharském je 9 biskupství a ostatním vyznáním jest svoboba náboženská zaručena. V Sofii nalezá se také kostel katolický s farou, s níž je spojena škola francouzská i německá. Kněží jest tam pět. Kázaní děje se v řeči italské, francouzské, německé neb i chorvátské. Vyučování řídí jeptišky francouzské. Mimo kostel katolický nachází se tam též kostel protestantský vystavěný nákladem knížete bulharského; neboť jak známo, kníže jest protestant. Ke kostelu protestantskému druží se škola německá.

Co se týče školství bulharského, tomu již před válkou úsilím Bulharů samých položeny byly dobré základy, na nichž se mělo dále budovati. Národní školství nalezá se až doposud v bídném stavu; jest tu znamenati pranepatrný pokrok od doby osvobození. Zdárnému rozvoji vadí předně ta okolnosť, že malý díl dítek chodí do školy a to hlavně jenom v době zimní, a pak že se nedostává vzdělaného a slušně placeného učitelstva. Před válkou učitelé počítali se k nejlepším vzdělancům v zemi; ale když zřízeno jest knížectví, většina jich vstoupila do služeb státních. Škol po tom přibývalo, kdežto učitelů se nedostávalo; i ustanovováni jsou učiteli i ti, kteří umějí jenom psáti a čísti. „Daskali“, jak učitele lid na vesnici zove, jednotlivé obce samí si na rok dosazují, a plat jejich nepřevyšuje 1000—1500 grošů, t. j. ročně asi 80—100 zlatých. Skorem každá obec vydržuje si svou vlastní školu, jelikož jsou vesnice velmi daleko od sebe vzdáleny. Aby učitelé doplnili své vědomosti a obeznámili se s hlavními zásadami vychování a vyučování, zřídila vláda bulharská pokračovací kursy ferialní a roku 1882. dva učitelské ústavy v Šumenu a ve Vrace.

Vedle škol bulharských jsou v knížectví školy turecké, židovské, řecké a armenské. Turci mají asi 260 škol v zemi. Jejich školy jsou nejvíce školy náboženské; mládež pod vedením kněží a soudců učí se věrouce a písmu. Větší školy turecké jsou ve Varně, Šumenu, Razgradu a Ruščuku. Nejslavnější škola armenská jest ve Varně.

Teprve v nejnovější době věnuje vláda bulharská školství náležitou péči. Zřídilať okresní školní rady, jimž k ruce jsou inspektorové, kteří v první řadě mají se starati o povznešení a zvelebení bulharského školství.

Vzhledem ku školství střednímu učinili Bulhaři značný pokrok, který mohl býti daleko větším, kdyby byly bývaly vezdy páni ministři vyučování dbalí svého odboru a méně se zabývali agitačními a strannickými záměry, a kdyby byli vždy na to místo povoláni muži k úřadu takovému způsobilí; ale obyčejně přiházelo se, že vždy ten nejnepovolanější byl vyhlídnut, následkem čehož zlehčovalo se dotyčné ministerstvo nazýváno jsouc „ministerstvo na zaslepeniemo neb i zatemnenieto“.

Znamenitému rozkvětu těšily se střední školy za ministrů Sarafova a Jirečka, kteří větší váhu kladli na kvalifikaci a způsobilosť učitelů než na jejich politické smýšlení; nyní děje se arci naopak. Za doby Jirečkovy zdělány byly učební osnova, programy, knihy učebné, a vůbec v organismus školský uvedl se náležitý pořádek. Avšak přes to nedostatek učebnic je ohromný; knih učebných na vyšších třídách z větší části užívá se ruských, a proto žáci jsou nuceni přednášky si psáti. K ruce ministra vyučování sestavena i zvláštní rada, která se měla vším, co se týká školství, zabývati, než byla brzo zrušena.

Už za vlády turecké měli Bulhaři dva ústavy střední, totiž v Gabrově a Plovdivě, podobné našim školám reálním, a školu duchovní v klášteře Petropavlovském poblíž Trnova. Ve školním roce 1882. byly následující střední ústavy v knížectví: Duchovní škola v Ljaskovci u Trnova, klassické gymnasium ve Srědci, čtyři gymnasia reální v Gabrově, Lomu, Kjustendilu a Varně, a tři gymnasia ženská ve Srédci, Trnové a Varně. Mimo tyto školy jsou dvě nižší reálky trojtřídní, v Silistře a Caribrodu, a dvě průpravny učitelské v Šumenu a Vrace. Gymnasia i reálky jsou sedmitřídné. Veškery nižší ústavy buď státní buď obecní řídí se týmže programem. Na gymnasii třídou čtvrtou počíná se vlastně gymnasium. Již ve jmenované třídě vyučuje se několika jazykům obligátním totiž latin-

skému, řeckému, francouzskému a ruskému. Na konci sedmého roku odbývá se maturita. Kreslení je při všech obligátní, ku kterémuž jak hoši tak dívky jeví velikou chuť spolu i veliké nadání. Učitelé kreslení byly až na jednoho Chorváta vesměs Češi. Každý rok vystavovali se práce žákův i žákyň ze všech bulharských středních škol, a výstavy tyto těšily se nemalé přízni obecenstva.

Žáci bulharští jsou nad míru schopní, pilní a pracovití a práhnou velice po vzdělání. Mezi žáky na gymnasiu Srědeckém nalezá se mnoho sluhů, kteří se dosti pilně učí. Hledě k těmto sluhům, podotýkám, že sluhové jsou v modě místo služek.

Ústavy jsou hojně navštěvovány, jmenovitě Sofijské gymnasium, na němž žáků bylo 700, a tito žáci pocházeli ponejvíce z Macedonie a z okolí Skokljského, Prilepského, Soluňského a Velesského. Polovina žáků požívá státních stipendií.

Co do mravného chování nelze tamější žáky mnoho chváliti; jsouť z většího dílu ještě divocí, hrubí a neotesaní, vyrostlí bez dozoru a postrádají všeho domácího vychování; neboť je-li dítko přes 5 roků staré, rodiče se o ně málo starají. Proto také často udály se nepěkné výstupy, následkem jichž několik ústavů na některý čas se zavřelo. Velmi zhusta se stávalo, že páni študenti, jsouce s učiteli nespokojeni, nalepovali plakáty na ulicích a v nich napadali své milé učitele. Rovněž často se přihází, že žák, jenž pro hojná provinění hrubého kalibru z ústavu byl vyloučen, a ministerstvo vyloučení to potvrdilo, musí býti z rozkazu téhož ministerstva opět na ústav přijat, což arci málo reputaci sboru učitelského před žáctvem zvýšovalo.

Strannictví politické šlo i v té věci tak daleko, že schopní učitelé té neb oné vládě nepohodlní na nepravdivé udání byli propuštěni a neschopnými nahražováni. Učitelé mnohdy i ve školním roce z příčin strannických byli přesazováni. Tak stalo se, že v jediném roce dočkal jsem se na jistém ústavě čtyř změn v ředitelství. Toť jsou ovšem neblahé a nezdravé zjevy ve správě školství bulharského, které pokroku nemálo jsou na ujmu.

Schopných učitelů jest dosud nedostatek citelný, poněvadž u Bulhara převládá láska ku penězům. Služba, která by méně práce vyžadovala a více peněz vynášela, jest mu daleko vítanější, byť i jí ani za mák nerozuměl. Proto jest také velice málo těch, kteří by z lásky učitelství se věnovali. Ostatně není též s podivením, když stav ten samo ministerstvo učby tak profanuje.

Nevraživosť, politické stannictví, intrikánství jsou příčinou velmi slabého a volného pokroku. Láska ku penězům a bažení po nich takou měrou se rozšířilo, že nepřítelem je Bulharovi každý, ať cizinec nebo domorodec, kdo má v úřadě větší služné. Proto také, seznámí-li se kdo s bulharským úředníkem, po obvyklém „Kak jste?“ následuje „Kakoa služba zanimavate?“ nebo „Kakoa zaplata?“ Máš-li náhodou více, buď jist, že počet nepřátel tvých opět o jednoho vzrostl, a zvlášte čuzdenec-li jsi. Vůbec v Bulharsku jest každý „čuzdenec“, kdo není Bulharem. O nějaké vzájemnosti slovanské v širším smyslu nelze v Bulharsku mluviti, ač najdou se mnozí, kteří tu myšlénku ohnivě pěstují, a těmi jsou hlavně (ač ne všichni), kdo buď v Čechách anebo ve Chorvátsku studovali.

Řeč bulharská jest ještě nevyvinuta a není tak lahodná a libozvučná jako srbská, které se nejvíce podobá. Jazyk bulharský je nejtvrdší ze všech jihoslovanských nařečí. — Podřečí bulharských bude asi tolik, kolik větších krajů. Nejčistější jazyk zachoval se u Bulharů (Pomaků) mahomedánského vyznání v horách Rodopských. Teprve nyní počíná se u nich i národní vědomí šířiti a podporou vlády posýlají své syny na bulharská gymnasia v Plovdivě a Srědci. Co do karakteru a vychování předčili všecky ostatní žáky bulharské jsouce velmi uctiví a zdvořilí.

Největším neštěstím nynějšího bulharskéko jazyka je, že ztratil skloňování. Z pádů zachoval se pouze akkusativ a vokativ, a u jmen vlastních též dativ, ačkoliv i ten nahrazuje se předložkami jako všechny ostatní. Infinitiv opisuje se pomocí „da“, které značí „též“, „že“, „aby“, tak že to časté užívání „da“ nepříjemně se poslouchá. „Da“ rovná se našemu „ano“. Co z počátku

při rozmluvě s Bulharem tě nejvíce mate, jsou jeho znaky souhlasu aneb opaku. Bulhar totiž, přiznává-li ti pravdu, t. j. přisvědčuje-li, říká „da“ a kroutí hlavou tak, jako když my říkáme ne; pakli nepřisvědčuje, kývá hlavou, ale opáčným směrem — zdola na horu, při čemž si obyčejně mlaskne a turecké „jok“ čili „ne“ připojuje. Další podstatnou změnu od původního jazyka starobulharského utrpěl tím, že člen určitý (ten, ta, to) přivěšuje se na konec podstatných jmen, na př. člověkat, ženata, deteto. Za to však je velmi bohatý formami slovesnými; máť pět časů minulých a tři budoucí časy.

Nejnesnadněji vyslovuje se nelibě znějící hláska dušné *a* na místě starých nosovek.

Akcent bulharský je velmi nepravidelný, a poněvadž až doposud není žádného stálého pravidla, spůsobuje cizinci největší obtíže; podle přízvuku pozná Bulhar hned cizince.

Pravopis bulharský je pravý chaos, každý píše, jak se mu líbí, a pravopisů je tolik, kolik spisovatelů. Každý si myslí, že jen jeho pravopis je správný, třeba ani dosti málo o slovanskou filologii nezavadil. Literatura bulharská leží dosud ve plenkách. Málo jest těch, kteří by se o ni jenom trochu starali; všechen život jest zaujat politikou, a ta každý vznik na poli vědeckém pro různá mínění ruší a kazí. — Za doby turecké dosazováním řeckých biskupů přišly i řecké knihy i řecký jazyk. Lidé poněkud majetnější a vzdělanější přijímali jazyk řecký i rumunský. Řečtina čím dále tím širší půdy nabývala, jazyk domácí hynul, ano i do škol místo popů dosazováni jsou za učitele buďto Řekové buďto pořečtilí Bulhaři. Kdo vzdělancem chtěl slouti, musil znáti řecky.

Než tlak každý budí protitlak. První hlas, který budil lid bulharský ze spánku a pobízel k obraně, zavzněl od dějepisce Paysije. A nebyl hlas jeho hlasem volajícího na poušti! Paysij, mnich v klášteře Chilendarském (na Athosu), vydal spis dějepravný: Dějepis slovanskobulharský o národech i o carech i svatých bulharských. Kniha ta způsobila mezi Bulhary, kteří nepozbyli ještě citu národního, veliký rozruch, a šla z ruky do ruky a brzo roz-

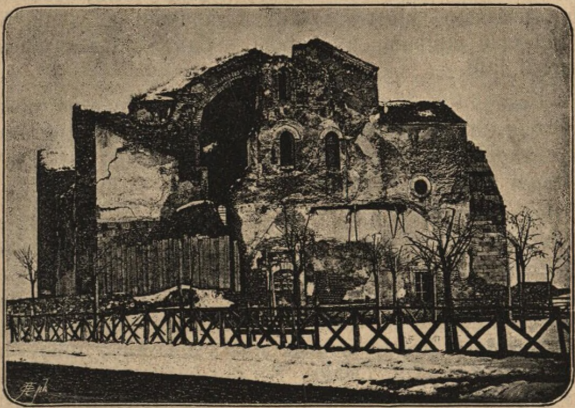
NÁRODOPISNÁ MAPA ZEMĚ BULHARSKÉ.

Lit. Kníže-arcib. knih. a kamenotiskárny v Olomouci.

šířila se po všech dědinách bulharských. Paysij s kronikou svou putoval po Bulharsku a půjčoval ji jiným ku přepisování; pravá jeho kronika nevyšla tiskem.

Předním jeho žákem byl Sofronij, biskup ve Vrace. Prožil život velice nepokojný a v posledních letech života svého sepsal paměti své pod názvem „Život a utrpení hříšného Sofronia“ a pak „Nedělník“ čili kázaní na všecky neděle a svátky, první to knihu tištěnou jazykem novobulharským (1806). Berovič nedlouho potom vydal

Chrám sv. Sofie, později v mešitu přeměněný.

„Bukvár“ (slabikář a čítanku), který až doposud u Bulharů ve vážnosti je veliké. Vasil Nenovič vydal „Svaté příběhy“ a Sapunov a Serafin přeložili „Nový zákon.“ Než veškery tyto pokusy byly jen osamělé. Větších nabyly rozměrů blahodárným působením Jiřího Venelina, rodem Rusína. Ten r. 1829. vydal první část spisu: „Dřevní a nynější Bulhaři,“ který obrátil na sebe pozornost světa učeného a při tom mocně působil i na čtoucí obecenstvo bulharské. Většina spisů jeho vyšla teprve po jeho smrti. Po tom bulharští vystěhovalci,

usedlí v Oděse, působením jeho horlivě jali se rozšiřovati osvětu mezi Bulhary. Dva z nich založili bulharskou školu v Gabrově dle vzoru evropských škol, a prvním učitelem jejím byl Neofyt, kněz kláštera Rylského a muž ducha ohnivého a neoblomného, který později pletichami řeckých kněží byl vězněn až do své smrti na Athosu. Brzy po založení jmenované školy zakládány i jinde v Bulharsku školy a po desíti letech měli Bulhaři již přes 50 škol; se školami rostl i počet čtenářů, tak že nejedna kniha nalezla již i 2000 předplatitelů. A tak probuzení národu bulharského skutkem se stalo. Byl to veliký převrat, jehož úžasná rychlosť spravedlivé vzbuzuje podivení. Ne zbraní, ale knihami a školami stala se tato proměna v mysli lidu.

Později i církev bulharská osvobozena byla po tuhém boji ode jha řeckého, a r. 1870. sultán z vlastní moci své rozhodl, aby se zřídil exarchát bulharský z biskupství po obou stranách Balkánu.

Z časopisů je nejlepší „Periodi česko spisanie," který vydává zvláštní družstvo redakcí Pějeva. Do něho nejvíce přispívali historickými články Dr. Konstantin Jireček, pak universitní prof. Drinov (Bulhar, který dosud mešká v Rusku a nechce se vrátiti do vlasti své, ač mu několikráte nabízeli křeslo ministerstva vyučování), dále Zlatarský geologickými články, Sarafov články statistickými a v nejnovější době nadějný a vysoce vzdělaný slavista Todorov, potom Popovič a Ginčev drobnými básněmi a Slavejkov, znamenitý belletrista. Toť jsou asi všickni, kteří pracují na literárním poli v knížectví bulharském.

V městě Plovdivě vychází nový časopis „Zora" redakcí Vazova, velenadaného básníka bulharského; podobá se našemu časopisu „Lumíru," ale jest menšího formátu. Tamtéž vydává se pædagogický časopis „Nauka" direkcí vyučování; jiný pædagogický časopis, totiž „Učitel" (bez pædagogických článků!) vychází v Ruščuku. Ku lepším časopisům náleží dále časopis lékařů ve Varně a časopis hospodářský „Damakin" v Sofii, redakcí Georgieva, který absolvoval vyšší hospodářskou školu v Táboře.

Širší obecenstvo a zvláště úřednictvo čte málo, jim milejší jsou zábavy. Nejvíce čtou učitelé a studující.

V Bulharsku vychází celá řada časopisů politických, které zhusta z obzoru zmizejí, když vyberou předplatné. Nejčelnější listy jsou: „Trnovska konstitucia" (orgán Karavelova, vládní), „Srédec" (orgán Cankova, vůdce liberálů), „Otečestvo" (Vlasť) (orgán Dr. Stojlova, jednoho z nejinteligentnějších Bulharův, konservativní). Z venkovských jest větší časopis „Slavjanin". Nejstarší a stále vycházející jest list „Plovdivska Marica," a od lonského roku vychází „Sojedinenie," který připravoval půdu ku sjednocení Bulharska a pracoval za tím účelem tak potichu, že spůsobil diplomatům všem nemilé překvapení.

Co se týče politických listů, věru, těžko jest nějakou tu chvalitebnou stránku u nich nalézti. Víme ze zkušenosti, že mnohdy i u nás, kde není úplná svoboda tisku, kde žurnalistika zákony se na uzdě drží, dějí se časté poklesky, napadají se dosti surovým způsobem česť a ty nejlepší záměry a stránky jak veřejného tak i někdy rodinného života: což teprve v Bulharsku, ve kterém svoboda slova, tisku jest tak rozsáhlá a široká, že si již ani širší mysliti nedovedu; tam teprve jest člověk otrokem ledajakého novinářského darmošlapa a škrabáka, který ti může svévolně zničiti existenci, česť tvoji ano i rodinné štěstí. Ačkoli turecký zákon i za okupace trestal takovéto novinářské výpady, málo pomůže; než věc soudně se vyřídí, uplyne půl, rok i dva, a ty v té době jsi úplně zničen. Soud-li tě vyhlásí za nevinna, dá tím jenom záminku takovému škrabalu, že tě ještě hruběji napadne. Na ten způsob by se proces nikdy neskončil. Taký žurnalista pak je postrachem a hrůzou všech lidí, poněvadž mu není nic svatého, nijakého prostředku se neštítí, jen aby své věci posloužil. Žurnalisté v Bulharsku nejsou, bohužel, lidi ti nejlepší a nejkarakternější.

Knížectví bulharské jest stát agrikulturní (rolnický). Obyvatelstvo živí se hlavně polním hospodářstvím a chovem dobytka. Ačkolivěk Bulhar nedostatečně vzdělává půdu, přece mu skytá hojný přebytek všeho obilí, bobů, tabáku a vína, poněvadž je velmi úrodná a není ji třeba ani

hnojiti. Obilí seje se jen jarní, a to ponejvíce pšenice, žito, ječmen a rýže; dobré dvě třetiny půdy posety jsou kukuřicí, hlavní potravinou Bulharů. Oblíbena jest i cibule i česnek; ona zastupuje u Bulharů naše brambory, tato je milou pochoutkou sedláků bulharských. Ze stromů ořechové a morušové po celé zemi jsou roztroušeny; silně pěstují slívy, z nichž vyrábějí nejmilejší svůj nápoj, rakii.

Panuje-li počasí jen poněkud příznivé, jest obilí výborné jakosti, zrna krátkého a buclatého. Obilí se buďto na polích dobytkem vyšlapává anebo se mlátí, sláma pak se ve stohy ukládá. Též i seno ve stohy se ukládá. Sýpek bulharští sedláci nemají, a obilí se obyčejně do zvláštních světnic dává.

Bulhaři pěstují také víno. Vína bulharská jsou většinou červená, ohnivá a výborné jakosti. Nejlepší víno rodí se v okolí Varnenském, které se vyrovná uplně bordeauxskému a bývá proto od Francouzů skupováno. Rovněž výborné víno daří se v okolí Plevnenském a Rusčuckém a Kystendilském.

Chov dobytka je velmi značný, jmenovitě v pobalkánských krajinách, které mají hojnosť pastvy; všude nalezneš mnoho koní, bůvolů, volů, krav, ovcí, koz i drůbeže.

Obydlí selské skládá se pouze ze světnice, komory pro obilí a z chléva. Dobytek bývá mnohdy od světnice jenom zábradlím oddělen; někde mají také pro dobytek zvláštní stáje udělané nejvíce z pleteného velikého koše, na podstavku kamenném postaveného, následkem čehož dobytek v zimě velice zimou trpí a schudne. Dobytek je po většině malý a hubený, poněvadž se mu málo péče a pohodlí dostává. V letě, když trochu se vypase a ztuční, prodá se. Telata se nikdy neprodávají; majíť Bulhaři za to, že by kráva přestala dojiti, kdyby se od ní tele prodalo. —

Bulharský sedlák má tolik pozemků, že sotva třetinu vzdělati může; ostatní leží ladem a slouží za pastvu. Příčinou toho jest jednak nedostatek pracujícího lidu, jednak i chatrné komunikační spojení, aby mohl laciněji vyvážeti. Bulharsko katastru nemá, tudíž není dosud majetek pozemkový zjištěn, z čehož ovšem povstávají

různé spory, které jsou jinak i v civilisovaných státech mezi rolníky na denním pořádku. Pozemková daň (desátek), která se dříve odváděla v plodinách, přeměnila se nyní v peníze. Dříve za vlády turecké bylo rolníku ponechati sklízeň na poli v plen všem nepohodám, dokud si berní úředník daně čili desátku nevybral, který ovšem, jak každý se dovtípí, z nejlepší části pozůstával. Chtěl-li by se cizinec někde jako hospodář usaditi, nevedlo by se mu dobře, jak by se dalo předpokládati. Bulhar nemiluje

Park Sofijský před knížecím palácem s Vitoší v pozadí.

cizince, činil by mu všelijaké příkoří; cizinci bylo by se každou chvíli připraviti, že mu vypasou nebo vypálí úrodu. A poněvadž Bulhar sám sobě všecko robí, musil by si tam vzíti také své dělníky jakož i řemeslníky, kterých by se pak jistě stal obětí.

V zahradnictví a jmenovitě v zelinářství jsou Bulhaři praví mistři a proto jsou všude na jihu hledáni, zvláště v Chorvátsku a v jižním Uhersku.

Velice rozšířen jest v knížectví Bulharském chov hedbávníků. Střediskem jeho jest Trnovo; tam přicházejí

četní kupci vlaští, aby kupovali za peníz laciný bulharské hedbáví a prodávali je pak jako svůj výrobek.

Bulharsko má také hojnosť rud rozmanitých, které zůstaly až doposud nedotknuty; známa jsou posud železná ložiska samokovská, z kterých se těží způsobem jednoduchým a kamenouhelné doly v Mošiné nedaleko Sofie, které hlavně Sofii uhlím zásobují, kdež je citelný nedostatek dříví, které si sem až z Balkánu sedlák dováží a báječně drahé jest. Jedna „Kola“ (vůz) dříví stojí až 20 fr. (čili skoro 10 zl.) a na němž není více než asi 10 kmenů asi 2 metry dlouhých a 10 cm. tlustých.

Obchod v Sofii nalezá se z většího dílu v rukou španělských židů, Armenů, Řekův a Peršanů. Selský lid důvěřuje však nejvíce židům jako, bohužel, na mnohých místech i u nás. Vláda bulharská chtěla již několikráte přeložiti trhy z pátku na sobotu, aby tak lid od těchto vydíravých upírův odvrátila, leč vždy nadarmo. Že obchod hlavně do rukou cizích se dostal, sluší přičítati té okolnosti, že mnoho dřívějších obchodníků, kterým obchod jen prostředně se dařil, stalo se úředníky. Z knížectví bulharského vyváží se kukuřice, pšenice, ječmen, žito, ovoce, vejce, dobytek, med a víno, nože a hračky, hliněné nádobí, vlna, kůže a růžový olej.

Ku zvelebení obchodu založena byla v poslední době obchodní škola ve Svištově.

Průmysl jest teprve v počátcích, ale lze se nadíti, že v brzku i tu nastane obrat k lepšímu. Obrátilať v nejnovější době i vláda zřetel ku povznešení hlavně domácího průmyslu zakládáním škol průmyslových. Tak zřízena jest škola truhlářská a zámečnická v Knaževu, vinařská v Kystendilu, koželužská v Sevlievu, a ještě jiné mají se v život uvésti. Továrny v celém Bulharsku jsou tři, a ty jsou ještě v rukou cizinců. V Sofii je veliký amerikánský mlýn, v Knaževu jsou dva pivovary a továrna na líh a ve Slivně továrna na „šajak“ (sukno). Jeden z pivovarů patří Čechu p. inž. Proškovi, bratru svrchu jmenovaného českého konsula, který má mimo to ještě národní knihtiskárnu první to vůbec v Sofii. Nyní jest tam pět knihtiskáren a z nich státní je největší.

Domácí činnost průmyslová přestávala nejvíce na výrobcích stříbrných a železných, vzácných tureckých kobercích, látkách bedbávných a soukenných, na zbraních a výrobcích řezbářských.

Nejpěknější věci řezbářské zhotovují se ve Vrace a Samokově. Samokovské věci jsou proslulé, a proto chce-li kdo naznačiti, že práce jeho je dobrá, říká: „čistá rabota“, „samokovská rabota“. Pěkné kůže dělají se v celém okresu Sevlievském. Velice krásné stříbrné zboží vyrábí se ve Vidinu a v Sofii, vzácné orientální koberce z nejlepší vlny zhotovují se v Trnově, Gabrově a Berkovci.

Růžový olej vyrábí se nejvíce v krajinách tráckých, jichž středem jest Kazanlyk. Růže pěstují se zde na polích. Miliony stolistých růží pokrývají zelené koberce rozsáhlých polí, a vůně již z daleka člověka vábí, aby se podíval na to moře čarokrásných květů. Dle koranu růže prý povstaly, když prorok Mahomed za noci do nebes vstoupal, a sice bílé z kapek jeho potu, žluté z potu jeho zvířete, na kterém jel, a červené z potu archanděla Gabriela, který ho doprovázel. Ze sta a třiceti míst, na kterých se růže pěstují, připadá asi polovice na krajinu Kazanlyckou. Ve všech těch místech vytěží se asi 1500 kilogr. oleje. Jak veliký prostor zaujímají pole růžová, vyrozuměti je z toho, že asi 3200 kilogr. růží dává 1 kilogr. oleje růžového. Sedlák obyčejně sám vyrábí olej, ač nalezají se i tam závody na připravování oleje růžového. Olej ten nejvíce kupují Francouzové. Vůně jeho jest tak silná, že, přivoníme-li k otevřené láhvici, skoro nic necítíme, za to však pokoj voní tak, jakoby někdo v něm rozsypal koš růží.

Co do politického přesvědčení jest rozdělen národ bulharský na tři strany, které velice příkře proti sobě stojí a na vzájem se potírají, bohužel i materielně se poškozují. Hned na počátku samého osvobození a při zvolení knížete Alexandra z větve vévodského domu hessensko-darmstadského utvořily se dvě strany, a sice strana konservativní intelligencí silnější a slabší strana liberální, kterážto později vzrostla v tak mocnou, že jí svěřeno bylo vedení celého národu bulharského, ale všeli-

jakým nemoudrým a pletichářským vystupováním jak proti velmocem tak i proti samému knížeti způsobila, že plnomocenství veškeré moci vlivem Ruska dostalo se na 7 let do rukou knížete. Když pak i ve straně konservativní podporované hlavně od vlády ruské rozklad počínal se jeviti, požádal kníže o pomoc Rusko, a to mu poslalo ku podpoře dva mladé generály Soboleva a Kaulbarsa. Onen jmenován byl předsedou ministerstva, tento ministrem vojenství, ostatní křesla ministerská obsazena byla Bulhary, vybranými ponejvíce z úřednictva vyššího.

Všichni ministři těšili se neobmezené důvěře jak knížete tak ruské strany. Než po nějaké době nepohodli se se stranou konservativní a s knížetem a poznali, že větší díl národu jde se stranou liberální, tenkráte mocí na uzdě drženou. Tak byl Cankov, vůdce strany liberální, internován a zavřen do Vrace, Karavelovu se Slavejkovem bylo uprchnouti do Rumelie, kde onen stal se kmetem a tento professorem na gymnasiu. Oba generalové totižto snažili se, aby se dorozuměli se stranou liberální, jí dopomohli ku vládě a knížete, o jehož odstranění potají již dříve strana liberální se zasazovala, sesadili.

Svržení knížete s trůnu bylo již připraveno; měl býti odveden za hranice, kde nepochybně byl by býval držán ve vazbě, dokud by jiný na jeho místo nebyl povolán. V noci o 11. hodině měl Kaulbars, ministr války dle úmluvy knížete v jeho paláci zatknouti a v kočáře již připraveném odvézti. V určený čas přišel skutečně jmenovaný ministr do paláce a žádal za audienci u knížete, ku kterému mohl přijíti kdykolivěk. Avšak kníže, byv dříve plukovníkem Longinovem o záměru jeho zpraven, zavřel se a postavil u dveří svého věrného sluhu, jistého Bulhara jménem Christo, statného to junáka, který ku Kaulbarsovi chtícímu vejíti ku knížeti zvolal: „Ano, Vaše převaschoditelstvo, můžete dále, ale jen co mrtvola přes tento revolver". —

Tím arci byla věc změněna, ale postavení knížete velice se zviklalo. Kníže ocítiv se v nemalé nejistotě, v brzku na to vydal prohlášení k národu a vrátil mu své sedmileté plnomocenství, když byl dříve již za roz-

Klasické gymnasium ve Srědci

kolu svého s konservativní stranou i s generály vyjednával s Cankovem, uvězněným ve Vrace, kterému svěřil předsednictví ministerstva. Tak zase vrácena jest národu „trnovská konstituce“, která však dle úmluvy s Cankovem na žádosť knížete měla býti změněna. Než následkem toho rozdvojila se strana liberální: jedna tak zvaná strana radikální s Karavelovem v čele stála na nezměněné trnavské konstituci, druhá souhlasila s některými změnami nutnými a měla v čele Cankova. Při nových volbách převážnou většinou zvítězil Karavelov, a tím byla trnovská konstituce úplně národu zachována. Cankov pak, jenž byl dříve nazýván světcem a po svém návratu z vězení takořka od lidu zbožňován, upadl v nemilosť národa, a nyní od strany radikální za zrádce se vyhlašuje.

Kníže a Karavelov dříve ti nejuhlavnější sokové, nyní, jak se zdá, velice dobře se snášejí. Alexandr vykonává rady svého ministra praesidenta, který je oblíben u lidu, vlastně u intelligence úřednické, a zjednává mu popularitu, a Karavelov za to podporuje knížete v politice, která směřuje ku zničení nadvlády ruské. Ví zajisté kníže, že každá strana, chtěla-li se dostati k veslu, potřebovala nezbytné podpory ruské, a Karavelov, ač pomocí Ruska stal se nejvyšším ministrem, docílil toho, že politiku na svou pěsť bez ohledu na Rusko prováděl. A to asi bylo příčinou velikého napjetí, ku kterému se druží neoblíbenosť knížete u samého cara, mezi Ruskem a Bulharskem.

Známo jest, že tenkráte, kdy kníže Alexandr od národa sedmileté poručenství obdržel, Karavelov veřejně se pronesl, „buď kníže, nebo já“, „jeden z nás musí padnouti“, a že kníže naproti tomu pohrozil trestem smrti každému, kdožkoli by se protivil plnomocenství jeho. Jest samo zřejmo, že pohrození ono platilo především Karavelovi, který na to do Rumelije utekl. A dnes vidíme, že kníže a Karavelov jsou nejlepší přátelé. Nedáť se upříti, že Karavelov jest bystrá hlava, muž velmi chytrý a lstivý, jenž žádného prostředku se neleká, aby svého úmyslu dosáhl — zkrátka Karavelov je pravý orientální charakter.

Co se strany Karavelovy týká, skládá se po většině z takových lidí, kteří z druhých stran, totiž z konserva-

tivní a liberální, pro nesplnění svých požadavků přeběhli do tábora jeho. Jest to strana utvořená z prostředních vrstev národa, nižších a z několika vyšších úředníků. Karavelov sestavuje nové ministerstvo, s tíží našel v celé své straně schopné muže. Rovněž, když se starý učitel Slavejkov z ministerstva vnitra poděkoval, mezi svými slušného člověka pro obor tento nalézti nemohl. Že se strana jeho, která neslouží k povznešení Bulharska, dostala ku vládě, sluší hlavně přičítati nezřízenému agitování Karavelově, jenž sám, aby jeho kandidáti zvítězili, chodil od vesnice k vesnici, vyličoval hroznými barvami bídný stav země slibuje zároveň, že sedláci, budou li ho voliti, nebudou daně platiti a že na všecka jejich přání ohled vezme, potom hostil je i vínem a tancoval a líbal se s nimi. Proto není nikterak s podivením, že všude zvítězil, kdežto vládnoucí strana Cankova pranic nečinila, domnívajíc se, že její blahonosné skutky k vítězství jí dopomohou.

Volby v Bulharsku konají se všeobecným právem volebním. Poslední volby neslýchanou agitací strany Karavelovy byly krvavé, neboť na mnoha místech jedna strana střílela na druhou, aby většina té neb oné strany byla překažena a volba musila se znovu předsevzíti, při čemž i několik voličů o život přišlo.

„Narodno sobranie“ (sněm zemský) skládá se ze dvou komor a čítá na 180 poslanců; jeden poslanec volí se asi od 10.000 obyvatelů. Turci vysýlají do parlamentu na 30 poslanců, liberální strana Cankova a konservativní dohromady asi 60 poslanců, ostatní jsou Karavelisté čili radikalci. Turci drží vždy s vládou, která je u vesla. —

Pohled do parlamentu bulharského je velice zajímavý a malebný. Zejména pěkně vyjímají se rozmanité kostýmy národní: Turci se svými pestrobarevnými turbany nebo s fezy sedí pohodlně buďto dřímajíce nebo zívajíce, a dojde-li ku hlasování, tu obyčejně mezi nimi nebo za nimi sedící poslanci bulharští musí jim zdvihati ruce, neboť by jinak ani nehlasovali předně z té příčiny, že dobře nerozumějí bulharské řeči, a za druhé, že jsou příliš pohodlní. Nejvíce se jim líbí ta patnáctifranková denní dieta, z níž poslanci turečtí velice málo utratí, poněvadž

bydlejí v tureckých hanech (hospodách), kdež za byt i stravu neplatí více než 8 až 10 grošů čili dva franky. Proto také turečtí jakož i selští poslanci ještě slušnou sumu peněz z poslancování domů přinesou.

Chce-li předseda sněmovny, aby některý návrh byl přijat, potřebuje se toliko tázati, kdo jest proti němu; tu obyčejně málo poslanců zdvihne ruku. Neboť Turkům, jak jsem již poznamenal, musí po většině vedlesedící poslanci ruku zdvihnouti. Než mnohdy se přihodilo, že rovněž málokteří poslanci zdvihli ruku, když předseda položil otázku opáčně.

Že pak bulharské sobranie chová v sobě také zvláštní individua, nebude nikomu divno, když dle zákona nedávno vydaného úředník nesmí býti poslancem. A tu se odehrávají velice směšné scény. Tak na př. jakýsi poslanec za okolí Vidínské, když rokovalo se o dvacetipercentový přídavek úředníkům hlavního města, kde panuje báječná drahota, dokazoval, že toho není třeba, poněvadž jim nic neschází, že on to ze zkušenosti ví, že úředník ještě za tmy ráno pije mléko, později kávu a že k obědu nikoli jedno maso, anobrž dvoje i troje maso jí, a to mu ještě nedostačí; dále vykládal, že nemá dosti na jedněch kalhotech, nýbrž, na gašti nosí i pantalony a že má dva kabáty a třetí přes ruku nosí: proto navrhuje, aby se jim polovina služného strhla a nikoli přidalo. Jiný zase, když se jednalo o služném „archiváři“ narodního sobranie a když mu navrženo bylo 3600 franků, povstane a seriosně začne láteřit, a napadati vládu, že špatně hospodaří s penězi národními, a myslí, že i za dvacet rublů může se koupiti pěkný archivár a že může z něho píti celo sobranie. Ubohý poslanec spletl si archivar se samovarem, bezpochyby že obé končí na var. A takové a podobné výstupy dějí se v parlamentě bulharském nezřídka.

V tomtéž sněmu přihazují se také dosti zhusta bouřlivé výstupy, jež často citelné následky v zápěti mívají. Tak na př. vyhoditi poslance ze sněmu na ulici není nic neobyčejného. Kromě toho lze tam často hrubé nadávky slyšeti a ministrům za jejich hájení nebo propuštěné úředníků dostala se zhusta taká výplata, za níž u nás

pětka se platí. Dokud sněm ještě v sále gymnasia Sofijského zasedával, byla i sedadla pánů poslanců silnými latěmi svázána, aby se předešlo podobným výplatám.

Stav a počet bulharského vojska je, tuším, z listů denních s dostatek znám, proto promluvím o něm zkrátka.

Vnitřní ústrojí vojska bulharského jest zařízeno podle vzoru ruského. Uniformy jsou upraveny též dle vzoru ruského, přede vším beranice s barevným dýnkem a vysoké boty; v letě nosí bílý plátěný prací oblek s pásem červeným. S vojíny při cvičení nakládá se humánně, nadávek neuslyšíš, bití a podobného neuzříš, ačkoli lid je zcela neuvědomělý, hrubý a divoký. Známá přívětivosť, úslužnosť, bratrskosť a zároveň přísná kázeň ve vojště ruském vládne i v bulharském. Myslím, že by se žádná evropská država (stát) za bulharské vojsko nemusila styděti. Jak udatnými jsou v ohni, dokazují skvělá vítězství nad Srby. Mezi vojskem i důstojníky panovala z počátku ta největší shoda a láska bratrská, kteráž byla později poněkud zkalena závistí bulharských důstojníků, již chtěli rychle postupovati, což arci při jejich nedokonalém ještě vzdělání bylo těžko. Všichni důstojníci vyšší kapitána (setníka) jsou Rusové. A myslím, že může býti každý spokojen, kdo za několik let (8) z podporučíka stane se setníkem. Jest tudíž závisť bulharských důstojníků neoprávněnou.

Mezi dodavateli pro bulharskou armádu nalezají se také dva čeští průmyslníci, a sice p. L. Novotný z Počátek dodává sukno a p. J. Malinský z Hlinska boty vysoké.

Vojsko vypadá dobře, má pěkný a vkusný oblek a jest statné a zavalité postavy prostřední. Velení je ruské. — K vůli orientování podáváme na konci popis knížetství Bulharského.

Knížectví Bulharské jest jen o málo větší než Čechy (má 638 □ Mm. a Čechy 520 □ Mm.). Rozkládá se od Rumunska na jih až k Balkánu a horstvu Rhodopskému, od Srbska na východ až k moři Černému.

Na jižním pomezí zvedá se Balkán, pramenisko všech skoro řek bulharských; od něho klesá půda k Dunaji, kde přestává břehem od valašského značně vyšším. Ne-

schůdný Balkán přetržen jest několika obtížnými průsmyky, jimiž jdou cesty do Rumelie Východní; nejdůležitější jsou: Šumenský, Slivenský, Železná Vrata a Kazanlycký nebo Šipka. V jihozápadním cípu země strmí Vitoš a Ryl (skoro 2800 m.), nejvyšší v Bulharsku.

Nejdůležitější řeka bulharská je splavný Dunaj, který železnice od Rusčuka k Varně spojuje s mořem Černým; do Dunaje vlévají se: Timok, Isker a Jantra příchozí od Šipky. Na Vitoši pramení se Struma, řeka moře Aegejského. —

Podnebí má Bulharsko vnitrozemské, krutou zimu, horké dni a studené noci, neboť otevřeno jest k severu a zavřeno Balkánem teplým větrům jižním. Na vysočinách rozkládají se husté lesy, na úbočí bohaté vinohrady, zvláště kolem Šumna, v nížině daří se hojnosť obilí.

Obyvatelstvo probírá se k činnosti plodné teprve od r. 1878., kdy nabylo samosprávy; nicméně v průmyslu drží první místo mezi státy na poloostrově Balkánském.

Obyvatelů má Bulharsko dva miliony; lidnatosť poměrná jest tudíž malá.

Národnosti jest obyvatelstvo většinou bulharské (skoro 67%); ostatní jsou Turci (31%), Rumuni, Řekové, Israelité a jiní; víry jsou Bulhaři, Rumuni a Řekové pravoslavné (69%), Turci a jiní mohamedánské (skoro 31%), ostatní židovské a j. Ale mýlil by se, kdo by se domníval, že Bulhaři sedí jen v Bulharsku. Od dolního Dunaje až na jih od planiny Šárské ku pohoří Pindu všecky kraje mimo některé národnostní ostrovy obývají Bulhaři (viz mapu národnostní; ve středověku pak Bulhaři zasahovali ještě dále na západ, kdy ovládali i Albánii s hlavním městem Ochridou.

Zřízení státní je konstituční; sídlem knížete i skupštiny je Srědec.

Důležitá města: Hlavním a sídelním městem je Srědec (Sofia 35.000 ob.), pod Vitošem na důležité křižovatce obchodních cest.

Větší nežli Srědec jest Rusčuk, jenž s Vidinem, Svištovem a Dersterem jsou nejdůležitější přístavy dunajské; od Rusčuka jde přes Razgrad železnice do Varny, dru-

hého největšího města Bulharska a nejživějšího přístavu na záp. břehu Černého moře; s touže železnicí spojen jest také Šumen, střehoucí nejdůležitějšího přechodu balkánského; nad Jantrou Trnovo, střed země, v krajince krásné, hlavní město středověkého cářství Bulharského; na sz. Pleven, proslavený obležením r. 1877.

Státní převrat v jižním Bulharsku a válka srbsko-bulharská.

Rusko-turecká válka vedená od r. 1877 do r. 1878. skončila se mírem svatoštěpánským (3. února 1878), který se na kongressu velmocí v Berlíně opravil v mír berlínský (13. července 1878.). Mírem tím ustanoveny byly následující změny teritoriální (državné):

1. Rusko dostalo Bessarabii a část Armenie.
2. Rakousko obsadilo Bosnu a Hercegovinu.
3. Rumunsko obdrželo Dobrudži a neodvislosť.
4. Srbsko rozšířeno na jih a též učiněno od porty neodvislým.
5. Černá Hora zvětšena i dán jí přístup k moři (postoupením Baru).
6 V Bulharsku založeno bylo nové knížetcví, portě poplatné a vedle něho v Tkrakii zařízena byla samosprávná provincie pod svrchovaností tureckou, pode jménem Východní Rumelie. —

Bulhaři východorumelští těžce nesli, že byli násilně odtrženi od bratří svých v knížectví bulharském, ale k výslovnému nalehání věhlasného cara ruského Alexandra II. podrobili se řádu ustanovenému smlouvou berlínskou. Přes to však domáhal se rok co rok národ jak ve Východní Rumelii tak i v Bulharsku na táborech, tiskem veřejným, pamětnými spisy velmocem sjednocení, ale vezdy marně. Z počátku roku 1884. vzniklo ve Východní Rumelii hnutí silnější všech předešlých, aby se jednota uvedla ve skutek. Hnutí to způsobilo, že se dostala na vrch tak

zvaná strana sojedinenija (sjednocení), která stála v přátelském poměru s ruským zástupcem ve Plovdivu, generálním konsulem Sorokinem. Hnutí to podkopalo v národě zcela půdu pod přívrženci generálního guvernéra Alexandra Bogorida (1879—1884), a když Rusko v dubnu r. 1884. proti opětnému jeho ustanovení na dalších pět let se opřelo, jmenován byl 7. května od sultána tureckého správcem Východní Rumelie na l. 1884—89 dřívější generální tajemník, Gavril Krestovič. Jmenování jeho považovalo se za nemalý úspěch ruské politiky, který byl tím úplnější, když v říjnu po rozpuštění sněmu východorumelského zvoleni byli do nového sněmu veskrze jen přívrženci strany sjednocení podporované od Ruska, a když z jejího středu obsazeny byly i veškery úřady důležitější. Generální konsul Sorokin vystupoval sice důrazně proti hnutí národnímu objížděl zemi a varoval od kroků, které by prý mohly zemi uvrci v záhubu, ale bystrý pozorovatel mohl seznati, že tak činí proto, aby je odvrátil od úmyslu pro nevhodnou dobu. Nepodařilo se mu to. Bylať hluboce v národě zakořeněna touha po sjednocení.

Najednou rozlétla se po Evropě překvapující zvěsť, že dne 18. září národ ve Výchovní Rumelii sám vlastuí svou mocí učinil skutkem, po čem již drahnou dobu se pachtil, že svrhl vládu berlínskou smlouvou jemu ustanovenou, prohlásil sjednocení s knížectvím bulharským a knížete Alexandra Battenberga za knížete jižního Bulharska. —

Po půlnoci na svrchu jmenovaný den zvonilo se ve všech chrámích Plovdivských na poplach. Obyvatelé zvoněním ze spánku vyburcovaní vybíhali na ulice, na kterých bylo již neobyčejně živo. Jízdné četnictvo cválalo městem a roznášelo rozkazy na všechny strany. Nádraží, pošta, telegrafní úřad a veškery budovy veřejné obsadilo vojsko národní. Tlupy vojenské z nedalekého tábora a selský lid ozbrojený ubíraly se zpívajíce do města. Když bylo vojsko a četnictvo složilo přísahu věrnosti knížeti Alexandru, obstoupilo vládní budovu, ve které přebýval generální guvernér, Gavril Krestovič, a kde nalezají se též hlavní úřady státní. V budově té udál se

následující výstup: Redaktor časopisu „Borba“ (Zápas), jménem Stojanov, který byl pro časté a prudké útoky na vládu nepřející sjednocení stíhán, vstoupil po druhé hodině s půlnoci do obydlí Krestovičova. Stráže nečinily žádného odporu a byly poslušny jeho pokynu. Krestovičovi lomozem procitlému prohlásil, že jej ve jméně národa a jednoty zatýká, aby se podrobil a nebál, že se mu ničeho zlého neučiní. Krestovič byl odveden do připraveného kočáru a pod stráží sestry Stojanovy, Marie, žákyně

Černá džamije (státní vězení) zevnitř.

páté třídy dívčí školy Plodivské odvezen do Srědce. Zároveň byli zatčeni a do Srédce dopraveni vrchní velitel vojenský a četnický jakož i členové vlády. Téže noci ustavila se i prozatímná vláda. Vojáci strhali s oděvu svého hvězdy východorumelské a přivěšovali si lvy bulharské. Celým městem rozléhal se jásot, všude vítána s nevýslovnou radostí prohlašovaná jednota. Za úsvitu dostavoval se ze všech stran ozbrojený lid selský pěšky i koňmo a všude na cestě nadšeně hlásal sjednocení. Rolníci, vedení od kněží s tasenými šavlemi, měli na čapkách lvy bulharské.

Ještě v noci rozdáno bylo mezi lid a nalepeno na rozích následující vyzvání:

„Bratři! Hodina našeho spojení udeřila. Cizí vláda rumelská, která tížila nás po šest let, jest svržena. Na místo této vlády prohlašuje se spojení naše s knížectvím bulharským pod žezlem bulharského knížete, Jeho Výsosti Alexandra I.

Občané! Jste zavázani jménem vlasti, jménem slávy a velikosti Bulharska, abyste pospíšili ku pomoci svatému dílu a abyste zachovali co nejpřísněji veřejný pořádek a mír. Pamatujte, že přísně bude potrestán každý, kdokoli si dovolí násilí a loupež, obzvláště spáchá-li násilí toto na cizích národnostech, které má každý brániti jako své bratry.

Důstojníci a vojáci! Synové bulharští! Tajný výbor vás žádá, abyste sklonili hlavy své před pyšným lvem bulharským a před velikostí křesťanstva — před křížem. Proti komu a za koho chcete se pobíti? Pomněte, sýnové bulharští, že jste k hanbě a potupě sloužili pod půlměsícem, pod praporem našich pětistyletých trýznitelů.

Důstojní duchovní pastýři! Vy, kteří jste chránili a sílili Bulharsko celých pět století, vztyčte kříž Spasitelův a žehnejte našemu svatému dílu. Do té doby, nežli osvícená Evropa uzná naše národní dílo, zvolí se prozatímní vláda, která vše bude říditi a spravovati. Jí povinen jest každý poslouchati.

Kéž nám pomůže Bůh a sílí naše páže! Ku předu!

V Plovdivu 17. září 1885. Z výboru.“

Vzhledem k ustavení prozatímní vlády bylo uveřejněno ráno následující prohlášení:

„Oznamuje se obyvatelstvu, že dne 18. září 1885. vládnouti bude prozatímní vláda takto sestavená: předseda Dr. Stransky*), místopřepseda Dr. Čomakov, členové:

---

*) Dr. Jiří Stransky, mladý a nadšený ředitel celého převratu ve Východní Rumelii, narodil se v Kaloferu na jižním úpatí Balkánského pohoří. Jest postavy menší a slabé, ducha však velmi energického. Odbyv studie a lékařství v Bukurešti, věnoval se politice. Za knížete Bogorida byl direktorem financí, musel však následkem oposice národního shromáždění odstoupiti. — Potom stal se členem

major Nikolajev, major Filov, major Mutkurov, major Rajčo, J. Grujev, K. Pějev, Dr. Jankulov, Zach. Stojanov, D. Jurukov, G. Dančev, A. Samokovec, G. Benev.
V Plovdivu, 18. září 1885."

První skutek prozatímné vlády záležel v tom, že se obrátila telegraficky ke knížeti Alexandrovi, který meškal v ten čas u Šumena v táboře vojenském, a k bulharské vládě do Sofie, dále že jmenovala majora Nikolajeva vrchním velitelem branné mocí. Hned prvního dne vydala prozatímní vláda toto prohlášení:

„Bratří! Kostky jsou vrženy, a sjednocení s knížectvím bulharským pod žezlem bulharského knížete jest už prohlášeno. Za tím účelem očekává vlasť i národ náš od vašich paží, vašich sil a vašeho vlastenectví největších obětí, bez nichžto snad země naše uvržena by byla v krajní nebezpečí. Prozatímní vlada učinila již patřičná opatření, aby nejpřísněji potrestán byl každý, kdo by tím anebo oním způsobem unikal příkazům tohoto provolání, které neleká se kroku nižádných. Proto každý z vás do 40 hodin po uveřejnění prohlášení toho povinen dostaviti se na velitelství své družiny ve zbroji a obleku, aby uposlechl příkazů komise."

Prodlením dne přicházely ze všech stran radostné zprávy. Prohlášení jednoty s nadšením bylo přijato po veškeré Východní Rumelii. Na mnoha místech propuklo hnutí to již dříve, tak v Karlovu, Panadžuristi a v Golemu Konare.

Zatím od hranic došly depeše, že byly přerušeny telegrafní spojení s Cařihradem a trať železniční mezi Harmanlem a tureckým městysem Mustafou pašou na mnoho kilometrů.

---

stálého výboru, jemuž náleželo kontrolování generálního guvernéra. Bogorid chtěl ho jmenovati direktorem spravedlnosti, což však vlivem ruského zástupce zmařeno. — Dr. Stransky účastnil se s deputací národního shromáždění též korunovace cara Alexandra III., kdež vyvrátil předsudky vládních kruhů ruských proti němu čelících. — Nenadálým, tichým převratem, jehož duší byl, získal si uznání i kruhů diplomatických v cizině a není pochybnosti, že stane se své vlasti ještě velmi prospěšným.

Prozatímní vláda vzala na se zprávu železnice a svěřila ji velitelstvu vojenskému. Po celý den 18. září nebyla propuštěna žádná soukromá depeše ani z Plovdiva ani z jiných měst. Rovněž zadržány byly všechny pošty. Teprve když oznámeno bylo ze Srědce od předsedy ministerstva Karavelova a od knížete z Varny, že Alexandr uznává jednotu a že přijímá prohlášení za knížete ve Východní Rumelii, uvolněny pošty a telegrafy.

Takým způsobem skončil první den převratu v jižním Bulharsku. Veškeren lid plesal radostí, že severní Bulharsko přijalo ochotně nabídnuté sjednocení, a že kníže Alexandr oznámil svůj příchod. Po celý ten čas panoval vzorný pořádek, žádnému Bulharu nepřišlo na mysl, aby se pomstil za všechny ukrutnosti, které byly r. 1876 a r. 1877. mahomedáni spáchali na ubohých Bulhařích. Arci i sám kníže bulharský zapřísahal prozatímní vládu: „Ve jménu svaté věci žádám vás, střežte mír a pořádek v zemi, dokud nepřijdu do Plovdiva“.

Kníže bulharský meškaje ještě ve Varně, podepsal dva úkazy, jeden o svolání sněmu bulharského ke dni 22. září a o mobilisaci branné moci knížectví bulharského, a druhý úkaz podepsal spolu Kantakuzin, ministr války z ruského vojska, jak to ústava žádala. A přišed do Trnova vydal manifest jakožto odpověď na prohlášení jednoty pod žezlem svým.

Manifest ten zněl takto:

„My, Alexandr I. z boží milosti a vůle národa kníže severního a jižního Bulharska. Budiž známo mému milému národu, že dne 18. září obyvatelstvo tak zvané Východní Rumelie svrhnuvši dosavadní tamější vládu a zvolivši jinou, prozatímnou, provolalo sjednocení Východní Rumelie s knížectvím a jednomyslně mne provolalo za knížete oné země. Maje na zřeteli blaho národa bulharského, jeho vroucí přání, aby sjednoceny byly obě bulharské země v jedinou, uznávám sjednocení za hotovou událosť a přijímám od nynějška úkol, abych byl a zval se knížetem severního i jižního Bulharska. Přijímaje vládu této bulharské země, prohlašuji, že život,

statek a čest všech pokojných obyvatelů bez rozdílu vyznání a národnosti budou hájeny a zabezpečeny. Aby se veřejný mír a pořádek všude zachoval, k tomu cíli učiněna všechna potřebná opatření a proti rušitelům jejich zakročeno bude s veškerou přísností zákona. Naději se, že milý můj národ po obou stranách Balkánu, který s takovou radostí a nadšením uvítal tuto velikou událost, poskytně mně pomoc k upevnění svatého díla, sjednocení obou bulharských zemí v jeden stát a bude hotov ke všem obětem a všemu úsilí, aby zachráněny byly sjednocení a neodvidlost naší vlasti milé. Pomáhejž nám Bůh v tomto těžkém a velikém podniku! Alexandr."

Manifest tento oznámil se telegraficky do Srědce a Plovdivu. A měl nejen na Bulhary, nýbrž i na obyvatelstvo mohamedánské příznivý účinek. Mohamedánská obec Plovdivská netoliko že sama uznala sjednocení, ale rozeslala i telegrafem oběžník k veškerým mohamedánským obcím jihobulharským, aby se chovaly pokojně, neměly strachu a uznaly nový stav věcí. Pouze Řekové chovali se chladně jako vezdy, kdykoli běží o nějaký prospěch Bulharů.

Mezitím odstranilo se všecko, co mělo děliti jeden a týž národ. Především zrušeny byly celnice mezi oběma zeměmi. Ze severního Bulharska pak přicházelo vojsko a čety dobrovolnické do Východní Rumelie, kdež byly uvítány s radostí nezměrnou.

Kníže Alexandr přešed dne 20. září památný Šipský Balkán zavítal nejprve do Šipky a potom do Kanzaliku. V obou místech uvítán byl srdečně od lidu, který ze všech stran tam přicházel pozdravit vladaře nového. Z Kazanliku odebral se do Plovdiva, kamž přišel za hlaholu zvonů a za střelby dne 21. září. Uvítaly jej všechny stavy a vrstvy obyvatelstva, mohamedáni jako Bulhaři.

V Plovdivě přijal kníže prozatímnou vládu, která složila svou moc v ruce jeho, a ustanovil za vrchního komisaře dr. Stranského a za pomocníky jeho Grujeva a Slavejkova.

V hlavní džamii turecké, kterou poctil kníže svou návštěvou, uvítali ho duchovenstvo i předáci mohame-

dánští. Mufti oslovil a uvítal ho jako knížete obojího Bulharska. Alexandr prohlásil, že ve svém vasalním poměru k sultánovi nechce nic měniti, a vyzval Turky přítomné, aby se za sultána modlili. Slova tato způsobila, že mohamedánské obyvatelstvo spokojilo se s novým pořádkem věcí.

Zatím nastal ve Východní Rumelii neobyčejný ruch válečný. Vláda prozatímní prohlásila vojenské soudy a válečný stav. Branná moc vypravila se rychle na hranice, aby se opřela Turkům, kdyby chtěli vniknouti do země. Všechna místa důležitá k obraně byla obsazena, rovněž průsmyky v horách Rodopských.

Avšak nemálo zarmoutila Bulhary ta okolnosť, že car ruský odvolal z vojska bulharského i východorumelského všechny ruské důstojníky, kteří se vším vojskem prohlásili se pro knížete Alexandra. Tím přerušilo Rusko svůj poměr k bulharské armádě a svůj vojenský význam v Bulharsku. Proto vyslal kníže bulharský deputaci k carovi ruskému meškajícímu tehdy v Kodani prosit za za pomoc a ochranu. Obávalť se vším právem, že Turecko, vidouc Bulhary osamoceny, spíše odváží se proti nim. Současně pak šla jiná deputace do Cařihradu s listem knížete k velikému vezírovi. Kníže sám podal velmocem o události telegrafickou zprávu.

Dne 23. září zahájen byl ve Srědci sněm bulharský touto trůnní řečí knížete Alexandra:

„Známo vám, že dne 18. září obyvatelstvo Východní Rumelie prohlásilo sjednocení bratrské nám země s knížectvím a povolalo mne za svého knížete. Maje na zřeteli prospěch svého národa, jenž s nevýslovnou radostí a všeobecným nadšením uvítal přání bratří svých v jižním Bulharsku, a za souhlasu vlády vybrané ze středu národního zastupitelstva, prohlásil jsem 20. září v starém sídelním městě Velikém Trnově, že uznávám prohlášené sjednocení a přijímám knížecí moc i jižního Bulharska. Nalezám se podnes ve středu oddělených dosud bratří národa svého a kojím se nadějí, že schválíte dílo započaté za účelem sjednocení a schválíte předlohy mé vlády

o opatřeních již učiněných i o těch, jež vyžaduje veliká tato událosť“.

Na to schválil parlament od vlády prohlášený stav válečný a úvěr 5 milionů franků a druhého dne přijal adresu knížeti, v kteréžto se praví:

„Sněm hluboce jsa dojat započetím svatého díla, s největší ochotou spěchá pomoci Vaší Výsosti a Vaší vládě. Bulharský národ přinese každou oběť, aby dokonáno bylo vlastenecké dílo a svěřuje Vaší Výsosti a Vaší vládě neobmezenou moc k užívání všech prostředků a nechce šetřiti života ani statku na obranu svobody a neodvislosti naší vlasti. Sněm jsa úplně proniknut přesvědčením, že tlumočí city Bulharska sjednoceného dnes pod žezlem V. V. obrací se k V. V. se slovy: Ku předu, neohrožený kníže náš, všickni Bulhaři jsou s Tebou!“

Zároveň povolil sněm dalších 10 mil. a přijal zákon o stavu válečném.

Ale vláda ruská pohlížela s velikou nevolí na to, že kníže Alexandr prováděl sjednocení bez vědomí a vůle její. A nebylo tudíž s podivením, že pokládala počínání Alexandrovo za čin proti Rusku namířený. Kyselosti pak, které od roku 1883. panovaly mezi bulharským knížectvím a ruskou vládou, přeneseny na podnik Bulharský, jehož zdar byl by přispěl k rozšíření moci knížete.

Deputaci, kterou zaslal kníže do Kodaně, přijal car ruský dne 3. října blahosklonně. Předkem vytýkal Bulharům revoluci a káral je, když však vůdce deputace Trnovský metropolita Klementij poukazoval carovi, kterak obyvatelstvo Východní Rumelie těžce bylo stíženo břemenem daní, nutných na vydržování složitého aparátu vládního v zemi tak malé a dosud hospodářsky nevyvinuté, utišil se car a ujistil deputaci svou přízní; o knížeti Alexandrovi se při tom ani slovem nezmínil. — Za nedlouho potom byl kníže bulharský vyhostěn z řad ruského vojska pro neposlušnosť proti Rusku.

Srbsko hned od prvopočátku zaujalo ku sjednocení stanovisko velmi nepřátelské. Dne 19. září povoláno bylo v Srbsku do zbraně veškeré stálé vojsko a první i druhá

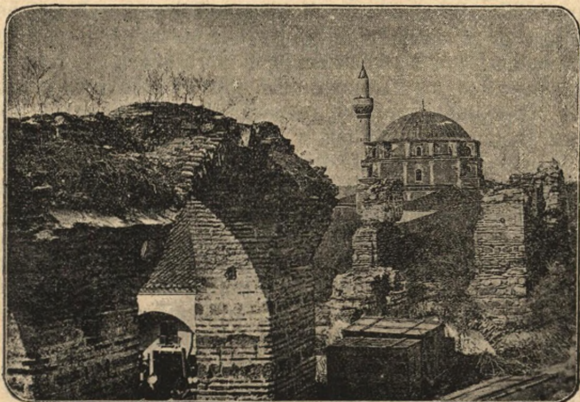
záloha. Srbský král Milán pak prohlásil, že trvá na smlouvě berlínské z roku 1878. a že nemůže nikterak připustiti, aby se na poloostrově Balkánském porušila rovnováha se strany Bulharska. A již dne 14. listopadu přišla z Niše tato překvapující zvěsť: Ministr zahraničních záležitostí Garašanin poukázal řeckého vyslance ve Srědci, Rangaba (který zastupupuje také Srbsko), aby vládě ohlásil, že srbská vláda na bulharské vyzvání*) odpovídá vypovězením války. Král v jednu hodinu v noci odejel do Pirotu, aby co vrchní velitel převzal velení, a vydal k národu tento manifest:

„Věren jsa zděděné politice Obrenovičů a háje zájmů naší vlasti, učinil jsem s pomocí věrných zástupců mého drahého naroda všecka potřebná, porušením smluv se strany knížectví bulharského vynucená opatření, abych jasně a zřetelně dokázal, že Srbsko nemůže býti lhostejným oproti porušení rovnováhy sil mezi národy pobalkánskými, jmenovitě když jest to k výhradnímu prospěchu státu, který každou chvíli své svobody užíval k tomu, aby dokázal Srbsku, že jest špatným sousedem a nechce šetřiti jeho práv, ba ani jeho území.

Ničím neoprávněná opatření celní se strany knížectví bulharského proti Srbsku zavedená, jimiž všeliké obchodní spojení mezi oběma zeměmi bylo zmařeno, měla jedině ten účel, aby Srbsku dokázáno bylo nepřátelské smýšlení knížectví bulharského od jeho trvání. Násilné a právu odporující zaujmutí Bregova, podporování, veřejné povzbuzování soudně odsouzených zemězrádců v jejich odbojných, proti vnitřnímu pořádku namířených podnicích: to vše jsem snášel, veden jsa přáním, abych podal důkazy

*) Co se týká „bulharského vyzvání“, vztahuje se to na případnosť s domnělým vtržením části srbského vojska na území bulharské. Když totiž srbská vláda zprávu o vtržení 300 mužů srbského vojska prohlásila za nepravdivou, odpověděla vláda bulharská, že tedy ty 300 Srbů, kteří vnikli na území bulharské, bude považovati za loupežníky. Na tuto zprávu povoláni byli všichni ministři na kvap do Niše a v ministerské radě na to odbývané bylo usnešeno opovězení války Bulharsku. Ovšem bylo patrno, že se vládě srbské jednalo o záminku a tu se chopila první záminky, která se jí namanula.

trpělivosti, jaké se přísluší státu, který svou svobodu vykoupil svou vlastní krví, vyvinul se sympatiemi Evropy a v každém ohledu svého vývinu zachovával a vážil si cizích práv jako svých vlastních. Zúmyslné týrání našich poddaných v Bulharsku, uzavření hranic, nahromadění bezuzdných sborů dobrovolnických na srbských hranicích, kteréžto sbory podnikaly branné útoky na pohraniční obyvatelstvo, ano i na naší armádu, které jest hájení srbského území svěřeno, to vše jest zúmyslnou vyzývavostí,

Černá džamije uvnitř s mešitou a minaretem.

kterou nemohu ani jménem největších zájmů země, aniž jménem důstojnosti národa a jménem cti srbských zbraní snášeti. To jsou důvody, pro něž prohlašuji stav veřejného nepřátelství, zaviněný bulharskou vládou, na jejichž základě nařídil jsem své věrné a udatné armádě, aby hranice knížectví bulharského překročila.

Spravedlivá věc srbská spočívá nyní na rozhodnutí zbraní, na udatnosti naší armády a na ochraně Nejvyššího. Oznamuje toto svému drahému národu, spoléhám

se v těchto vážných dobách na jeho lásku ku vlasti a na jeho oddanosť ku svaté věci srbské."

Pro započetí války jest potřebí nějaké příčiny a král Milán jich také objevil hned několik. Arciť to s těmi důvody při důkladnějším prohlédnutí dopadá více než nepochybně. Za hlavní důvod k opovězení války udává král Milán porušení rovnováhy na poloostrově Balkánském se strany Bulharska Král srbský napodobuje tu jen známou frázi o rovnováze v Evropě a staví poloostrov Balkánský mimo Evropu jako zvláštní odloučené území, na kterém Srbsko hraje úlohu zemské prozřetelností, bez jejíž svolení nesmí nikdo ani z děla vystřeliti. Rovnováha na poloostrovu Balkánském byla porušena a Srbsko chce ji železem a krví obnoviti. Kdo dosadil Srbsko za strážce této speciálně balkánské rovnováhy? Nikdo, neboť velmoci ustanovily pořádek v této končině, a stala-li se v něm nějaká změna, byla to záležitosť velmocí, aby zjednaly pořádek a zástupcové velmocí sešli se také ku poradě o prostředcích, jak by se věci zase po dobrém urovnaly. Srbsko nemělo do poměrů těch pranic co mluviti, neboť jednalo se tu vlastně o vyrovnání neshod v říši turecké, ku které náleží Bulharsko i Východní Rumelie a v otázkách takových vykonávají vliv jen velmoci a nikoliv státy druhé kategorie. Možnosť smírného vyrovnání mezi Bulhary a sultánem tureckým zajisté nebyla vyloučena, a kdyby se bylo takové dohodnutí stalo, byly by i velmoci daly k tomu své svolení, a o porušení rovnováhy na poloostrově Balkánském nebylo by ani řeči. Žádným pádem, kdyby i skutečně byla spojením obojího Bulharska porušena rovnováha, není Srbsko povoláno, aby ji o své újmě obnovovalo.

Král Milán patrně cítil nedostatečnosť tohoto důvodu, a tak uvádějí se také důvody z poměrů mezi oběma státy, z nichž zase vysvítá, že uváděný hlavní důvod, porušení rovnováhy na polostrově Balkánském událostí ze dne 18. září, jest pouhou záminkou k uskutečnění dávného záměru. Nebo kdyby skutečně bylo pravda, co se vypravuje o krutém nepřátelství Bulharska k Srbsku po celou dobu, co trvá Bulharsko a zejména za poslední

doby, pak jest otázka, proč král Milán nezačal válku hned před půl rokem? Kdož tomu věří, že král Milán jen proto tak učinil, aby Evropě dokázal svou nekonečnou trpělivosť? Spíše každý bude se domnívati, že panovník srbský čekal, až by jeho vojsko bylo k válce úplně připraveno a pak ulomil si záminku z nejbližšího plotu. Celní opatření Bulharska naproti Srbsku, i kdyby skutečně v tom dosahu byla se stala, nebyla by opravňovala Srbsko k opovězení války, nýbrž jen k tomu, aby učinilo stejná celní opatření proti Bulharsku.

A k zajmutí Bregova na pravém břehu Timoku bylo Bulharsko úplně oprávněno, neboť Bregovo jest na pravém břehu té části dolního toku Timoku, jenž mírem berlínským ustanoven jest za rozhraní mezi Srbskem a Bulharskem. Spor tento vlekl se již po několik měsíců i nabízela se bulharská vláda, aby spor ten předložen byl smírčímu rozhodnutí, i bylo ujednáno zatím, že sporné území nebude ani od toho ani od onoho státu obsazeno. Podporování odsouzených zemězrádců se strany Bulharska záleželo v tom, že politickým uprchlíkům srbským, kteří od vlády, která státním převratem dostala se k moci, byli žalářem a smrtí ohrožováni, poskytnut útulek na bulharské půdě.

Takové ohledy ku politickým provinilcům šetří se ve všech vzdělaných státech a ve smlouvách o vzájemném vydávání zločinců vyslovně vyjímají se z toho provinilci političtí. Bulharská vláda také se starala o to, aby tito uprchlíci byli internováni v náležité vzdálenosti od hranic srbských a tak jim bylo znepokojovaní Srbska učiněno nemožným.

Co se pak týče týrání srbských poddaných v Bulharsku, vláda bulharská řeckému vyslanci Rangabovi, který zastupuje též srbské zájmy v Bulharsku, dokázala úplnou bezpodstatnosť zpráv o týrání tom. I poslední důvod, že kázně prosté sbory dobrovolnické podnikaly vpády na území srbské, špatně se srovnává s faktem, že srbská vláda při vší své lačnosti po nějakých událostech, ze kterých by se dal vytlouci casus belli, nebyla s to udati ani jediného takového případu.

Z toho jest vyrozuměti, že ani jediný z důvodů, které se v manifestu krále Milána uvádějí za příčinu opovězení války Bulharsku, nemůže obstáti, i jest patrno, že všecky tyto důvody předstírají se jen na zakrytí vlastních pohnutek, které arciť nemohou se tak snadno odvážiti na světlo. —

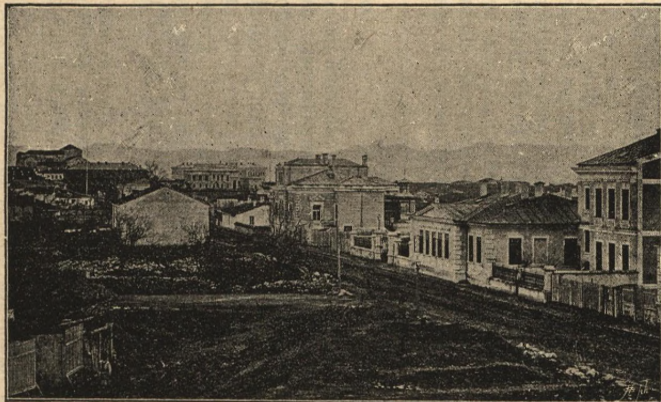
Kromě Srbska dalo nepřátelství k Bulharsku také Řecko na jevo tím, že se o překot zbrojilo, aby zabralo jižní Macedonii, tedy zemi většího dílu bulharskou, která též dle smlouvy svatoštěpánské k Bulharsku měla připadnouti.

A vláda turecká, která neměla zprvu ani dostatečné moci pohotově, aby mohla zakročiti, váhala mezi přímou shodou s Bulharskem, které zvláště sultán zdál se býti nakloněn, a mezi důraznějšími kroky. Znenáhla jala se stahovati vojska k Adrianopoli a posléze i proti Srbsku a Řecku. Svou činnosť obmezila na to, že velmocem oznámila, že berlínská smlouva byla převratem ve Východní Rumelii porušena a že ona chce jednati toliko se souhlasem mocí evropských. —

Jest samozřejmo, že vypovězení války od Srbska vyvolalo v Bulharsku největší rozhorlenosť. Kníže Alexandr ohlásil národu vypovězení války tímto pamětihodným manifestem:

„My, Alexandr I., z boží milosti a národa vůle kníže bulharský. Vláda sousedního s námi národa srbského z osobních a sobeckých příčin a za účelem zmařiti svaté dílo sjednocení bulharského národa v jeden celek, beze všeho zákonnitého spravedlivého důvodu vypověděla válku naší državě a rozkázala vojsku, aby vstoupilo na území naše.

S největším politováním vyslechli jsme tuto zvěsť, neboť nikdy jsme nedoufali, že naši stejnokrevní bratři vztáhnou ruku svou a započnou bratrovražedný boj, napadajíce malou državu balkánského poloostrova a že tak nelidsky a nerozvážně zachovají se ku svým sousedům, kteří, aniž komu ujmu učinili, pracují a zápasí za ušlechtilé, spravedlivé a loyálné dílo.

Ministerstvo zevnějších záležitostí. »Malka palata« dřívější obydlí knížete.

Ponechávajíce Srbům a jich vládě veškerou odpovědnost za bratrovražedný boj mezi dvěma bratrskými národy a následky, které by mohly pohřbiti obě državy, my oznamujeme našemu milovanému národu, že jsme přijali vypovězení války od Srbů a dali jsme rozkaz našim chrabrým a junáckým vojskům, aby započala boj proti Srbům a mužně bránila zemi, čest a svobodu bulharského národa.

Naše dílo je svaté a doufáme, že Bůh je vezme pod ochranu a dá nám síly potřebné. Jsouce ubezpečeni, že náš milovaný národ pospíší pomáhat nám v těžkém svatém díle země proti vpádu nepřátel a že každý Bulhar zbraně schopný vstoupí pod prapor náš bít se za svou vlasť a svobodu: prosíme Všemohoucího, aby nás chránil i Bulharsko a aby pomáhal nám v těžkých násilných okamžicích, jež přicházejí na naši zemi.

Bůh všemohoucí nám pomáhej!

V Plovdivě, 14. listopadu 1885. Alexandr."

Současně vydal kníže armádě bulharské denní rozkaz, jenž jest výkřikem svrchované rozhořčenosti, avšak zároveň zoufalé odhodlanosti. V málo slovech mnoho obsahu. „Naši srbští bratři na místo, aby nám pomáhali, chtějí rozkotati naši otčinu. Vojáci, ukažte svou zmužilosť, braňte své matky a své rodinné krby! Pronásledujte nepřítele, který mrzce a zrádně nás napadá, až úplně ho potřete! Bratři, ku předu, pomáhejž nám Bůh a propůjčiž vítězství!"

Na to odebral se kníže se štábem a ministry do Sředce a ku hranicím srbským. Avšak před odjezdem svým z Plovdiva odeslal sultánovi depeši,kterouž mu oznamoval, že Srbové vnikli do území bulharského, a on že bulharským vojům dal rozkaz, aby útok odrazily. Konečně tázal se, co suverén hodlá učiniti k obraně celistvosti své říše.

Srbsko*) zatím vyslalo 60.000 mužů do Bulharska, které proti Srbům nemělo ani 30.000 mužů pohotově.

*) Nebude trváme od místa, popíšeme-li brannou moc srbskou. Branná moc srbská čítá tři třídy; od 20 do 30 let třída první, od 30 do 37 let třída druhá, od 38 do 50 let třída třetí. — Aktivní

Většina vojska bulharského nalézala se tehdy na jihu, aby se opřela vpádům tureckého řadového vojska nebo bašibozuků. Obávalif se Bulhaři, že porta násilím překazí spojení Východní Rumelie s knížectvím bulharským. Než zoufalá rozhodnost, která mluví z denního rozkazu knížecího, svědčí, že kníže a vláda bulharská ani té okolnosti se nelekali, a že hotovi byli podstoupiti boj všeobecný na život a na smrt. —

Voje srbské postupovali válečně proti dvěma hlavním místům. Jedno bylo Vidin nad Dunajem a druhé Srědec, hlavní město knížectví bulharského.

---

služba třídy první trvá dvě leta; záloha 2. třídy, to jest od 22 do 30 let, cvičí se ročně 30 dní. — Srbsko je vojensky rozděleno v pět území divisních, moravské, podriňské, dunajské, šumavské a timocké, každá divise ve tři kraje plukovní, každý kraj ve 4 okresy praporní. Rozvrh tento tvoří základ roztřídění celé armády po všecky tři třídy. — Třída I. tvoří armádu aktivní čili vlastní vojsko operační, které skládá se z 5 divisí po 3 plucích pěchoty, každý o 4 praporech. po 1 pluku jízdy o 4 škadronách, po 1 pluku dělostřelectva o 8 bateriích s 6 děly a po 1 setnině zákopníků; mimo to má každá divise oddíly výpomocné. K aktivní armádě náleží též 1 pluk dělostřelectva horského o 6 bateriích po 4 dělech, 1 prapor dělostřelectva pevnostního o 4 setninách, 1 setnina mineurů, 1 setnina železniční. Každá pluk má záložní prapor, pokud se týče škadronu nebo baterii. Divise čítá asi 11.000 mužů, 48 děl. Celá armáda aktivní 70.000 mužů a 288 děl. — Třída druhá tvoří vojsko záložní, po případě pak sesiluje armádu operační, jest roztříděna stejně jako aktivní, jen že má pouze polovičku jízdy a dělostřelectva. — Třída třetí konečně jest zemskou hotovostí a tvoří 60 praporů pěchoty. — Oděv, výzbroj a zbraň jest pro dvě první třídy opatřen; obuv a prádlo musí však každý voják pořiditi se sám; jezdec opatřiti si koně a výzbroj na něj. — Pěchota ozbrojena jest dobrou ručnicí soustavy Mauserovy, jízdě vadí způsob opatřování koní, z nichž tři čtvrtiny nejsou vycvičeny; při dělostřelectvu jest zrovna doba přechodní, místo Kruppovských zavádějí se nová děla soustavy Debaugské. Bez zemské hotovosti mohlo by Srbsko postaviti do boje 120.000 bojovníků se 408 děly. Citelný nedostatek má armáda srbská při sboru důstojnickém. Stálé kadry v době míru čítají pouze 15 praporů pěchoty, 6 škadron jízdy, 20 baterií polních a 3 horské. Při mobilisaci armády aktivní stane se z každé setniny prapor, z každého praporu a z každé škadrony pluk, z jedné baterie pak dvě; velitel oddílu kadrového stane se při tom obyčejně velitelem sboru vyššího, tedy velitel setniny velitelem praporu, velitel škadrony velitelem pluku atd. Mezi veliteli nynějších 5 divisí jsou 4 plukovníci a pouze 1 generál, což ovšem jest závadou dosti povážlivou.

Proti Vidinu započala válka překročen ı moku od Negotina ku Bregovu. Celý týden ... se tam v největším chvatu veliký lodní most. Timok tvoří tám rozsáhlý ostrov, který náležel dříve ... olovi Turecku a z polovice Srbsku. Ačkoli poměr ten ıně zachován i pro hranice mezi Bulharskem a Srbs... patří celý ostrov Srbsku. Avšak i pravý břeh pojistili si Srbové. Na ostrov ten přivezli během téhodne dělostře.bu, asi 8 kusů, pod jichž ochranou úzké rameno Timoku snadno mohli překročiti.

Odtud vede pahorkovitou úrodnou krajinou silnice přímo k Vidinu. Další oddíl postoupil od Zajčaru ku hraničné stanici Vrška Čuka, odkudž ke Kule vede dobr... a dále k Vidinu schůdná cesta. Mimo to vedou od Timoku menší ještě cesty k Vidinu. Poloha jest celkem výhodná pro přesilu, jež tudy postupovala, poněvadž dobře se může rozvinouti. Srbové táhli zde koncentricky. Postavení Bulharů, kteří neměli dostatečných zde sil a zejména postrádali dělostřelby nebylo příznivé a zdálo se, že Srbové měli tu otevřenou k Vidinu cestu.

Druhý a hlavní voj vtrhl do Bulharska po cestách, které vedou ku Srědci. Při vojsku tom byl největší počet děl a značnější oddíly jezdectva. Král Milán sám nastoupil tu cestu do Bulharska, aby dobyl sobě smutných vav... krví bratrskou potřísněných. Mezi Bojicemi a ... rozvinuli Srbové 14. listopadu proti bulharské stráži a usmrtili jednoho muže. Bulharská stráž ustou... násyp a rozvinula rovněž palbu, kterouž 8 Srbů ... usmrceno. Následujícího dne za úsvitu táhli Srbové sr... k Caribrodu*), pohraničnému bulharskému ...ečk kládajícímu se na silnici z Niše přes P...)

*) Caribrod je městečko, tvořící jedinou širo... Po stranách jsou dřevěné domky, lehce stavěné, více ... Řada do ulice otevřených dílen a krámků tvoř... vně městečka. Jako zvláštnost vyjímají se tu tři jednopa... z...n z nichž jeden jest národní škola a druhý politickému úřadu ... Hostinec není příliš lákavý, nicméně má aspoň tu přednost, pěkně vybílen a celkem bez hmyzu. Nábytek nemá skoro ž... Na stěně jako v jiných hostincích jest podobizna knížete Alexand... před nímž klečí dvě ženy, znázorňující Thracii a Macedonii, pros...

Opolčenci (dobrovolníci) před odchodem na bojiště.

vedoucí. Silnice dělí se u hranic. Hlavní vede ku Srědci a na této nalezá se vesnice Goindol, druhá vede horami k Trnu a tam nalezá se vesnice Goindol-Planinica. Hlavní voj srbský skládal se z divise dunajské pod vedením plukovníka Miljutina Jovanoviče. drinské pod vedením plukovníka Mirkoviče a šumadijské jako reservy pod vedením plukovníka Benického.

1. Divise dunajská přestoupila hranice u Crna Dolu. táhla údolím Nišavy na Caribrod. Postup děl se dosti opatrně. Vědělo se, že Bulhaři v Caribrodu se opevnili. Zde u Caribrodu na hlavní silnici vedoucí ze Sofie do Pirotu došlo dne 14. listopadu k značným bojům, v nichž Bulhaři proti ohromné přesile udatně se bili. Přes nepříznivý terén ku obraně byl boj dosti tuhý, tak že Srbové teprve o 5 hodině Caribrodu se zmocniti mohli. Ústup Bulharů na Dragoman stal se zcela v pořádku.

Jihozápadně od Caribrodu u vchodu do průsmyku Dragomanského stál předvoj bulharský a u Kalotinské Karauly jeden prapor. Ostatek stál na výši průsmyku. Celkem stálo Bulharů u Dragomanu asi okolo 2000 mužů.

Dne 15. listopadu v neděli táhli Srbové ku dragomanské výšině, kdež opětně došlo k tuhým bojům. U Karauly byl boj nejprudčí a trval skoro celý den vzdor ohromné přesile srbské a smrtonosnému a silnému dešti kulí dělostřelectva. V noci na pondělí podařilo se však Srbům vynésti horská děla a postaviti se na pravo od silnice v bok Bulharům. Zároveň rozmnožil se počet Srbů. Za úsvitu v pondělí počala proti Bulharům palba ze tří stran: na vrších po obou stranách silnice postaveno po baterii horských děl a se strany třetí baterie, kteráž zároveň ohrožovala ústup Bulharům. Děla ta vyvezena byla po horských pěšinách, které během odpoledne a večera obsadili pěšáci. Jsou to děla, jež rozkládají se na částky a ty pak nakládají se na jednotlivé

za osvobození Dále jsou zde telegrafní úřad a pošta. Toť vše pozoruhodné, co možno říci o Caribrodu. Okolí jest rovinaté, pozadí však k východu a jihu tvoří výš a výše se zdvíhající vlny horské. Krajina kolem jest celkem chudobná. Kukuřice a oves jsou hlavní plodiny.

koně. I náboj, granáty nosí koně na zádech. Bulhaři odvlekli v noci své četné raněné, z nichžto těžce ranění zůstali ve vesnici Dragomaně.

Když v pondělí dne 16. listopadu počala prudká palba na všech stranách a hrstka bojovníků nemohla zdržeti davy, které po všech svazích draly se vzhůru, Bulhaři ustoupili za stálé palby.

Tak dostala se dragomanská výšina do rukou srbských. Bulhaři couvli na Slivnici, Srbové je následovali a pošinuli své přední stráže několik kilometrů ku hlavnímu bulharskému postavení u Slivnice tak, že je pouze široké údolí dělilo, aniž byli další boje téhož dne podnikli. —

2. Šumadijská divise pod vedením plukovníka Benického táhla po silnici Pirot-Trnské z Gorina Dolu přes Parčach.

Přední voj utkal se u Baňského Dolu, kam teprve k polednímu dne 14. listopadu dorazil, s pošinutým sem praporem Bulharů a zatlačil jej po dvouhodinovém boji na Vrabce.

Benický rozbil tábor v Baňském Dolu.

Dne 15. listopadu pokračovala divise šumadijská ve svém postupu proti Trnu. Postup šumadijské divise nemohli Bulhaři na dlouho zadržeti. Přesila byla ohromná a rozhodná.

Bulhaři couvli do druhé čáry opevnění kolem Trnu.

Dne 16. listopadu posádky Trnské bojovaly s báječnou vytrvalostí a tuhostí, čímž zadrženy byly dvě divise srbské, šumadijská i moravská, a Milán nemohl se tedy toho dne odvážiti k útoku na Slivnici.

Bitva u Trnu rozhodla se úspěchem šumadijské divise nad pravým křídlem Bulharů a část jich levého křídla byla zaskočena a zajata (okolo 500 mužů). Zbytky pak srazily se s pravým křídlem na křižovatce z Pirotu na Filipovce a z Trnu na Filipovce.

Bulhaři tedy. ač byli zde poraženi, přece účelu svého dosáhli, aby zadrželi divisi šumadijskou, a ta nemohla

v čas přijíti k boji na hlavní posici bulharskou u Slivnice. Dne 17. listopadu dorazil Benický až do Brašníku.

3. Drinská divise pod vedením plukovníka Mirkoviče táhla za šumadijskou z Pirotu na Trn a rozbila dne 14 listopadu svůj stan v Parčachu. Dne 15. a 16. tato divise dostoupila Višanu a měla zároveň s divisí dunajskou ten den odpočívati a vyčkati příchodu divise šumadijské a postupu moravské na Brězník.

4. Moravská divise pod vedením plukovníka Topaloviče překročila na dvou místech hranici; hlavní síla z údolí Vlasiny od Jakubova obsadila Zelený grad, Stratimírovce a Glavanovce. Postranní voj v pravo vyrazil z vesnice Vlasiny, táhl přes Klissuru, odkud malá hlídka bulharská ustoupila na Ginovce. Zde oddělila se jedna část, která na Jarlovce k jihu zahnula, kdežto druhá Jarlovců západně od Trnu dosáhla.*)

Dne 15. listopadu moravská divise pokračovala ve svém postupu proti Trnu zároveň s divisí šumadijskou. Silnou kanonádou zahájili Srbové útok. Čtyry prapory moravské divise byly po vražedném boji nazpět zahnány k Jarlovcům. Pravý voj poboční divise moravské dosáhl Kalotinců na jižním svahu Kostarnické planiny.

Postup šumadijské divise nemohli Bulhaři na dlouho zadržeti. Přesila byla ohromná. Bulhaři tedy couvli do druhé čáry opevnění. Na to následujícího dne, 16. listopadu, moravská divise zahnala Bulhary od Trnu na Filipovce.

Levé křídlo vojů srbských tvořila jizdní divise pod velením Praporčeteviče. Divise ta vytrhla od Pirotu dvěma cestami, které téměř souběžně odděleny vrchy rozsochatými Basarskými a Vidličími, vedou k východu a u Komaštice se spojují, odkudž neschůdnou horskou krajinou vede cesta ku Ginci. První místo za bulharskými

*) Na krajinu tu měli Srbové namířeno hlavně z důvodů politických, aby odřízli tam Bulharsko od spojení s Macedonií. Počítali, že krajina ta jim zůstane a s krajinou tou i důležitá posice ku postupu do Macedonie.

hranicemi, které se nalezají uprostřed obou cest na jižním sklonu Vidličího hřbetu, zve se Odorovci.

Komaštica jest ve výši 954 metrů nad hladinou mořskou. Asi 10 kilometrů východně vzdálené Ginci 1473 metrů. Ginci jest důležitým průsmykem na cestě, která vede od Lomu a tudíž od Dunaje ku Srědci. Kdo opanuje průsmyk ten, může přerušiti spojení mezi Srědcem a severozápadním Bulharskem.

Jízdecká brigáda, jež postupovala tímto směrem, měla též 5 baterií horských děl, jež rozloženy dopravují se na koních. Tento jízdní sbor opustiv Nový han překročil bulharskou hranici u Bogurského koryta zaglavačské planiny, zahnal v malé seči u Hajducké česmy (studně) přední stráže Beogradčické posádky a postoupil dne 16. listopadu na Beogradčik.

Proti Vidínu operovala zcela samostatně od jižní strany severní armáda, skládající se z divise timocké.

5. Timocká divise, pro niž dříve za vojevůdce vyhlednut byl generál Horvatovič, svěřena byla generálu Lešjaninovi, který zvláště z ruské strany z doby srbsko-turecké války znám byl co hrdý a žvástavý bez všelikého zvláštního válečnického talentu.

Lešjanin, tento milec králův, zahájil výboj s hlavní silou timocké divise od Zajčaru směrem k Vidínu. Toto křídlo bylo poněkud vzdáleno od Vidína, bylo mu tedy třeba více času. Prošed bez odporu průsmyky mezi Velkým a Malým Izvorem, srazil se dne 16. listopadu u Adlije (Kula) s praporem bulharským, porazil jej a zahnal dále na východ směrem k Vidbolu, na nepatrné říčce téhož jmena do Dunaje se vlévající. Tato malá i bezvýznamná srážka poskytnula věhlasnému generálu Lešjaninu příležitosti, že rozhlašoval telegramy do všech končin světa, jakoby zde Bulhaři na hlavu byli poraženi s ohromnými ztrátami mrtvých, raněných i zajatých, jichž počet oko generálovo na tisíce čítalo. Po vítězné šarvátce u Adlije udeřil Lešjanin znovu na postavení bulharské východně od Adlije u Alexandrova sela (vesnice). Boj byl urputný — Bulhaři poražení couvali částečně na Tatardžik, částečně na Vidbol.

Jiný oddíl (3.) timocké divise, posádka bregovská byla od bulharské bregovské posádky tak důkladně poražena, že chvatem couvala zpět k Negotinu. Tento úspěch bregovský utrpěl však porážkou u Adlije, což přinutilo tento sbor vzdáti se svého úspěchu a táhnouti zpět na zachránění ohroženého Vidína a i vlastního ústupu.

Bulhaři jali se nyní soustřeďovati u Slivnice, poslední to posice před Srědcem, kdežto Srbové pod vrchním velením generála Jovanoviče postupovali směrem ku hlavnímu městu bulharskému proti výtečně voleným posicím u Slivnice. Nejvyšší velení nad veškerým vojskem měl král Milán, jenž jmenoval předsedu ministerstva, který jest také ministrem zahraničních věcí, Garašanina, spolu ministrem vojenství. Garašaninova vojenská kvalifikace není ovšem veliká. Svého času byl v družině knížete Michala a v osudný den, kdy tento r. 1868. byl napaden a zavražděn v parku Topčiderském, spasil se útěkem, kdežto sestřenka, Anna, hájíc knížete, byla též usmrcena.

Mezitím zahraničný ministr bulharský, Canov, zaslal velmocem oběžník, v němž konstatoval, že Bulharsko, které věrno svému přesvědčení zamezilo v Rumelii krveprolití a hájilo v Bulharsku a v Rumelii pokoj a bezpečnosť, bylo náhle neodvislým Srbskem napadeno, kterýžto útok se udál, aniž by, jak toho mezinárodní právo též vyžaduje, dalo dříve prostřednictvím turecké vlády ultimatum bulharské vládě oznámiti, aniž posud evropské mocnosti nebo Turecko proti tomu protestovaly, že neodvislý stát šlape touž zásadu celistvosti turecké říše, kteréžto zásady se proti Bulharsku neprávem dovolává. Bulharsko, jsouc vasalním státem, nemohlo válku Srbsku prohlásiti a také neprohlásilo. Kníže se obrátil k sultánovi a velkovezírovi, jakmile se dověděl, že Srbové vtrhli do Bulharska, ale nedostal posud odpovědi. Odcházeje pak k vojsku, nařídil ministru Canovu, aby stran této odpovědi u tureckého zahraničného ministra zakročil. Vůči neslýchanému tomuto útoku, jehož následky zajisté Srbsko samo ponese, má bulharská vláda za to, že celistvosť Turecka neporušena zakročením Bulharska ve Východní Rumelii, ale útokem, jejž ani nelze pojmenovati,

neodvislého státu, který prostě pomýšlí na zvětšení svého území územím sousedního státu. Bulharská vláda ponechává rozhodnutí spravedlivosti evropských mocností, jimž patří poslední slovo.

Ale vláda turecká po dlouhém rozpakování konečně prohlásila, že proti Srbům nezakročí a nechá je činiti, co jim libo, a oznámila svou neutralitu jak srbskému vyslanci Jevremu Grugevu v Cařihradě, tak srbské vládě skrze svého vyslance v Niši. Tím ovšem zpečetilo Turecko úplně svou státní malomoc. Dovede jen vražditi a ničiti, ale jako stát hájiti se nedovede. —

Úspěchy zbraní srbských způsobily arci nemalé zděšení v celém Bulharsku. Proto také mahomedáni chystali na hranice dobrovolnické sbory. Turecký mufti prohlásil: „Umluvení supové slétli se se všech stran na mladé Bulharsko, aby je zničili. Pomozme mu!“

Když jsme byli armádu srbskou, překročivší dne 14. listopadu hranice bulharské, v dnech 14., 15. a 16. listopadu na všech jejích operačních bodech a postaveních až do rozhodných bojů dne 17., 18. a 19. listopadu doprovodili, obraťme na chvíli zraků svých k Bulharsku a stopujme jeho činnosť, zvláště knížete Alexandra jako nejvyššího velitele nad bulharským vojskem i pohyby samého vojska.

Po obdržení depeše dne 14. listopadu ve 4 hodiny ráno o prohlášení války mezi Srbskem a Bulharskem kníže Alexandr, když byl dříve jmenované prohlášení národu a vojsku oznámil, odebral se do kathedrály plovdivské, aby byl přítomen slavné bohoslužbě, odbývané ve zdar bulharských zbraní a pak odcestoval přímo do Sofie.

Město Ichtiman, kam kníže po delší jízdě k večeru dorazil, uspořádalo knížeti skvělé uvítání a na počesť jeho až do poslední chaty bylo vše osvětleno. V městě zdržel se kníže jen několik hodin, aby dal potřebné rozkazy všem velitelům, nalezajícím se na hranicích Východní Rumelie. Do Sofie přibyl vozem na druhý den o 10. hodině, kde jej lid, jda mu vstříc, již s nedočkavostí a netrpělivostí očekával. Ještě téhož dne, poněvadž toho důle-

žitosť a spolu i nebezpečná situace vyžadovala, odebral se do Slivnice.

Do této doby padá tedy hlavní přechod vojska bulharského od hranic tureckobulharských a zároveň počíná vojensky zajímavý oddíl krátké sice ale pro Bulhary důležité a vítězné války proti Srbsku.

Veškeré vojsko*) jak knížectví bulharského tak Vých. Rumelie nalezalo se, jak jsem již podotkl, na hranicích východorumelských, a kdyby byli Srbové jen o 14 dní

*) Nebude tuším od místa, podáme-li zde též stručný přehled branné moci Bulharska a Východní Rumelie.

Již za doby prvních ruských guvernérů, knížete Čerkavského a Dondukov-Korsakova, utvoření bulharského vojska bylo vzato v úvahu a mělo se díti na nejširším základě. Za základ měla sloužiti branná povinnosť všech schopných Bulharů od 20—30 let s aktivní službou dvou let. Od 30—40 let měli se tito pak v opolčenje (čili zemské hotovosti) vždy jednou ve 14 dnech cvičiti.

Již v květnu r. 1878., tedy brzy po míru Svatoštěpánském, měli Bulhaři 28 družin o 1069 mužích ve 4 setninách.

Rozdělením Bulharska dle kongresu Berlínského na severní knížectví a Vých. Rumelii zůstala knížectví větší čásť, a sice: 19 družin (praporů), 4 švadrony a 60 děl. Následujícího roku vzrostlo bulharské vojsko na 21 družin, 4 švadrony a 6 baterií a již r 1880. na 24 družin, 5 švadron a 9 baterií.

Dnes již toto vojsko jednak pomocí ruských důstojníků jednak i péčí samého knížete Alexandra jest dobře organisováno i řádně vycvičeno a dle návodu ruského vzrostlo a skládá se v době míru ze 24 družin po 700 mužích, 16.800 mužů; z 9 švadron po 150 m., 14 0 mužů; z 12 baterií po 180 m. a 4 dělech, 1500 mužů; z 1 praporu ženijního o 880 mužích. Má tedy dohromady 20.820 mužův.

Pěchota jest rozdělena v 8 pluků o 3 družinách, jízdectvo ve 2 pluky o 4 švadronách a jedné švadroně tělesní stráže (konvoje) knížete Alexandra, dělostřelectvo ve 2 pluky o šesti bateriích.

Při válečné hotovosti spojí se reservisti s vojskem v době míru, že činí: 24 družiny o 1000 mužích, 24.000 m., 9 švadron o 150 m., 1400 m ; 12 baterií o 8 dělech a 180 m , 2160 m ; 1 baterie o 180 m.; 1 ženijní prapor o 880 m.; vozotajstvo 2000 m.; všecka válečná hotovosť má tedy 30.620 mužův.

Při poměrně velké síle vojska v době míru jest počet pravidelně a úplně po 2 roky se cvičivšího vojska tak veliký, že již v r. 1884. kromě doplnění pluků stávajících na míru válečnou ještě tolik mužstva zůstalo k rukoum, že by se ještě

dříve boj započali, mohli bez jediného výstřelu neb i obnažení meče přijíti do hlavního města Sofie. Jich váhavosť a nerozhodnosť zachránila Srědec (Sofii).

Vzdor hrozivému se chování Srbska od prvního až do posledního okamžiku doufalo se všeobecně v Bulharsku, že Srbsko aspoň nikoli před úplným ukončením porad Cařihradské konference, ku které se sestoupili vyslanci zde zastoupených velmocí, války nevypoví, a proto také kníže věc tak vážně nebral a nechvátal s přeložením bulharského vojska na srbskou hranici; proto také bylo tam jen asi 10 praporů z jihu posláno, kdežto část jich teprve po prohlášení nepřátelství stihla na místo bitevní. Taktéž i na opevnění důležitých posic, jako Dragomanu, Slivnice i Sofie sice bylo pomýšleno, leč nebylo pracováno s tím

---

jednou 24 družin utvořiti mohlo, a Bulharsko mohlo by tedy nejméně 70.000 mužů úplně vycvičených do pole postaviti. I sama válečná hotovosť jest dobře zorganizována i zřízena hlavně tím, že každoročně větší počet družin doplněných reservou na míru válečnou povoláváno bývá ku větším cvičením. Co do ozbrojení byla pěchota r. 1884. z větší části opatřena ruskými berdankami, nestála tedy i v tomto ohledu za srbskou. Bulharské dělostřelectvo tak jako srbské nemělo stejná děla jednoho kalibru, měloť většinou Kruppova ocelová děla. —

Jihobulharská milice měla dle tak zvaného organisačního statutu v době míru žandarmerii ve vycvičení k její službě podporovati a mimo to i na rozkaz generálního guvernéra k obraně hranic sloužiti. Sultán neměl práva milici kromě v provincii samé použíti.

Tato milice co samostatný vojenský sbor skládala se ze 2 divisí a 4 brigád, a každá brigáda ze 3 praporů.

Chef milice i štábní důstojníci byli jmenováni od sultána, kapitáni (setníci), nadporučíci a poručíci od guvernéra.

Každý schopný Jihorumelec byl zavázán ku 12tileté vojenské službě.

Pěchota milice v době válečné skládala se: z 12 praporů první zemské hotovosti (4 první leta), z 12 praporů druhé zemské hotovosti (4 druhá leta) a dvě leta v reservě. Každý prapor skládal se ze čtyř setnin a jedné setniny zálohy.

V době míru sestávaly pluky jen z praporů první zemské hotovosti, mimo to z jedné družiny, která měla pro vlastní milici důstojníky i poddůstojníky všech druhů vojska vycvičiti i vychovati. Dle toho skládala se ze všech odrud vojska a čítala kromě 2 setnin pěchoty ještě jednu švadronu a $1/2$ baterie (4 děla).

důrazem a rychlostí, jak toho vážnosť situace vyžadovala a záhodno bylo, a což nyní s tím větším úsilím a napjatím muselo se dokonávati, při čemž bulharský selský lid svou obětavostí vzláště se osvědčil a po celé dni sám na opevnění pracoval a pomáhal. Takový byl stav, když Srbsko Bulharsku válku opovědělo, a kníže bulharský všecko své i rumelské vojsko k hájení zemských hranic do knížectví byl povolal.

Převádění vojska v zemi sítěmi železničními protkanými vyžaduje velikých obtíží, tím větších však vyžaduje zde, kde vede pouze jediná železnice z východních hranic Rumelie do Sarambeje a kde mimo to ještě těžce schůdný průsmyk Ichtimanský překročiti se musil.

Družina řečená doplňovala se hlavně z dobrovolníků, ze kterých se později měli státi důstojníci i poddůstojníci celé milice. Nepřihlásil-li se dostatečný počet dobrovolníků, nahražováni byli branci, kteří si při losování nejmenší číslo vytáhli. Tito pak nesměli déle dvou roků u praporu sloužiti.

Z praporů první zemské hotovosti měla v době míru každá setnina 4 důstojníky, 14 poddůstojníků, 4 trubače a od 50 do 208 mužů. V celku měla Východní Rumelie 20 setnin pěchoty, 2 švadrony jízdy, 1 baterii o 4 dělech a 1 setninu zákopníků.

Vlastní aktivní sbor důstojníků r. 1884. čítal: 12 štábních důstojníků, 26 setníků a 92 podporučíků.

Co se vycvičení a vychování této milice týče, byl počet nováčků z dvanácti vojenských okresů ve 4 díly rozdělen a každý oddíl postupně po dva měsíce ku cvičení povoláván. První oddíl započal se cvičiti 1. října tak, že 1. května cvičení milice bylo ukončeno. Mužstvo druhé zemské hotovosti následující 3 letní měsíce bylo podobným způsobem rozděleno ke 14ti denním cvičením. V září konečně utvořeny byly družiny z první zemské hotovosti, jež povolávána byla na čtyry neděle, a z druhé zemské hotovosti, povolané na 14 dní.

Síla vší milice obnášela tedy: aktivního vojska: 130 důstojníků, 499 poddůstojníků, 5 lékařů, 1 zvěrolékaře, 31 vojínů zdravotnického sboru a 2892 mužů. — I. zemská hotovosť 40 důstojníků, 953 poddůstojníků a 17.271 mužův. — II. zemská hotovosť 1539 poddůstojníků a 27.684 mužů. Reserva obnášela 319 poddůstojníků a 22.878 mužů. — Celkem: 170 důstojníků, 3310 poddůstojníků, 5 lékařů, 1 zvěrolékaře, 31 mužů oddělení zdravotního a 60.889 mužů, mimo to 305 koní a 4 děla.

Zbraně měli různé, a sice: asi 70—80.000 zbraní Krnkových, 7000 Martinek, 5000 Berdanek a 800 karabin (Berdan).

Dráze této až do Sarambeje v době povstání rumelského zbyly pouze 4 lokomotivy, kdežto větší část jich nalezala se v té době na turecké půdě; tyto pak při úplném nákladu nemohly za hodinu více než 20 kilometrů uraziti. S těmito musili se Bulhaři spokojiti, aby nejen vojsko, nýbrž i střelivo rychle dovážeti mohli. Ze Sarambeje musilo vojsko obtížné pochody nastoupiti, a střelivo dopravovalo se jen na povozech bůvoli tažených, a že ti příliš rychle neuhánějí, je známo. Za to menších obtíží vyžadovalo stravování vojska, poněvadž bulharští sedláci sami se po většině o vojsko starali, takže bylo vždy dobře obslouženo.

Povážíme-li, že celý tento přechod vojska beze všeho plánu a příprav zvláštních se prováděl, a že všechno jedním dnem se vykonalo, nemůžeme než žasnouti. Arci nebylo možno vojsko najednou do Bulharska převésti a to hlavně proto, že dráha nebyla s to více než 4 vlaky denně do Sarambeje vypraviti; proto také z počátku nebylo lze jinak v prvních dnech boje očekávati, než, že Bulhaři, dokud jim posily z Rumelie nepřijdou, nuceni budou před ohromnou přesilou srbskou couvati. Čemu nejvíce se diviti musíme, jsou jich slavné a zároveň obtížné pochody přes vysoký Balkán (4000 m.), ze Sarambeje až do Sofie a odtud do Slivnice při špatném počasí a ohromné rychlosti, což vážné vzbuzovalo obavy, aby vojsko přílišnými jak denními tak nočními pochody neutrpělo a mnoho snad jich ležeti nezůstalo nebo neschromlo.

Největší pochod provedl přímořský pluk varnenský, který ve 32 hodinách 95 kilometrů cesty při velmi mizerném počasí i Ichtimanský průchod překročil. Při tomto báječném pochodu ztratil pluk čítající 4500 mužů pouze nepatrnou část — 62 mužů. Mužstvo arci nebylo obtěžkáno na pochodu ničím kromě nábojem. Nejvíce bylo se co obávati, že zemdlení, skoro polomrtví na bitevní pole přijdou, ale co naplat, musili tam doraziti, aby vše ztraceno nebylo.

Jen tento vyšší a zároveň vlastenecký cíl přinutil jak generální štáb tak i vojsko, že podniklo tento za jiných okolností arci nesmyslný pochod. S jakou ohnivostí a zá-

Pěchota.

palem, s jakou nevýslovnou energií a láskou šlo vojsko do boje, dokazuje to, že v prvních dnech bojů u Slivnice přirazily do Sofie družiny v tak bídném a zemdleném stavu, že ani kroku udělati s to nebyly.

V Slivnici k odvrácení nebezpečí nezbytně bylo jich třeba, proto pomohlo se snadně: posadili ty na koně, kteří byli určeni k právě se tvořícímu pluku jízdnímu, a sice vždy dva jezdce na jednoho koně a tak je dopravili až k bitevní čáře, což mohlo se jen v Bulharsku státi, kde každý od mládí již v jezdění na koni je dosti zběhlým.

Uvážíme-li všecky obtíže, jako překážky polohy, nedostatek přípravy, neznalosť vojska v boji, nedostatečný počet důstojníků a to veskrze mladých a nezkušených, přetížených prací, nesnadné, těžké a rychlé pochody přes Balkán, musíme se obdivovati a žasnouti, s jakou energií a láskou mladý bulharský generální štáb, s jakým sebezapřením a obětavostí vojsko danou úlohu podniklo a čestně vyplnilo.

Třídenní udatností nepatrných sborů bulharských získaný čas Bulhaři využitkovali znamenitě, aby již nedávno založené opevnění Slivnické, záležející pouze z podzemních staveb k dokončení přivedli. Bulharský generální štáb i bulharští inženýři vytvořili takové dílo, které jim vždy k veliké cti sloužiti bude. Opevnění byla provedena na způsob známých plevenských na výšinách západně od Slivnice. Dne 15. listopadu bylo zde pouze 7000 mužů a kdyby byl dne 16. od Bulharů s jistotou očekávaný boj Srbů byl následoval, nebyla by mohla tato nepatrná hrstka útoku na dlouho vydržeti. O polednách téhož dne měli již 12.000 mužů a do rána dne 17. listopadu stálo již tu 16.000 mužů pohotově, k nimž následujícího dne ještě další posily přicházely.

Boje u Slivnice dne 17., 18. a 19. listopadu.

Z rána dne 17. listopadu bylo počasí nad míru špatné. Ledový vítr vál a sníh s deštěm plískal do obličeje vojsku, které již bylo 3 dni v mokrých příkopech opevnění Slivnického leželo.

Nad údolím před bulharským ležením rozprostřel se neproniknutelný povlak šedé mlhy a zabraňoval zraku proniknouti k srbskému postavení. Mnozí počali si již stavěti ochranné střechy a vzdor své otužilé povaze nemohli by dlouho v tom postavení vydržeti. Nejhorší v takovémto okamžiku jest úplná nečinnosť a očekávání, že každou minutu může boj začíti. Okolo $^1/_2$ 10 hodiny ráno, když mlha poněkud opadávati počala a o síle nepřítele již bližších a určitějších zpráv se dostávalo a když mimo to se strany nepřátelské žádný pokus k útoku nebyl učiněn, rozkázal kníže Alexandr, který měl vrchní velení, pravému křídlu bulharskému, aby v před proti levému nepřátelskému křídlu postoupilo, chtěje tím zároveň úlevy pro své vojsko dosíci. Tři k tomu určené prapory pravého křídla narazily brzy na přední stráže srbské dunajské divise, která byla ještě dne 16. listopadu postoupila dále od dragomanského průsmyku. Srážka tato stala se s nejbližším levým křídlem srbským, které bylo v nepořádku k ostatním ustoupilo, při čemž zjištěna přítomnosť značných nepřátelských sil, které nyní přešly k útoku s největší prudkostí proti slabému bulharskému pravému křídlu a je do předešlých hlavních posic zahnalo

Bulhaři při tom ztratili něco půdy, která však od poledne byla zpět dobyta, když byl kníže dvěma praporům dunajského pluku poručil postoupiti, které útok Srbů za zvuku hudby „Šumi Marica“ odrazily a k ústupu přinutily. Na tomto křídle, kde Srbové z počátku pomýšleli na zaskočení, trval střelecký boj s velikou prudkostí po celý den. Bulhaři jen málo dobývali půdy. Když blížilo se k poledni, Srbové soustředili proti středu bulharskému veškeré své dělostřelectvo, rozvinuli silnou dělovou palbu a postupovali v širokých střeleckých řadách; dle čehož

se souditi mohlo, že se zde hlavní bitva může svésti. Aby si při tom dosud ještě velmi slabé síly udržel, mělť pouze asi 12.000 mužů řadového vojska, uzavřel kníže, zcela do hlavního postavení ustoupiti a pouze na obranu první linie se obmeziti.

Mlha posud panovala tak veliká, že nebylo možno nějakého přehledu o postavení nepřítele získati a jen dle vždy prudšího a silnějšího střeleckého boje pěchoty, k němuž se i „salvy“ celých družin přidružovaly, dalo se souditi, že nepřátelské massy nyní již k prvním náspům se blíží.

Nyní rozvinul se velmi prudký pěchotní a dělostřelecký boj, v němž Bulhaři nabývali převahy, a jsouce dobře kryti, měli neznačné ztráty, kdežto Srbům způsobili ztráty citelné. S větší ještě tuhostí a tvrdošíjností byl podniknut útok proti levému bulharskému křídlu o 4. hodině odpoledne, kde Srbové rovněž z počátku půdy nabývali a jmenovitě jednu bulharskou baterii v osudné nebezpečí uvedli.

Veliteli jejímu Ivanovu náleží všechna česť. Pět hodin vydržela tato baterie v strašném dešti kulovém a přece se udržela tak jako i ostatní vojsko s obdivuhodnou vytrvalostí až do večera, udržujíc srbskou dělostřelbu i pěchotu v uctivé vzdálenosti. Několikráte podnikli zde Srbové útok, byli ale vždy dobře mířenými ranami krytého dělostřelectva i pěchoty odraženi. Když pak nikde nemohli se dodělati nějakého úspěchu, počali se po 5. hodině do svého předešlého postavení vraceti. Dílem měl boj ráz úplně sešikované bitvy. Se srbské strany podnikaly se však jenom jednotlivé útoky, kdežto ku hlavnímu útoku nedošlo, poněvadž na žádném místě nepodařilo se uvolniti bulharské řady. Mladí bulharští vojíni rovněž i důstojníci před očima knížete závodili o palmu udatnosti. Ačkoli boj střelecký ještě trval, musil se útok považovati za skončený a odražený a o 7. hodině umlkla střelba docela. Na straně bulharské byla v ohni většina slivnického sboru, divise Gudževova a mezi tím došlé značnější posily, které vykonaly přímo obrovský pochod. Kníže sám osobně řídil všechny pohyby vojenské, navštívil strany

bojiště a byl od vojska všude nadšeně vítán. Smýšlení vojska po prvním vítězství vzdor špatnému a vlhkému počasí bylo výtečné.

Následkem útoku Bulharů na levé křídlo srbské rozhodnuto bylo na srbské straně též k všeobecnému útoku, aniž by, jak by se bylo dalo očekávati, vyčkali, až by obě divise šumadijská a drinská jí pomocí přispěti mohly. Šumadijská divise, která ještě dosti vzdálena byla, musila si téhož dne po tvrdošíjném boji u Bréznika raziti cestu k výšinám Bratuškova sela. Zdali tato odtud jednoduše následkem hukotu děl neb na zvláštní rozkaz ku podpoře obou divisí drinské a dunajské přišla, nelze určiti.

Každým pádem musilo býti nade vši pochybnosť jasno na srbské straně, že rozkaz při obtížném terénu i krátkých dnech musil pozdě dojíti, aby ještě týž den mohla k akci v čas dojíti a přispěti; proto také bylo pochybno, zdali šumadijská divise ještě téhož dne činnosť započala. Celý útok nebyl jednotný a neměl žádného úspěchu a výsledku proti obsazeným a dobře hájeným posicím bulharským. Vůbec Bulhaři bili se po celý den, aniž byli jediného muže v reservě zůstavili. Všichni bez výminky a beze změny leželi v redutách a zákopech a jen zadní reduty byly vojska prázdny. Jak první tak i poslední linie vydržela útok, ba ona přešla sama k útoku a tím koncept Srbům na dobro zkazila

Zde především na tom záleželo, aby se v zaujatých posicích až do přijítí posil z Rumelie udržela, proto nemohli Bulhaři žádného vítězství dobyti.

Moravská divise zatlačila Popova od Filipovců a obsadila Bréznik, a pravý poboční sbor této divise u Izvoru zapudil zadní voj Kystendilského praporu. Úspěchy zdejší nebyly arci s to, aby odčinily nezdar u Slivnice. Stala se chyba následkem roztažení sil. Celkem: nepřítel jsa v přesile na rozhodném místě objevil se s nedostatečnými silami.

Nic neprospělo, že disponována divise šumadijská proti levému křídlu bulharskému — a jízdní brigáda částečně na Horní Malovo — první chyba nedala se již více napraviti.

Posily z Rumelie již se byly přiblížily tak, že možno bylo v noci na 18. listopadu 4 prapory vyklizením Brězniku uvolněné poslati nyní zvláště slabému levému křídlu na pomoc, s jakým výsledkem, to ukázalo se hned na druhý den při započetí boje o půl 8. hodině ranní.

Mezi tím co Srbové proti středu při silné dělostřelbě jen slabě demonstrovali, aby Bulhary zmýlili, což hned bylo spozorováno, vrhli se s celou svou silou na postavení levého křídla Bulharského, kde malá vesnice Slavině a lesnatá část výšiny poskytovaly dobré postavení pro hájení. Srbové pokoušeli se je obejíti a tím donutiti k ústupu.

Při prvním sražení Srbové nabývali sice něco půdy, byli však, když byly Bulharům dvě právě ze Sofie došlé družiny na pomoc přispěly, nazpět odraženi s takovou prudkostí, že zde jak mrtvé tak raněné zůstaviti musili. Tímto odrazem i postupem bulharského vojska byly u vážném nebezpečí srbské baterie u Bratuškova sela, opoře to pravého křídla srbského, které jen včasným sesílením své postavení zde upevnilo. Boj tohoto dne byl velmi zuřivý a zvláště když byli Srbové s ohromnou silou napadnuli levé křídlo bulharské, a toto jsouc v menšině ustupovati počalo, tu kníže Alexandr, vida nebezpečnou situaci, sám osobně vytasil zbraň a velel sesláblým vojínům, kteří spatřivše jej na bílém koni v před s mečem v ruce zahřměli hromovým hlasem „urá“ a vrhli se bodákem na nepřítele. Kníže na to odešel na konec levého křídla a když byl k vojákům promluvil: „Nebojte se, já jsem s vámi“ vedl je v před. Bulhaři příkladem knížete povzbuzeni, bili se pak jako lvové. V té době právě padl jeden srbský granát vedle knížete, roztrhl se a zabil pod ním koně. Kníže rychle seskočiv provolal k mladému vojsku: „Nic se nestalo, jen v před! Vojáci! Otec mi pošle lepšího ještě koně.“ Vojsko na chvíli zastavilo střelbu a když bylo vidělo knížete na jiném oři zdravého, prodlužovalo dále boj s tím větší energií a vypudilo Srby ze všech téměř postavení.

Na to následovala větší přestávka skoro až do půl 12. hodiny, v kterýžto čas opět jen slabé oddíly proti bulhar-

skému středu demonstrovaly, byly však dobře mířenými ranami z děl zahnány. Srbové, jak se zdá, přišli konečně ku přesvědčení, že Slivnice jenom energickým obejítím bulharského levého křídla, spolu i ústupní čáry neb i Sofie samé, dá se vzíti, čemuž nasvědčovaly zprávy, které odpoledne do tábora bulharského došly, že nepřítel zdá se soustředovati větší síly u Brězníka. Povinností bylo proto bulharského generálního štábu, aby se v čas postaral o krytí ústupní čáry na Sofii a aby posily, které

Dělostřelecký důstojník.

z Rumelie docházely, nebraly se dřívější cestou, nýbrž přímo ze Sarambeje přes Samokov na Brězník.

Po té rozkázal kníže okolo 3. hodiny opět na levé křídlo Srbů udeřiti, jež se nalezalo severně od hlavní silnice. Pohyb pravého křídla bulharského pod záštitou dvou baterií započal okolo 4. hodiny a již o 5. hodině přinutili Bulhaři nepřítele k útěku, při čemž měli Srbové několik set zajatých. V noci na to došly další znepokojivé zprávy, jak se dle všeho zdálo, o nešťastném boji

u Radomiru dne 18. a o vyklizení tohoto města na večer téhož dne, což ještě u větší míře zvyšovalo nebezpečí o postupu Srbů na hlavní město Sofii.

Nepatrné tam se nalezající síly nebyly s to, pochod Srbů zastaviti, čímž by byla bývala celá šťastná akce u Slivnice a hrdinné její hájení bezúčelné. Tam zdálo se okamžitě ležeti těžiště rozhodnutí a nikoli u Slivnice, proto také kníže odhodlal se tam jíti, ač by byl nerad opustil v době rozhodných bojů postavení u Slivnice, odkudž bylo zcela jasně viděti nebezpečí pro Sofii.

Dal tedy vrchní velení majorovi Gudževovi a chtěl se do Sofie odebrati, aby přicházející posily zastavil a proti nepříteli na Brěznik poslal. Na druhý den časně z rána, dne 19. listopadu, právě v okamžiku, když chtěl kníže odjeti, počala děla strašně hřmíti, i zdálo se dle všeho, že tento den bude parným.

Můžeme si asi představiti, jak těžko bylo knížeti provésti svůj úmysl.

Šťastnou náhodou obdržel depeši setníka Popova, právě když na vůz již sedati chtěl, kde mu oznamuje, že pochod Srbů nejen zastaven, nýbrž i že tento mladý a nadaný vůdce ještě Srby za Březnik zahnal a tím jim zamýšlené spojení obou kolon proti Sofii překazil a zároveň i ústupní čáru bojujícím u Slivnice zachránil.

Dne následujícího měl se státi se strany srbské poslední pokus, aby se dodělala nějakého rozhodného výsledku. Tři divise hlavního voje: dunajská, drinská, šumadijská i moravská měly toho dne současně postupovati. Poslední tato divise ale během celého následujícího dne (19. listopadu) nemohla přejíti po hornatých cestách, vedoucích od Březniku přímo na Sofii dále od Badice i po silnici dále od Perniku, proto se tedy rozdělila. Právě v tom čase, když jedna její polovice zápasila s posilněnými bulharskými oddíly, které se od Trnu vzdálily a jimž nyní odolati nemohla, byla druhá její polovice přinucena obrátiti se od Perniku k Radomiru, ponévadž ji ohrožovaly ze zadu i z boku oddíly z Radomirského, Kystendilského a Samokovského doplňujícího okresu. Tato polovice skutečně vzala Radomir po několika útocích, ale tím ztra-

tila zároveň celý jeden den k dojití cíle operačního, Sofie po silnici na Vladaji, která sice byla též silně opevněna a odkud jsou jen 2 hodiny cesty průsmykem do Sofie.

Takovým způsobem byla zadržána moravská divise na jih od Iskerských hor nepatrnými silami bulharskými — a tím tři divise hlavního voje zůstaly bez pomoci, následkem čehož byly poukázány na své síly v nejrozhodnějších bojech dne následujícího (19. listopadu).

Ráno o 8. hodině napadli Srbové s dvěma divisemi opětně pravé křídlo bulharské u Slivnice, které se bylo minulého dne opevnilo na vydobytých výšinách.

Z počátku byl major Gudžev toho náhledu, že jako minulého dne tak i nyní se zde jedná o pouhou demonstraci proti pravému křídlu, aby se tím pozornosť od ostatního postavení odvrátila. Brzy ale shledalo se, že tento veliký útok skutečně jen proti tomuto křídlu byl předsevzat, aby tím jistěji známého cíle dosáhli.

Bulhaři z počátku nesesilovali toto pravé křídlo, až když Srbové ku předu postupovati počali a v bojovný šik se seřadili, shledalo se, že skutečně měli v plánu seriosní útok; a proto jak družiny tak i baterie reservní byly vyslány k sesílení jich.

Hned na to nabývání půdy Srby bylo zadržáno a zastaveno, a konečně celý útok obrátil se v krutý a záhubný střelecký boj.

Po dlouhém tomto střeleckém boji Bulhaři sami přešli k útoku. Patnáct praporů napadlo Jovanoviče; na okamžik zastavil se postup srbský.

Dunajská divise počala kolísati a couvala, neboť tlak Bulharů na tomto místě byl nezdolný. Drinská divise měla zadržeti nepřátelský střed a podporovati obě křídla. Drinská divise přispěla sice několika prapory, ve všeobecné vřavě, přecházejíc roklinami Jarlovskou a Solinskou zmátla si však směr čelem na sever a pálila do hustě semknutých řad vlastní dunajské divise. Tato nenadálým útokem jsouc překvapena ustoupila na výšiny dragomanské. Toho použili Bulhaři a vrazili klínovitě na Jarlovce, posádku vypudili a tím rozražení středu zdokonaleno, načež

Srbové v divém běhu k Dragomanu utíkali, ale průsmyk dragomanský zůstal přece v jejich rukou.

Srbové z počátku ustupovali v dobrém pořádku, utrpěli ale nejsouce ničím kryti citelných ztrát hlavně bulharskými granáty, které mezi nimi strašně řádily. Při ústupu několik bulharských eskadron je dále pronásledovalo, a když i srbské jízdectvo nuceno bylo ustoupiti, aniž by ataku bulharského vydrželo, ustoupili Srbové v nepořádku od Tri-Uši. Nastávající šero ukončilo další z vítězství vyplývající pronásledování na útěku, vždyť co dosud bylo vykonáno, dostačilo, aby vzbudilo v Bulharech přesvědčení, že útoky srbské jsou již skoro na dobro odraženy a armáda bulharská nyní sama k útoku přejíti může. Skutečně síla hlavního voje srbského byla zlomena, což dokazuje, že následujícího dne drželi se Srbové po většině passivně a mírně proti vydobytým bulharským posicím.

V okamžiku, když přecházelo pravé křídlo bulharské k útoku, nařídil Milán šumadijské divisi napadnouti levé křídlo bulharské a odříznouti je od Srědce. Benický neváhal a udeřil ze západu a jihu na levé křídlo bulharské opírající se o Bratuškovo-selo.

Po krátkém boji bodákovém Bulhaři byli nuceni ustoupiti na Vojničku. Nastal kritický okamžik, poněvadž šumadijská divise octla se takořka v zádech středu nepřítelova i nastala obava, že nejbližším nárazem zmocní se 6 kilometrů vzdálené čáry ústupní.

Tu objevila se neočekávaná šťastná pomoc. Právě došly čtyři dobrovolnické prapory rumelské pod velením Nikolajeva a byly ihned knížetem dirigovány na posilněnou levému křídlu; načež vrhly se bezodkladně na pořádající se Srby.

Řadové prapory z Vojničky vyrazily znova — Srbové nyní ze dvou stran napadeni — nebylo pomoci, záloh nebylo, neboť prvního útoku na vesnici súčastnila se celá divise, a proto šumadijské vojsko šmahem se na útěk obrátilo.

V tomto boji dokázali Bulhaři veliké udatenství a sebezapření. Následkem prudkého útoku měli i mnoho

raněných, mezi nimiž i křídelní pobočník, setník Marinov, a několik jiných důstojníků.

U Brězniku Srbové ustupovali zpět a bulharské vojsko, kterému byla svěřena obrana Iskerských průsmyků, bylo se zvětšilo v posledních dnech až na 9 družiu, s nimiž nyní přešli k útoku a okolo večera dobyli zpět Brěznika. V téže době, kdy část divise moravské zahnána byvši z Brěznika se vzdálila k Trnu. spěchala tamtéž i ona kolona, která byla dříve Radomir i Pernik obsadila.

U Radomiru Ilja Bája, hajduk, který sestavil sbor 1000 mužů dobrovolníků v Sofii, jenž se byl předešlého dne spojil s kystendilským praporem, rozhodně porazil postranní voj nepřítelův a pronásledoval až za Izvor. U Perniku šťastně odrazil Popov útok předvoje moravské divise a spojiv se na to s Iljou Bájou, odrazil ještě jednou Srby od Perniku a zahnal až za Brěznik.

Třetí část této divise pozdě asi okolo poledne dne 20. listopadu úplně osamocena přišla na Golubovci až k levému bulharskému křídlu a byla po krátkém boji zahnána až ku pravému křídlu nepřátelského voje.

Moravská divise tedy, ač pozdě, přece dosáhla toho, že mohla se spojiti s hlavním vojem.

Bulharům toho dne přirazily poslední a velmi značné posily od hranic východorumelských. S těmito kníže Alexandr měl již dostatečné síly vojenské. aby se útokem vrhl na hlavní voj srbský a vykořistil výsledků vítězných bojů dne 17., 18. a 19. listopadu.

Nesmíme též opomenouti sledovati pohyby létacího sboru srbského.

Dne 16. listopadu postoupil tento sbor na Beogradčík (východně od Knjaževace), kde strhl se urputný boj.

Setník Panica, velitel Beogradčický, zabral silnou posici, o niž si Srbové hlavy rozbíjeli. Poražené kázal stíhati dvěma prapory.

V čele pak 4 setnin řadových, praporu dobrovolníků a 2 švadron spěchal přes Berkovac a Ginci na vesnici Kobyly, kde se silnice z Pirotska i Berkovice spojují, zahnal odtud dne 18. listopadu zbytek jízdní srbské armády na Gince.

Tento nepřátelský voj méně důležitý dále nepronásledoval a hleděl se spojiti údolím Kalotinky s pravým křídlem bulharským u Dolního Malova, což se mu dne 19. listopadu podařilo.

Boj u Dragomanu.

Po dešti, sněhových vánicích a mrazivém severním větru nastalo dne 20. listopadu počasí tak krásné, jak jen v květnu se přihází. Slunce pražilo a usmívati se zdálo na vítězné obrance u Slivnice, poskytlo úlevy po šest dní takořka ztuhlým údům a krev do bujnějšího oběhu přivádělo. K tomuto tělesnému vzpružení a zotavení neméně přispělo i sebevědomí udatného a rekovného vojska nad skvělými výsledky po těžkých zápasech.

Po prvé dostalo se odpočinku zemdlenému vojsku po všech útrapách a namaháních, zároveň i zadostučinění, když rozšířila se zpráva o vítězstvích u Brězniku a Beogradčíku a dosáhlo svého vrcholu, když byl kníže Alexandr osobně všecky posice svého vojska i je samo přehlížel. Jásot vojska byl nekonečný, ze všech hrdel radostné „hurráh“ mu zaznívalo v ústrety, což stupňovalo se ještě více, když přicházely posily: tuť volání „hurráh“ nemělo konce. Ale i tyto nově přirazivší posily potřebovaly odpočinku po tolika denních, rychlých pochodech.

Vítězné boje bulharské měly mimo válečnický i velký mravní význam. Dojem jejich byl mocný. Bulhaři pociťovali, že není vše ztraceno, že se mohou Srbům postaviti, ba že jim mohou i odolati vzdor tomu, že situace Bulharů byla málo závidění hodna, že neměli důstojníků a velitelů, ani podpory odjinud jako Srbové. Vítězství také mocného všude ohlasu docházely a povzbuzovaly obětavosť i nadšení válečné.

Důsledky vítězných bojů bulharských nebyly nezávažné. Pro Bulhary měly ten nezměrně příznivý důsledek, že získali času, až je posily dojdou, které stále každým dnem přicházely. Nejkrajnější nebezpečí, které Bulharům

hrozilo z překvapení a z rychlých pochodů srbské přemoci, bylo v několika dnech odvráceno. Hrdé záměry krále Milána, že jako Cæsar sotva se objeviv zvítězí, byly skříženy.

Druhý následek byla nepříznivá situace, ve které se král Milán ocítil. Osud, jejž Milán Bulharsku připravoval, proti němu se obrátil, šel místo ku předu nazpátek. Místo ku Srědci byl nucen přeložiti stan svůj do Pirotu. Necítil se tedy patrně na bulharském území dosti jistým.

Možná také, že obraz, který z Caribrodu a na roklinaté cestě nad horní Nišavou před jeho zrakoma se rozvíjel, byl tak děsný, že raději mu unikal. Caribrod totiž byl od 17. listopadu přeplněn raněnými a umírajícími, kteří as v posledních taženích klnuli osudu a původci jeho, že stali se obětmi bratrovraždy. Ovšem i Bulhaři těžce zaplatili svá vítězství. Počítali své ztráty v posledním zde boji na 2000 mužů.

Veliká únava třídenních bojů přiměla zajisté Alexandra ustati od pronásledování.

Srbská porážka byla tak důkladná, že nemusil se obávati, že by se odvážili Srbové na krutý odpor u Dragomanu, až nadejde doba výboje.

Následujícího dne ohlašovalo se ve Srědci na rozích a veřejných místech, že bulharské voje po chrabrých a krvavých zápasech zvítězily nad nepřítelem, jenž přišel zničit jeho jednotu a samostatnosť, a že na všech místech Srbové byli poraženi na hlavu. Nicméně, že jest zapotřebí dalších obětí a napnutí sil, aby Bulhaři dokončili svá vítězství.

Po zprávě této valil se lid houfně do chrámů, kde se odbývaly bohoslužby, aby poděkoval Bohu za dobytá vítězství a další vyprosil.

V této situaci provedl kníže Alexandr znamenitý výkon politické opatrnosti, anť oznámil zástupcům velmocí shromážděným v Cařihradě, že Východní Rumelii vyklizuje, a ponechává velmocem, aby učinily další opatření vzhledem k této zemi. Konference následkem toho vyzvala portu tureckou, aby jmenovala prozatímního správce země této,

jejíž další osud bude pak předmětem jednání. Porta rozhodla se, že pošle do Plovdiva dva komisaře.

Několik dní před prohlášením knížete, že Východní Rumelii vyklizuje, opustilo 20 000 mužů bulharského vojska řečenou zemi. Odebrali se na srbské hranice. Zároveň vytrhla na bojiště studentská legie skládající se ze žáků vyšších tříd národních škol v Trnovu, Gabrovu, ve Slivně a v Plovdivu. Měli zvláštní uniformy z hnědého sukna s červenými výložky. Na veřejném náměstí loučili se studenti s rodiči a příbuznými. —

Na pravém křídle bulharského hlavního voje došel setník Panica s jednou brigádou ještě téhož dne přes Smolce srbských hranic i oznámil odtud ústup srbského vojska na silnici k Pirotu. Byly to dle všeho dunajská divise a část divise pravého křídla, která byla sem předešlého dne levým křídlem bulharským zahnána a jen rychlosti běhu před svým zachráněním má co děkovati, že nebyla na jih zatlačena a mohla přes Vrapcu silnice caribrodsko-pirotské dosíci.

Srbské levé křídlo bylo již minulého dne od brigády Panicovy severně od hlavní silnice zatlačeno a během téhož dne za hranice zahnáno.

Jen střed, drinská divise, držela ještě jako přední voj i 21. listopadu průsmyk dragomanský, hradby i opevnění jižní od silnice, jakož i četnými bateriemi obsazené výšiny u Solinců a Jarlovců, aby tím usnadnila pravému křídlu dostatečného času k ústupu na Trn a do údolí Lukavice.

Jak ze zpráv srbských souditi se dá, panoval v hlavním stanu srbském posud náhled, že by, vzdor poraženému středu i levému křídlu, bylo možno snad ještě s moravskou a šumadijskou divisí levé bulharské křídlo obejíti.

Od tohoto nebezpečného plánu později upuštěno a to jen ohledem na neschopný k boji střed i levé křídlo.

Následkem toho bylo pravému srbskému křídlu ustoupiti a proto nebylo ještě dne 22. listopadu v bulharském hlavním stanu zpráv o postavení a pohybech nepřátelského vojska; proto také měl dne 22. podniknutý útok ještě

Dobrovolníci.

více povahu větší a tužší rekognoscirovky, než již započínající ofensivy ve větším slohu.

Že výzvědní služba bulharského jízdectva nebyla dobrá, vysvítá z toho, že podplukovník Nikolajev při pochodu proti Dragomanu nevěděl určitě, zda-li již levé křídlo je prosto nepřítele.

Pochod ku předu dál se proto s největší opatrností i loudavostí. Když se byl ku předu postouplým jízdectvem a důstojnickou stráží přesvědčil, že nepřítel jak na levém tak i na ostatních křídlech ústup nastoupil, a jen divise drinská o síle asi 10.000 mužů pod vesnicí Dragomanem výšiny severně a jížně od silnice silně obsazeny má, poručil třem plukům, asi 15.000 mužům a dvěma bateriím, aby jížně od silnice boj započaly.

Po tuhém dělostřeleckém boji a jmenovitě proti silnému dělostřelectvu na výšinách u Jarlovců rozvinul pluk plevnenský silnou rychlostřelbu v malé vzdálenosti od výšin severně od silnice, která Srbům výbornou obranu poskytovala.

Srbové drželi se zde několik hodin.

Bulhaři v silném střeleckém ohni takořka v dešti kulí nepřátelských postupovali vytrvale a neohroženě k posicím srbským. Jakmile na útok se připravili, opustili Srbové své postavení na silnici a odtáhli nazpět do hor.

Na pravém nepřátelském křídle u Jarlovců a Solinců byla obrana mnohem houževnatější a energičtější.

Okolo 4. hodiny odpolední přivedeno bylo zde srbské dělostřelectvo k úplnému mlčení, výšiny ale posud udrželi a ze střeleckých zákopů, jež výšiny ty obepínaly, pálili strašně do řad útočníků.

Konečně utichl i praskot střelby a mocně zavzněl výšinami národní bulharský pochod „Šumi Marica okrvavena“. Beze střelby, s voláním „hurráh“ vrhli se Bulhaři bodáky na Srby, kteří tak prudký útok neočekávali a z části zbraň odhodivše na útěk se dali.

Aby útok tento usnadnili a při nejmenším pokus učinili, Srbům ústupní čáru odříznouti a v těsném průsmyku dragomanském je zcela buď potříti neb zajati, vy-

slán byl již z rána setník Bederev od brigády Panicovy se svým plukem proti ústupní čáře.

Pokus se ale nezdařil pro neschůdné vysočiny, které nemohly v čas býti přestoupeny. Mužstvo musilo lezmo s vrchu na vrch vystupovati než něco terénu získalo a k ústupní čáře se přiblížiti mohlo.

Zdá se však, že jeho postup nebyl přece zcela pochyben, čemuž zdá se nasvědčovati, že Srbové již při prvním útoku částečně tedy s ohledem na tuto ústupní čáru se vzdálili. Na ústupu rozvinul se též prudký boj a snaha Bulharů, aby nepříteli ústup zamezili, byl bezvýsledný i proto, že postavení levého křídla již dávno bylo vyklizeno. Všude Bulhary tvrdošíjně pronásledovaní Srbové ustoupili jednak po hlavní silnici, jednak směrem k Trnu a k Lukavicku, aby tím pronásledování zamezili.

Asi o 4. hodině drali se Bulhaři těsným průsmykem dragomanským 15 kilometrů dlouhým do širšího údolí Nišavy po silnici od Kalotinců až k Caribrodu.

Uprostřed této silnice na úpatí výšin položeného lesa byli Bulhaři opět střelbou k obraně nuceni.

Bulharské dělostřelectvo rychle je následující započalo palbu, a když se byly dvě družiny asi na 1000 metrů k lesu přiblížily, započaly odpovídati na srbskou střelbu. Střelba trvala asi hodinu, načež podařilo se ještě před večerem Srby i odtud vypuditi.

Ještě mezi bojem asi o půl 6. hodině přeložil kníže hlavní svůj stan do Caribrodu a ubytoval se v tomže domě, kde dříve hrdý král Milán bydlel a kdež ještě mnoho úkazů nalezeno bylo.

Zároveň s knížetem přibyl sem i předseda ministerstva Karavelov.

Dne 20. listopadu setník Popov porazil na hlavu divisi moravskou u Bréznika a společně s levým křídlem Bulharů zahnal ji na to až za Trn. Zatím obdržel kníže Alexandr telegram od velkého vezíra, kterýž navrhoval příměří a dokládal, že Srbsko jest s návrhem tímto srozuměno. Ale kníže odpověděl, že on válku nevypověděl, a že vojenská česť mu nedovoluje přijati příměří, dokud jediný Srb stojí na území bulharském.

K vylíčeným úspěchům bulharským na bojišti přispěla velikou měrou chrabrosť knížete Alexandra. V dešti kulí zjevil se náhle v nejdivějším boji na koni, nejsa kryt ničím, v čele útočných čet. Kůň zastřelen byl pod ním, i vyšinul se kvapně na jiného a všude, kde nebezpečenství nebo smrť hrozila, viděli jej junáci v čele. Ale král Milán držel se po celou tu válku proti Bulharsku vezdy ve slušné vzdálenosti od dostřelu, čímž dal na jevo veliký respekt před neviditelnými motýlky olověnými. Měl bezpochyby strach, že by mocný magnet přílišné oblíbenosti jeho u vlastních poddaných mohl přitáhnouti na mohutné tělo jeho některou kuličku srbskou, proto obrnil se neproniknutelným pancéřem. Když po zprávě o vypuknutí vzpoury ve Plovdivě opustil lázně Gleichenberské a zajel si do Vídně pro peníze i pro rozum, nezapomněl ani na své blaho tělesné; objednalť si ve Vídni v jistém závodě s potřebami vojenskými brnění, kteréž muselo se rychle zhotoviti a do Bělehradu za ním odeslati. Milán nařídil sice obchodníkovi přísnou mlčenlivosť, poněvadž však obchodník sám brnění nedělal, dostalo se celé tajemství přece na veřejnosť. Jest prý to dílo umělecké, které chrání před každou ranou bodnou, sečnou i střelnou. Na těle leží hedvábná podšívka, na ní pak rozestřena jest tlustá vrstva pevně stlačeného prachu z peří, načež následuje povlak plátěný prošívaný nejjemnější, silně stlačenou vatou; povrch brnění pak tvoří kůže zvláště pevná. Celé brnění pokrývá tělo až po krk, ramena až k loktům, dolů pak kryje nohy až po kolena. Cena 600 zl., kterou obchodník požádal, zdála prý se Milánovi trochu přehnaná, konečně si pomyslil, že život jeho snad stojí za 600 zl. a uzavřel koupi. —

Boje u Vidína.

Obraťme opět zraků svých k severní armádě samostatně operující divisi Timocké, stopujme její činnosť pro lepší přehlednosť až k době uzavření příměří.

Dne 17. listopadu generál Lešjanin postoupil až nedaleko k Vidbolu.

Zde napadl jej setník Uzunov se všech stran.

Z kritické této situace vysvobodila divisi tuto jen srbská jízda, která sama na Bulhary neočekávaně v pravém boku i v zádech udeřila.

Sedm set Bulharů dílem pobito, dílem raněno neb zajato. Uzunov byl k Vidínu zatlačen a tím poříčí Vidbolu Srby obsazeno.

Následujícího dne, když byl jeden oddíl své divise směrem k Lomu poslal, objevil se takřka před branami pevnosti Vidínu, jejíž někdejší opevnění se sice zachovala až dosud, ale v takovém stavu, že těžko bylo lze pomýšleti na delší obranu. Když byl 2. a 3. proud jeho vojska Stanoborina a Smerdanu dosáhl, byl Vidín*) se všech stran sevřen kromě z oné strany Dunaje.

Malé bulharské loďstvo, skládající se z 2—3 parníků, konalo výtečnou službu; dováželo z podunajských měst a jmenovitě z Ruščuku jak spíži tak vojenský materiál, i část pevnostního oddělení vojska. Vidín, ač se všech

---

*) Pevnosť Vidín již svým položením na vyvýšené planině, ve středu bahnitých nižin, jest velmi pevná.

Pevnosť sama, nemá-li útočník zde nějakého loďstva na Dunaji, může jen z pevniny, tedy jen ze tří stran uzavřena býti, tak, že obranci poskytuje všech potřeb z protiležícího rumunského břehu a z města Kalafatu proti Vidínu se nalezajícího. Již za doby turecké měla pevnosť dvojité náspy. Zevnější náspy, které svými křídly na Dunaji spočívaly, byly baštami opatřeny a příkopy obehnány. Přední terén mohl se z větší části vodou zatopiti. Vnitřní násep měl 8 bašt, sedm předhradbí s vyzděným příkopem. Tento příkop byl 17½ m. široký a 5½ m. hluboký a mohl zcela dunajskou vodou zatopen býti. Na straně k pevnině měl Vidín 4 brány a na straně k Dunaji 6 výpadů. Hlavní síla Vidína záležela v tom, že když byl přední terén zatopen, přiblížení se k pevnosti možné bylo jen po 4 silnicích vedoucích k ní.

stran Srby byl uzavřen a naděje na vydatnou ofensivu malá byla, považíme-li, že celý bulharský garnison sestával z 5600 mužů, z nichž 2000 byli reservisté, 3000 milice a 600 dobrovolníků proti 3000 řadového vojska srbského, 8000 mužů zemské obrany, 30 dělům a 3 švadronám jízdy, arci malý a slabý to počet na zahnání Srbů, přece se nevzdával a odmítnul všecky návrhy srbské, jakož i první koncentrický útok dne 18. listopadu. Účinek jediný tohoto útoku na Vidín byl, že zapáleno bylo tu a tam srbskými granáty několik budov v městě.

Mezi tím hlavní voj, jak je známo, byl doznal řádného odporu u Slivnice. Tehdáž, dne 19. listopadu, obdržela timocká divise rozkaz, aby se neprodleně odebrala k sesílení a na pomoc hlavnímu voji královĕ.

Ať by již byla táhla s největší rychlostí a napnutím veškerých sil, buď přes Berkovici přímo k Sofii, buď přímo k Pirotu, tato divise i v obou případech nemohla při největším spěchu v čas dostihnouti, a proto již následujícího dne, dříve než dorazila do Beogradčiku, obdržela opačný rozkaz s doložením, aby aspoň pevnosť Vidín vzala a Srbové měli jeden úspěch, o nějž by se při uzavření příměří opírati mohli, když již všecka naděje byla v niveč obrácena, aby hlavní voj dostal se do Sofie. Generál Lešjanin vrátil se opět k Vidínu, kamž dne 23. přirazil a ještě téhož dne v noci započal boj bombardováním Vidína. Dne 25. listopadu, když byl i posily obdržel, pokusil se města útokem vzíti. Po odražení prvého útoku pokusil se odpoledne téhož dne ještě jednou o útok, taktéž bezvýsledně. Tím byly útoky na město prozatím skončeny až do dne 29. listopadu, kdy již od bojujících stran bylo se přijmulo příměří zakročením Rakouska.

Generál Lešjanin přes přijaté již příměří pokoušel se ještě jednou pevnosť útokem vzíti, aby daný rozkaz vyplnil, než i tento pokus, který pro Srby měl velkých a citelných ztrát, zůstal bezvýsledný a tím celá akce této samostatně operující divise pod věhlasným generálem Lešjaninem smutně se skončila.

Během dne 23. listopadu zaujaly tři divise: dunajská, drinská a šumadijská postavení v údolí Nišavy asi 6 kilometrů západně od Caribrodu, na výšinách po obou stranách řeky Nišavy, i na hlavní silnici vedoucí do Niše; spálily most přes Nišavu vedoucí, aby tím postup Bulharů do Srbska zadržely neb překazily.

Moravská divise pokračovala mezi tím v ústupu ku pravému křídlu vojska nalezajícího se na výšinách. Na obou křídlech i v středu tohoto postavení stály čtyry baterie dělostřelectva jsouce náspy dobře chráněny. Severně od Nišavy položená vysočina, zvaná Preglaziště, nejbližší to vysočina v okolí Caribrodu, byla také ještě silně Srby obsazena.

Poněvadž tato vysoce důležitá vysočina ovládala odtud postavení Bulharův a nebezpečně je ohroziti mohla, uzavřel kníže nejprve této se zmocniti.

Palba započala asi okolo půl 4. hodiny odpoledne.

V době, kdy varnenský pěší pluk nahoru v před se pošinoval a tím pozornosť Srbův na sebe poutal, přiblížily se jiné tři prapory nepozorovaně v zad od Srbů obsazené výšiny. Započal krutý zápas, který též bulharskou baterií z Caribrodu podporován byl. Boj trval až do 5 hodin. Když byla pěchota až do poloviny vrchu vystoupila, byla další střelba zastavena; troubeno k útoku bodákem, jehož Srbové ani nedočkali a ustoupili, jsouce u veliký nepořádek uvedeni. Střed a levé křídlo bulharského vojska podnikly toho dne jen bezvýznamné potýčky se zadním vojem moravské divise, která jsouc na ústupu Trn úplně vyklidila a jen vesnici Vrapce ještě slabě obsazenou držela. Dne 24. listopadu odtáhla tato pak úplně ku pravému křídlu srbskému.

Levé křídlo bulharské následovalo tyto až ku hranicím u Sukova. Téhož dne učinili Srbové ještě několik zcela bezvýznamných výpadů i proti bulharskému středu.

Na podnět Ruska dne 24. listopadu zaslali zástupcové Ruska, Německa a Rakouska, k nimž se i vyslanci Anglie, Italie a Francie připojili, notu ministru zahraničných věcí Garašaninu k zastavení dalšího prolévání krve mezi Srbskem a Bulharskem. Král Milán z ohledu na

přání mocností a aby tím vzornou poslušnosť k velkým silám dokázal, rozkázal všem velitelům svého vojska zastavení nepřátelství s tím doložením, aby o tom i bulharské velitele zpravili a demarkační čáru ustanovili.

Na druhý den vyslán byl do tábora bulharského parlamentář s listem od nejvyššího velitele všech čtyř spojených divisí, Topaloviče, aby žádal o zastavení nepřátelství, které bylo ale od velitele Nikolajeva odmítnuto, poněvadž nebyl dostal žádných rozkazů od knížete.

Jak již dříve viděti bylo, bulharské vojsko v čas bitvy u Slivnice rozdělilo se ve 3 hlavní kolony, které po příchodu posledních posil na 50.000 počítati se mohly a jež zde nyní stály připraveny do Srbska vtrhnouti.

Pravá křídlová kolona pod vedením majora Gudževa, k níž také brigáda Panicova přináležela, stála 24. listopadu na silnici od Odorovce a Krupace k Pirotu.

Střední kolona pod podplukovníkem Nikolajevem na hlavní silnici z Caribrodu do Pirotu s předním oddělením postaveným severozápadně od Caribrodu na výšinách u vesnice Milojvaku.

Levá křídlová kolona pod setníkem Popovem na silnici z Trnu do Pirotu u Sukova.

Jim naproti stály srbské přední stráže na linii vysočiny Teposské, Sukovského Mostu a Albasinské.

Bitva u Pirotu.*)

Za krásného počasí dne 26. listopadu okolo půl 8. hodiny ranní nastoupily pochod tři bulharské kolony proti srbským postavením. Blízko postavení nepřátelských předních stráží rozvinul se na celé čáře střelecký boj a sice: na pravé koloně u vysočiny Teposské, v středu na hlavní silnici k Pirotu u vesnice Ciniglavci a Sukovského Mostu a na levém křídle na výběžcích dominujících výšin Dregnaské a Vlasinské planiny jihozápadně od silnice u vesnice Lukovo a Vojnegovci. Srbové jmenovitě na křídlech kladli dosti tuhý odpor, který ale bez zvláštního napjetí sil byl zlomen, když se bylo i dělostřelectvo bulharské boje súčastnilo. Tím byl bulharský střed od dalšího pochodu něco málo zdržen i za tou příčinou zároveň, aby

*) Město Pirot rozkládá se na obou březích Nišavy v místě, kde za panství římského stávala tvrz Torres. Na skále u města nalézá se ze středověkých zřícenin zbudovaný hrad s pěti věžemi, neveliký a těsný. Turecko udržovalo tu posádky, jelikož Pirot náležel k nejprobudilejším osadám bulharským. Zde také šťastně již v šedesátých letech vybojován byl boj s Řeky, řecké duchovenstvo bylo zahnáno a na místo něho nastoupilo duchovenstvo bulharské. Nad hradem nynějším na výšině krajinu ovládající stával druhdy jiný hrad. zbudovaný dle pověsti od srbského cara Lazara. Turci však v tomto věku jej sbořili a zřídili na místě něho opevněnou strážnici se sruby, aby odtud lépe hájiti mohli hrad níže položený. — Město má rozsáhlé mahaly, křesťanskou a tureckou a menší mahalu cigánskou. V tureckém okresu vypínají se: šest mešit, z nichžto však žádná nevyniká zvláštní výstavností, pak pěkný konak, čili vládní budova. — Křesťanský, t. j. bulharský okres jest úpravnější, a od r. 1868. má ve středu svém chrám o třech kopulích. Zde byl činným známý bulharský vlastenec biskup Antim. jenž pro podezřívání od Řeků byl roku 1860. vypovězen na Athos. Nástupcem jeho nestal se však Řek, nýbrž rovněž horlivý bojovník za bulharskou církevní samostatnosť, biskup Sofronij. — Vzdor tomu, že město i celý okres jsou uvědoměle bulharské, byly berlínským mírem s Bělou Palankou a Nišem přikázány Srbsku. — Za srbské vlády, která snažila se přeložiti těžiště státní do Niše, kde zřídila i palác pro krále a kam svolávala skupštinu, vzrostl i Pirot, ač mnozí mohamedáni se vystěhovali, tak že čítal v posledních dobách až 4000 obyvatelů.

oběma křídlům času popřál, až by mohly na výšinách, které údolí Nišavy ovládaly, něco terénu získati a postup středu zaskočením nepřátelských posic na obou křídlech usnadniti.

O polednách nastoupil bulharský střed další pochod do roviny Pirotské, kdež narazil na dva nepřátelské pluky jízdecké, proti nimž ihned v trysku vysláno bylo bulharské jízdectvo pod vedením barona Korvína a pod dozorem samého knížete, který se právě u této kolony nalezal. Srbská jízda zdála se nějaký okamžik váhati a aniž by byla snad attaku vydržela, ustoupila zpět.

Když byly všecky přední stráže pomalu a za stálého boje na všech místech ustoupily, mohl také i pochod Bulharů a hlavně předních stráží dále se pošinouti. Na obou křídlech dál se pochod Bulharů následkem obtížného a neschůdného terénu jen na nejvýše pomalu.

Hory a nic jiného než hory bez cest a stezek s kamenitými dolinami. Koně musili lézti jako kočky a lze si snadno představiti, jak asi obtížno bylo baterie sem vytáhnouti a do posice je přivésti. Dvě družiny pěchoty musily pomáhati, aby sem stará Kruppova děla ruská 9 ctm. široká na vrch vytáhly, což podařilo se s největším jen namaháním asi za tři čtvrtě hodiny, tedy asi čtvrť hodiny později, než by se tam jezdec samoten byl dostal, arci znamenitý to výsledek.

Proto nelze se diviti, že kolony až do dvou hodin odpoledne jen něco málo přes 1 míli cesty urazily.

Nejpřednější oddělení stála v tomto čase na čáře od Krupace přes Alacev do Smardanu.

Okolo 4. hodiny pokročil postup již tak daleko, že mohlo se již k boji přistoupiti.

Měly-li bulharské křídlové kolony již na pochodu veliké obtíže i nebezpečí pro neschůdný terén, bylo ještě větší pro střed, který se po rovině pohyboval, jsa ohni nepřátelskému v šanc vydán, ponévadž nemohl se ničím kromě nepatrnými vrbami a hustým rákosím okolo potůčků a řek krýti a mimo to byl vojsku srbskému, rozloženému kolkolem na výšinách, úplně na milosť vydán, a každé místo mohlo dobře soustředěným křižovým ohněm

vzato býti. Nišava a dosti mohutný směrem severozápadním tekoucí potok Rogoz spojují se v městě Pirotu a tvoří tak zde trojhran, s posicí, která již o 2. hodině od Bulharů vzata byla a sice linií: Krupac — Alacev — Smardan.

Čím dále k Pirotu, tím užší bylo obranné místo. To však nebylo, jak se zdá, od Srbů dobře v úvahu vzato a možná, že snad ani čas jim nedostačoval, aby těchto předností terénu řádně byli využitkovali, neboť celé opevnění tohoto místa záleželo pouze v střeleckých zákopech asi 1200 kroků jihozápadně od Pirotu v pravo od silnice, snad též i proto, že po obdržení noty velmocí doufajíce v příměří nic neučinili pro opevnění tohoto tak vysoce důležitého místa.

Jeden prapor dunajské divise a to jen o 500 mužích obsadil toto místo. Před ním nalezaly se stráže a nedaleko za nimi tři švadrony jízdy. Ostatek dunajské divise zaujal postavení západně od Pirotu, na pravo silnice do Bělo-Palanky, na vysočině Sarlacké; to byly jediné síly, které se na rovině asi okolo 4 hodin odpoledne u Pirotu nalezaly.

Na levém srbském křídle po pravém břehu Nišavy stála na výběžcích Bassarské planiny šumadijská divise pod vedením majora Benického s jedním plukem jízdy.

Drinská divise na pravém křídle měla obsazeny výšiny u Drziny a moravská divise stála v záloze u Blata. Tak stálo srbské vojsko v prohloublém oblouku s pošinutými křídly na výšinách s městem Pirotem ve středu.

První útok stal se dle náhledu a rozhodnutí samého knížete nejprve na pravé křídlo srbské, za nímž se hlavní ústupní cesta, silnice na Bělu-Palanku a Niš v ostrém úhlu na západ nalézala, takže se zde nejlehčeji žádaného výsledku dosáhnouti mohlo.

K tomu cíli bylo také levé křídlo setníka Popova ještě značně sesileno.

Zde měla tedy srbská bojující drinská divise největší útok vydržeti. Boj byl zde také velmi krutý a urputný; se 12 prapory a dvěma bateriemi zatlačil Popov divisi k večeru až do Rasnice, kde se ještě až do 7 hodin

prudce prodlužoval a až při úplné tmě ukončil. V srbském středu v střeleckých zákopech umístěný prapor a pluk jízdy byly ještě asi o 4 hodině sesileny jednou baterií děl, která se blízko hlavní silnice umístila.

Od obou baterií bulharského středu a i od pravé křídlové kolony koncentrickým ohněm vzata, nemohla se tato zde dlouho udržeti, poněvadž ji za Pirotem stojící baterie dunajské divise jen slabě a bezvýznamně podporovaly, i byla nucena asi na 500 metrů v zad ustoupiti a tam postavení zaujmouti.

Mezi tím postoupila zde blíže i bulharská pěchota v hustých střeleckých řadách po obou stranách silnice a blížila se srbským zákopům.

Po tvrdošíjné obraně byly i tyto asi o $5^1/_4$ hodině od Srbů vyklizeny.

Z počátku pozvolna ustupuje v mírném boji, utrpěl tento prapor křížovým ohněm jak pěchoty tak i dělostřelectva citelných ztrát.

Ústup se ustavičně zrychloval, až konečně obrátil se v divý útěk ku Pirotu. Srbská baterie musila i tuto druhou posici opustiti a ustoupila dále za Pirot.

V tomto kritickém okamžiku přispěl sice jeden prapor dunajské divise ku pomoci, byl ale utíkajícími sám také k útěku stržen. Tak útočíce tlačili se Bulhaři okolo 6. hodiny v bodákovém boji do města, ve kterém se již při úplné tmě krvavý boj rozvinul.

Po té na přímý rozkaz krále Milána vyhodili Srbové do vzduchu prachárnu na Sarlacké vysočině, v níž se několik tisíc centů prachu a miliony nábojů nalezalo. Z tvrze v okamžiku tom plameny paprskovitě na všecky strany vybuchly, načež zdvihl se ohromný ohnivý sloup k nebi a jako když miliony hromů udeří, otřáslo to městem v jeho základech a celým okolím.

Obromný tlak vzduchu spůsobil, že mnoho domů se svalilo, zdi byly roztrženy a skoro všecka okna rozbita. Následkem tohoto výbuchu pravděpodobno rozzuřil se ten nejprudší krvavý pouličný boj, a i ten nejodvážlivější strachem se třásl a byl jak omráčen. Boj tento trval jen

několik okamžiků, o 7 hodině byli již Bulhaři pány města.

S jakou zuřivostí zde bojováno bylo, dokazuje to, že mnozí zbraň odhodili, aby ručmo mohli zápasiti, dokud oba polomrtví na zem nepadli. Že na králův rozkaz vykonaná explose k smířlivosti nepřispěla, dá se očekávati, a dle toho boj nedál se všude dle vojenských předpisů i citu lidského.

Také na levém křídle srbském, následkem ústupu pravého křídla i středu, nemohlo se toto na dále proti Bulharskému pravému křídlu udržeti.

Po velmi tuhém střeleckém boji ustoupila i zde pomalu srbská šumadijská divise na výšiny severovýchodně od Pirotu a východně od Gradesnice.

Ani tmavá noc neměla konec učiniti krvavému zápasu. Docela správně a hledě na velikou důležitosť energického i vítězného postupu levého křídla proti čáře ústupní a zároveň důvěřuje na poznanou již zručnosť a sílu bulharského bodákového boje, jehož se Srbové nejvíce báli a nikdy nedočekali, uznal za dobré setník Popov ještě okolo 9. hodině v noci postoupiti na nepřátelské pravé křídlo u Rasnice.

Skoro po 3 hodinnovém houževnatém i prudkém boji, k čemuž i následkem explose v plamenech stojící tvrz potřebného světla dodávala, podařilo se Popovu asi o půlnoci Srby dále nazpět zahnati. Zde po 15ti hodinnovém krvavém zápasu byl první den bitvy u Pirotu skončen.

Výsledek tohoto boje byl, že Srbové ustoupili ze svých postavení na Tepovské vysočině, z Ciniglavce a Albociny do Gradesnice, Belova, Bara a Cifluku a Bulhaři z Odorovci, Milojkova a Sukova do postavení Berilovci, Pintu a Rasnice, což se dle získaného terénu jednomu úplnému pochodu rovná.

Druhý den bitvy u Pirotu.

Již časně z rána okolo 6. hodiny byla bitva na celé čáře opět v plném proudu.

Boj započal na levém křídle srbském mírnou přestřelkou na Gradesnici a rozšířil se pak k Sarlackým výšinám, Belavci až k pravému křídlu srbskému.

Tak jako levé křídlo bulharské minulé noci tak také i pravé křídlo nedalo si v noci dlouho pokoje a obsadilo okolo 1. hodiny v noci výšiny na sever Pirotu. Střed v tomže asi čase rozložil se východně od města.

Okolo 9. hodiny dopoledne započala srbská dunajská divise města zpět dobývati. Následkem slabé posádky v městě vedrala se asi o půl 11. hod. do města, nemohla ale dále v před postoupiti. Mezitím Bulhaři nalezající se jížně od města hotovili se k útoku.

Srbové patrně chtěli zde bitevní čáru proraziti a pravé křídlo, které mělo v téže době silnici z Pirotu do Knjaževace okupovati, rozděliti a potříti.

O 12. hodině po důkladné přípravě bulharského dělostřelectva vnikli Bulhaři do města a zahnali nepřítele z části nahoru do údolí Nišavy směrem ku Knjaževci a z části na Niš.

Okupování knjaževacké silnice divisí Gudževovou a brigadou Panicovou dosud se nebylo dosáhlo, poněvadž zde na silná oddělení levého křídla narazily a jen bojmo postupovati mohly.

I levé křídlo bulharské provedlo téhož dne krvavé, ale rozhodně vítězné boje.

Ráno o 8. hod. postoupil Popov od postavení u Rasnice, v noci dobytého, proti nejkrajnějšímu pravému křídlu drinské divise, nalezající se na výhodné a ovládající výšině u vesnice Bari-Cifluku.

Bez rozhodného výsledku bojovalo se zde po celý den. Dvakráte byly jak vesnice tak i návrší Bulhary vzaty, byly ale zase vydobyty útokem moravské divise nalezající se posud jen v záloze u Blata, jakož i drinské divise, která se velkou udatností a houževnatostí bila.

Na večer krátce před soumrakem podařilo se Popovu levý bok Srbů obejíti a k ústupu přinutiti, kteří nyní jsouce z boku i ze zadu napadeni v divém zmatku utíkali a velké ztráty utrpěli.

Také i zde tedy byla rozhodná bitva provedena.

Za těchto bojů na tomto křídle udal se zvláštní případ energie, udatenství a hrdinosti samého knížete v boji, který dle vypravování očitého svědka jej dobře charakterisuje. Následkem deště byl přístup k návrší velice nesnadný a naše prapory lezly s ohromnými nesnázemi na výšinu, která se zdála býti od Srbů opuštěna. Když jsme byli nahoru vystoupili, nalezli jsme zde hlavní silu nepřátelského vojska.

Na naši střelbu odpovídali Srbové jen strašnými salvami a tři srbské prapory postoupily v před proti vystupujícím na horu.

Byl to hrozný a strašlivý okamžik.

Každý z nás bojoval o svůj život, o své bytí neb úplnou záhubu.

Ústup byl by býval ještě osudnějším a byl by vedl k úplnému zničení, mimo to i všecek získaný terén při prvním silnějším útoku byl by ztracen býval. Jen příchod, kudy naše prapory vylezly, byl něco málo kryt.

Postavení naše bylo tím kritičtější, když prapory naše, které nás následovati měly v křižovém ohni srbské baterie, v levo v boku se nalezající, stály a v zmatek uvedeny postup zastavily.

Tu přiklusal kníže, který naše pochybné a nebezpečné postavení v čas zpozoroval, od střední kolony přímo k našemu křídlu a velel všeobecný pochod v před.

Mezitím ale nás ohrožující srbské kolony z hřebenu návrší začaly i na našince nahoru lezoucí smrtonosnou rychlostřelbu. Viděli jsme již, jak naše postupující prapory osvětleny byvše z pušek ustupovati započaly.

Tu kníže sám s koně seskočil a chtěl s mečem v pěsti v před kolonám se postaviti.

Rychle přiskočivší důstojník kryl jej svým tělem a zatlačil nazpět.

Svého účelu však kníže dosáhl.

Příkladem samého knížete povzbuzeni vojíni a za ohromného křiku „hurráh“ podnikli útok na návrší. Rozvinul se zde děsně krvavý zápas bodákový, který několik jen minut potrval a ústupem Srbů za Pirot skončil.

My i nás následující prapory byli jsme velice unaveni a zvláště ony tři prapory, které první útočící kolonu tvořily, nemohly nepřítele, který svým oddílem dělostřelectva kryt byl, dále pronásledovati.

Následkem nastávající již tmy jakož i velkého unavení po 28 hodinovém skoro bezpřetržitém boji nepronásledovali více Bulhaři utíkající Srby.

Síla srbského vojska byla již úplně zlomena. Jak na silnici k Niši, tak také ku Knjaževaci ustoupilo rychle srbské vojsko.

Následujícího dne energické pronásledování nepřítele mohlo již jeho úplnou porážku i záhubu přivoditi a ovoce zářící udatnosti, chrabrosti a vytrvalosti Bulharům přinésti

---

Nad dobytím Pirotu panovalo v Plovdivě ohromné nadšení.

Všecek lid se shromáždil v chrámech, kde slouženo slavoslavije knížeti, důstojníkům a všemu vojsku chrabrému a konány modlitby za knížete. V městě vlály všude prapory a národ veselil se na veřejných místech. Všeobecně vyslovovalo se přání, aby kníže pokračoval dále na dráze vítězné. Také mohamedáni shromažďovali se v džamiích a konali modlitby Allahovi.

Co chrabře bojovali Bulhaři u Pirotu, zakročily tři severní moci (Rakousko, Rusko a Německo) u bulharské vlády, aby zastavila nepřátelství proti Srbsku. Bulharsko však trvalo na stanovisku, aby král Milán sám přišel žádat o mír a aby Bulhaři za tolikeré oběti krve a statku měli alespoň záruku, že drzé hrozby srbské nebudou se opětovati. Když však Rakousko a Turecko opětně zakročily, upustil konečně kníže bulharský od nepřátelství.

Dobrovolník pěší.

Srbové navrhovali následující podmínky příměří:

1. Budiž uzavřeno příměří do 13. ledna.

2. Přední stráže ostanou na území, které měly v moci 28. listopadu, kdy zastaveno bylo nepřátelství.

3. Tolikéž hlavní voje vojska zůstanou na území, na kterém se nalezaly, když zastaveno bylo nepřátelství.

4. Možno-li, budiž vzájemně území bulharské vyklizeno od Srbů a Srbské od Bulharů.

V hlavním stanu bulharském (v Pirotu) byly však návrhy tyto zamítnuty. Zejména poukazováno bylo na Vidínsko. Srbové podnikli tam výpravu proti Vidínu, dobývali tvrze a města, byli však krvavě poraženi na hlavu. Postavení srbské před Vidínem bylo by mohlo býti vzato v úvahu, kdyby Srbové byli se zmocnili přirozeného střediště, t. j. Vidínu. Takž ale nedosáhli svého cíle a branná moc jejich v té krajině nemá vojenské platnosti. Naopak vidínská posádka svou chrabrostí dokázala, že zmařena jest výprava srbská, pročež Bulharsko nemůže dopustiti, aby nezdařená válečná akce proti Vidínu opravňovala k okupaci onoho území. Naproti tomu bulharská armáda vítězně postupovala podle Nišavy, porazila Srby na hlavu a byla by je hnala nejen k Niši, ale i za Niš. Bulharské vojsko nevyhledávalo příměří, ovšem ale srbské. Bulharský kníže nepřijal příměří, když se byl dostavil srbský parlamentář, nýbrž přijal jej k naléhavé žádosti rakouského zástupce, hraběte Khevenhüllera. Okolnosť tu také sluší míti na zřeteli. Z té příčiny navrženy v bulharském hlavním stanu tyto podmínky příměří:

1. Srbové úplně vyklidí obvod vidínský.

2. Bulharské vojsko setrvá na území, které demarkační čárou bude ustanoveno.

3. Jakmile podepsáno bude příměří, buďtež ihned jmenováni od Srbska zástupcové, kteří s bulharskými zástupci se dohodnou o definitivní mír.

Zároveň dána Srbsku lhůta 24 hodin, aby odpovědělo.

Bulharsko ve vlastním prospěchu musilo naléhati, aby příměří vedlo k míru a nikoliv jenom k průtahu ve válce, který by Srbsku přišel velmi vhod, během něhož

by mohlo se sesíliti, tak že by válka stála Bulhary větších obětí.

V týž čas obracela se však obecná pozornosť opětně ku Plovdivu, kdež se měla vyříditi otázka sjednocení mezi Tureckem a Bulharskem. Bulhaři Východní Rumelie shromáždili se u velikých táborech a jednomyslně protestovati proti tomu, aby se vyjednávalo s tureckými zástupci vyslanými do Plovdiva. Národ shromážděný ve Staré Zagoře, Čirpanu, Kazanlyku, Nové Zagoře, v Chaskovu, ve Slivně, Jamboli, Kotli, Kavakli, Bataku, Bracigovu, Kyzylagači, v Tatar Pazardžiku, Karlovu, Kalaferu, Ichtimanu, Pešteře, Panadzurišti, Koprivštici, Burgasu, Anchialu, Ajtosu, Kanarbadu, v Čepelase a jinde, přijal resoluci, aby turečtí zástupcové ihned bez průtahu opustili Východní Rumelii, aneb aby vyjednávali s bulharskou vládou ve Srědci, kteráž jest i vládou Jižního Bulharska.

Národ prohlásil se svatým zápalem na všech těch místech: „Raději smrť nežli dřívější stav věcí. Jestliže Turci překročí hranice naše, vypálíme města a vesnice naše a potáhneme ku bratřím svým za Balkán."

Na všech místech zvoleny deputace, jež odcházely ke konsulům.

Lid se jitřil. Následkem toho turečtí vyslanci, uznavše nemožnosť vyjednávání, odešli z Plovdiva, a vyjednávání odložilo se až po ukončení války. Naproti tomu však vláda ruská usnesla se uznati jednotu bulharskou a podporovati ji všemi prostředky, poněvadž Bulhaři smyli svůj čin krví a kníže Alexandr napravil své chování vůči Rusku bohatýrstvím na bojišti. —

Zatím vláda srbská zamítla podmínky příměří Bulharskem jí navrhované. Ale k naléhání vlády rakouské spolu i ruské promlouvalo se znovu o podmínkách příměří.

Konečně dne 21. prosince bylo příměří podepsáno večer v 5 hodin za následujících podmínek: Mezinárodní komise vojenská uváživši posice, zaujaté v den zastavení nepřátelství a pohlížejíc ku vítězstvím, jichž dobyli Bulhaři, rozhodla:

1. Příměří sahá až do dne 1. března 1886. za účelem uzavření míru. Kdyby mír do té doby podepsán nebyl,

jest příměří právoplatně prodlouženo; pak-li by však příměří po dni 1. března se porušilo, musilo by se státi opovězení 10 dní před obnovením nepřátelství.

2. Srbové vyklidí území bulharské do dne 25. prosince, Bulhaři území srbské do dne 27. prosince. Území vyklizená obsadí za pět dní po vyklizení vojsko toho národa, kterému území náleží, kdežto úřady správní započnou činnosť svou opět v den vyklizení.

3. Hranice obou států slouží k označení neutrálního pásma, které se zřídí na tři kilometry zšíří po obou stranách hranic.

4. Zástupcové srbští a bulharští upraví otázku stran raněných a zajatých.

5. Zástupcové k vyjednávání míru určení ihned se ustanoví.

Porad jmenované komise za předsednictví podplukovníka Cerutta súčastnili se vojenští příruči velmocí, Šakir paša, bulharští kapitáni Panov a Vinarov a srbští plukovníci Topalovič a Milanovič. Ačkoli moci uznávaly bulharská vítězství, učinilo jejich rozhodnutí přece na bulharské vojsko velmi nepříznivý dojem, neboť se očekávalo zcela jiné zadostučinění. Armádě bulharské oznámil kníže Alexandr denním rozkazem dne 22. prosince, že bylo uzavřeno příměří, a spolu děkoval vojínům za chvalné a vzorné chování, načež se zpomínalo stále péče cara ruského, kterou jedině bylo bulharské vojsko s to docíliti tak skvělých výsledků.

O definitivní mír mezi Bulharskem a Srbskem započalo se vyjednávání z počátku měsíce února v městě Bukurešti. A právě v tu dobu nad Bosporem přivedeno bylo ku konci promlouvání mezi Bulharskem a Tureckem stran Východní Rumelie.

Ustanovení shody bulharsko-turecké byla tato:

1. Kníže jmenován bude na dobu pěti let zástupcem sultánovým ve Východní Rumelii.

2. Jelikož knížeti není možno, aby sídlil ve Plovdivu, ustanoví bulharského generálního guvernéra, jehož jmenování sultán schválí.

3. Kníže jmenován bude tureckým muširem (maršálem) a odebere se do Caribradu, aby sultánovi složil svůj hold. Aby kníže nemusil nositi fes, bude jmenován současně generálem jízdectva, kterýž pokrývá si hlavu kalpakem.

4. Kníže zavazuje se správně odváděti poplatek za Východní Rumelii.

5. Turecká vláda obsadí město Burgas praporem tureckého vojska, kterýžto prapor bude přímo podřízen rozkazům knížete.

6. Kníže vzdá se nepodrobených vesnic (16) v Rodopských horách.

7. Ústava bulharského knížectví bude míti platnost ve Východní Rumelii.

8. Východorumelské vojsko bude částí vojska bulharského.

Reskriptem sultánovým byla tato shoda dne 2. února potvrzena.

Nedlouho potom byly ve Srědci za příčinou spojení Bulharska slouženy služby boží, jichž se účastnili: kníže, ministři a hodnostáři. Po bohoslužbách přehlížel kníže vojsko, jemuž oznámil sjednocení obou zemí.

Dne 18. února vstoupil kníže Alexandr Battenberg na půdu jižního Bulharska již jako zákonitě od velmocí uznaný vladař země. Nad Bulharskem nevisely už ony černé mraky, které vznášely se nad ním od památného dne 18. září. A když Srbsko vypovědělo válku bratrovražednou a Turecko hrozilo hordami bašibozuků zemi zaplaviti, nebezpečí dosáhlo vrcholu. Bulhaři musili rozděliti své síly a čeliti dvojímu nepříteli.

S malou hrstkou vojska opouštěl kníže Plovdiv a když se loučil s doprovázejícími jej zástupy lidu, který již již zoufal nad osudem svým, nad svatým dílem sjednocení, povzbuzoval jej k vytrvalosti a statečnosti. Slova, která tehdy kníže pronesl: „Já sám první postavím se v šik bitevní“ slavně skutkem dokázal. Bulharský kníže přislíbil svému národu, že za sjednocení jeho hotov jest život obětovati, že za sjednocení bude bojovati do poslední kapky krve — a sliby své slavně splnil.

Když Srbsko Bulharsku válku vypovědělo za příčinou sjednocení jeho, národ bulharský obětoval vše, své syny, majetek, život, vše svěřil rukoum svého vladaře, aby sjednocení zachránil.

Bulharský kníže odešel na bojiště, zvítězil, provedl sjednocení a ejhle, dne 18. února vracel se do Plovdiva jako proslavený vítěz a vládce Jižního Bulharska. A tak, jako Milánovi platilo: veni, vidi, fugi — bulharský kníže vším právem směl o sobě říci: veni, vidi, vici!

A jak vděčným i uznalým a oddaným byl za to lid svému chrabrému knížeti, jemuž právem přísluší název „otce vlasti“, toho nejlepším důkazem skvělé ono uvítání, kterého se mu dostalo od Bulharů.

Celá cesta knížete, jejž doprovázel ministr Karavelov a plukovník Nikolajev, byla jedním triumfálním pochodem. Všude byl nadšeně vítán, zejména v Ichtimanu a Tatar-Pazardžiku.

Velikolepým pak způsobem uvítalo jej a vzdalo jemu největší česť hlavní město Jižního Bulharska, Plovdiv. Celým městem vlály prapory a domy okrášleny slavnostně. V hlavní ulici mezi nádražím a džamií postaveny byly slávobrány. Ulice, kudy kníže ubírati se měl, byla přeplněna tisíci a tisíci lidu, který prahnul spatřiti a pozdraviti onoho, jehož jméno i život těsně jsou spojeny s dějinami a osudem národa. Celé město vzalo na se nejsvátečnější ráz.

Okolo 1. hod. odpol. oznamoval hlahol zvonů a hřímání děl, že přibližuje se vlak se vzácným Plovdivu hostem. Když vystoupil kníže z vozu na nádraží plovdivském, uvítán byl od plovdivského okresního prefekta Dimitrova, civilních i vojenských hodnostářů a velikým množstvím lidu, jenž provolával knížeti urá a sláva.

Prefekt oslovil knížete těmito slovy:

„Vaše Výsosti! Jménem všech civilních úřadníků a jménem obyvatelstva okresu mně svěřeného dovolte, abych vyslovil Vám opravdové city věrnosti a oddanosti. Vaší osobě a Vašemu trůnu, jakož i city vděčného uznání za Vaše slavné skutky na bojišti a Vaši politickou moudrosť, jimiž proslavil jste naši vlasť a národ náš, jimiž jste usku-

tečnil národní náš ideál — sjednocení obojího Bulharska! Vítám Vás a pozdravuji jako vítěze a jako našeho milovaného knížete a zákonitě uznaného vladaře. Ať žije Jeho Výsosť náš bulharský kníže!"

Hromohlasné volání „Urá!“ nemělo konce. Mezi tím, co vojenská kapela hrála národní pochod „Šumi Marica“, defilovalo vojsko před knížetem a představili se mu důstojníci plovdivské posádky.

V nádražním saloně byl uvítán kníže dámským spolkem „Majčina griža“ — mateřská péče — jehož členové podali knížeti krásné kytice, jakož i ministru Karavelovi. Zároveň uvítali jej zástupcové náboženských obcí s duchovenstvem v čele.

Když vjížděl dvorní povoz do první slávobrány, podalo městské zastupitelstvo s plovdivským kmetem v čele knížeti tuto adresu: „Vaše Výsosti! Plovdivští občané pokládají sobě za velikou česť, že mohou pozdraviti Vaši Výsosť, jenž položil jste základ nové bulharské historie a slávy válečné, jenž na věky napsal jste do srdcí našeho národa: „Pomněte Slivnice, Dragomanu, Caribrodu, Pirotu, předchůdců to budoucí velikosti bulharského národa, a hleďte vykonati, co vykonati bylo!

Plovdivští občané nenalezají slov, jimiž by vyslovili city své za Vaše slavné skutky a skvělá vítězství, kterými dosáhli jsme národního ideálu — sjednocení. V životě vyskytují se okamžiky, jež nedají se vysloviti a mohou se pouze cítiti. A takový jest tento okamžik, kde Vás vítáme do středu našeho.“

Dále uvítaly knížete srdečnými slovy a adresami školy všech vyznání se svými professory a učiteli, žactvo tvořilo špalír po obou stranách ulic, kudy se kníže ubíral.

U druhé slávobrány uvítaly knížete řemeslnické cechy a mnoho deputací z venkova.

Třetí slávobrána byla vystavěna u hlavní džamije ze samých pušek Srbům ukořistěných na znamení vítězství nad nepřítelem.

Zde uvítal knížete biskup Gervasij krátkou srdečnou řečí. —

Kníže sestoupil s vozu a pěšky ubíral se do kathedrálního kostela Sv. Boží Rodičky. Po skončených službách Božích ubíral se kníže do paláce.

V paláci přijímal kníže audience. Hned po příjezdu dostavili se všichni konsulové mimo ruského, v plné uniformě parádní. Dále četné deputace z venkova, deputace všech národností a vyznání. Civilní a vojenští úřadové podali knížeti své adresy. Professorský sbor státního real. gymnasia, ke cti knížete Alexandrovým gymnasiem nazvaného představil se knížeti in corpore s ředitelem Agurou v čele a podal jemu skvostnou adresu, krásně umělecky provedenou profes. J. Mrkvičkou. Knížeti se umělecká práce ta tak zalíbila, že pozdě večer o 11. hod., když adresu prohlížel a krás její si povšimnul, poslal svého adjutanta k řediteli gymnasia otázat se, kdo adresu pracoval, kde byla zhotovena a zároveň vzkázal původci adresy svůj zvláštní dík a své uznání. Neméně vkusné byly desky, zhotovené v Praze v dílně ozdobnické a knihařské firmy J. E. Toužimského.

Večer bylo celé město skvěle osvětleno.

„Naše země", pravil kníže sboru professorskému, „potřebuje míru na několik let, aby se řádně zorganisovala v každém ohledu. Jakmile se mír podepíše, nařídím rozpuštění vojska, aby se mohl lid navrátiti ku svým pracím, a vzdělávati pole a vinice; zároveň nařídím volby do společného sněmu obou zemí. Sjednocení můžeme pokládati za hotovou událost, mám zprávy, že i Rusko mu svého schválení neodepře."

Mimo to vyprávěl kníže, jak osudné bylo postavení Bulharska před bitvou u Slivnice.

„Když jsem na Slivnici přišel, byly tam dvě družiny a naproti nám stála celá srbská armáda, avšak vytrvali jsme a když přišly první posily z Rumelie, bylo vítězství naše."

Kníže chválil vytrvalost a udatnost vojska, jeho vojáci bojovali jako lvové, ačkoli celý týden teplého jídla nedostali. Ovšem i kníže dokázal velikou vytrvalost a otužilost, spokojil se po celou dobu války se prostou stravou vojáků a důstojníků, a služebnictvo k jeho pohodlí určené

ARNAUTI.

musilo konati službu vojenskou. U Slivnice spal kníže na holé zemi pod svým pláštěm jako každý voják a teprve později až v Pirotu dopřál si trochu pohodlí. Nevozil ovšem za sebou baterie šampaňského a plzeňského jako král Milán. —

Vyjednávání o mír v Bukurešti vlekla se neobyčejně dlouho. Ačkoli příměří uplynulo, a přes ústupky od Bulharska Srbsku činěné, váhali Srbové uzavříti mír pro obě země čestný a prováděli demonstrace na bulharských hranicích. Zástupcové mocností učinili nyní vládě srbské důvěrné domluvy, aby změnila svůj návrh míru v ten způsob, že smíšená komisse má rozhodnouti o neshodách mezi Bulharskem a Srbskem. Následkem toho byla smlouva míru mezi Bulharskem a Srbskem teprve dne 8. března uzavřena a hned také podepsána. Srbsko dlouho sice váhalo, posléze nemohlo však vzdorovati situaci, která další hrozby srbské činila nemožné. Dle shody mezi Bulharskem a Tureckem měli i Turci jíti ku pomoci a postaviti se jako pomocný sbor pod velení knížete bulharského, kdyby Srbové Bulharsko napadli a kdyby snad vyhledali si k tomu ještě spojence v Rumunech. Srbská vláda vyhledávala posléze jenom formu, pod kterou by mohla mír učiniti, a formu tu konečně našla. Aby vyhnulo se zmínce o obnovení přátelských poměrů a uznání sjednoceného Bulharska, navrhla prostě, aby poměry nastaly takové, jaké byly před 14. listopadem, kdy Srbsko svévolně válku započalo. Poměr ten nebyl přátelský, avšak dle mezinárodního práva byl pokojný. Diplomatické spojení, které již dříve bylo přerušeno, nebude obnoveno, ale přerušil se podepsáním úmluvy válečný stav. Na místo příměří nastal mír, ustanovený v Bukurešti.

V týž den, kdy byla smlouva míru podepsána, konaly se v Sředci za příčinou uzavření míru spolu i k upomínce na mír Svatoštěpánský slavné služby boží. A kníže Alexandr vydal k národu toto provolání:

„My Alexandr I., z milosti boží a svobodnou vůlí národa kníže bulharský: děkujíce všem svým věrným poddaným bez rozdílu náboženství a národnosti za lásku ku vlasti a věrnost našemu trůnu, jakož i za veliké oběti,

které v obtížných, ale slavných dobách přinesli, a konečně za horlivosť, s kterou se kolem nás seřadili, aby nás podporovali v hájení cti vlasti: oznamujeme obyvatelstvu na obou stranách Balkánu, že jsme dnes s královstvím srbským uzavřeli mír. Jest jisto, že udatní synové vlasti co nejdříve se navrátí domů, aby se oddali pokojnému zaměstnání a nadějeme se, že náš národ, který se vyznamenal vezdy láskou ku práci, pořádku a pokoji, ospravedlní důvěru sultánovu, který uvážil rád vroucí přání národu a svolil ku rozšíření hranic země, správě naší svěřené. Doufaje, že všechny národnosti naší vlasti budou také příště udržovati dobré a bratrské poměry, které za války daly na jevo, prosíme Boha za požehnání na dráze pokroku a národního vývinu našeho milovaného národa."

A po vojenské přehlídce sdělil kníže také vojsku, že mír byl podepsán. Vojsko a obyvatelstvo uvítalo knížete nadšeně. Večer uspořádán byl knížeti pochodňový průvod, při čem byl vypálen ohňostroj. Za nadšeného provolání lidu objevil se kníže na balkonu. Purkmistr pozdravil knížete vroucími slovy a poukázal na zásluhy knížete, jemuž jsou Bulhaři velikou vděčností oddáni. Kníže děkoval a podotkl, že výsledky své děkuje vlastenectví národu a udatnosti bulharské armády. Slova ta vyvolala nevýslovný jásot. —

Obrátíme-li nyní něco málo zraků svých k vypsání války mezi Srbskem a Bulharskem, shledáme, že byla síla srbského vpádu v třídenní bitvě u Slivnice tak zlomena, že nejen morální, ale i číselná převaha a tím zároveň i zmužilosť k offensivě na Bulhary přešla, kteří mohli celou srbskou armádu úplně zničiti, kdyby nebylo bývalo v čas zakročení Rakouska následovalo.

Leží na bíledni, že dřívější vpád Srbů do Bulharska, než by se byli jak velmoci, tak sultán i národové sami v skutečnosť sjednocení vžili, a kdy kníže Alexandr na hranicích Vých. Rumelie proti Turecku zaměstnán byl, Srbsko mohlo celým svým vojskem Bulharsko zaplaviti a obsaditi, neboť bylo zcela vojska prázdno, bez obrany.

Z počátku, jak se zdá, chtěli Srbové staré Srbsko zabrati, což i obyvatelstvo pro válku nadchlo.

Když však Turecko hrozivě stahováním vojska v starém Srbsku na srbská přání odpovědělo, zastrašilo Srby úplně, a když již vojsko na pochodu stálo, přišla srbská vláda na zvláštní snad nějaké pokynutí k tomu náhledu, aby se proti Bulharským přáním pozdvihla a aby, když již jednoho dosaženo býti nemohlo, aspoň druhého postřehli a tím vůdcovství na poloostrově balkánském si pojistili. Leč nerozhodnosť a nedostatek energie byly příčinou, že Srbsko nejpříhodnější okamžik propáslo, a skoro půl druhého měsíce to trvalo, než se k nějakému rozhodnému činu odhodlalo.

Národ sám nebyl nijak spokojen s myšlénkou bratrovražedné války ani vojsko, které po tak dlouhý čas nepohodám časovým, špatnému zaopatření i stravování v šanc bylo vydáno a které utrpělo na duchu více, než by bylo mohlo prohranou bitvou utrpěti. Jak z bojů lze viděti, bili se Srbové s bravurou i energií, ale vždy bez zápalu i obětavosti.

Kromě toho, jak se zdá, Srbsko nad míru podceňovalo zmužilosť bulharského vojska a myslelo, že vždy ještě dosti času, aby bulharský ideál sjednocení zničilo, což dokazuje i ono chlubné Milánovo prohlášení: „Veni, vidi, vici.“

Když žádná z velmocí, které byly berlínský mír ujednaly, o zachování a vyplnění jeho se nebyla pro možné a dalekosáhlé zápletky orientální otázky zasadila, a když mimo to i výsledek konference vyslanců v Cařihradě zdál se bezúčelným vzhledem k nově se utvořivším poměrům na Balkáně, cítil hrdý král Milán v sobě dosti moci i odvahy, aby, co samy velmoci vykonávati se obávaly, on sám učinil a pořádek bývalý zavedl.

Že hned při výbuchu povstání jihorumelijského do Bulharska nevtrhl, děkovati jest jen jeho obzvláštní mírumilovnosti a poslušnosti k velmocem, které ho od kroku toho zdržovaly. Ale dobře vyplnilo se na něm staré naše přísloví: „Pýchu předchází pád.“

Jako příčiny k válce byly násilnické, neodůvodněné, tak i počení válečné akce bylo zcela nevčasné.

Co se operačního plánu týká, byly ze srbské strany, jak na první pohled vyděti lze, dva body za důležité uznány, totiž Sofie a Vidín, kam všechna pozornosť Srbů byla obrácena.

Tato volba, jak se zdá, byla proto předsevzata, aby mohli Srbové při jednání o mír část Vidínska zabrati, jako záruku pro trvalý mír balkánského poloostrova.

Co do přání toho nepotázali se Srbové se špatnou, ale chybili se stanoviska válečnického.

Také o srbském vedení války mohlo by se slov Napoleonových užíti: Srbsko má sice mnohé dobré generály, ale oni nevidí jako on jen masy a masy, oni nepokoušejí se tyto napřed zničiti v naději, že všecky ostatní vedlejší věci samy sebou by padnouti musely.

Místo co měli všechno úsilí hledíce ku zdravému výsledku obrátiti na hlavní směr proti Sofii a jí se zmocniti, Vidín pak nikdy nebyl by se dal udržeti, roztáhli síly své tak, že nikdy jim v rozhodný čas přispěti nemohli.

Jedna celá divise, tedy pátý díl operačního vojska byl tak daleko od hlavního místa, kde se měla rozhodná bitva svésti, že nikdy v čas nemohla akci přispěti.

Naproti tomu dle zkušeností svých kníže Alexandr jich nenásledoval, nýbrž kromě nepatrného oddělení vojska v pevnosti, poslal proti Srbům jen slabé oddíly dobrovolníků a veškeré své vojsko sebíral jen proti hlavnímu srbskému voji a soustředoval na jednom koncentrickém bodu, aby se tím snáze mohl na hlavní postavení Srbů vrhnouti a je poraziti vědom si jsa toho, že ostatní samo sebou se podati a padnouti musí.

Rozdělení srbských vojů na tak velkou čáru bitevní, ať se již stalo z kterýchkoli ohledů, nedá se omluviti a bylo zcela chybné.

Stalo-li se to vzhledem ku stravování vojska padá i tu vina na ně, poněvadž ve dvou měsících mohli si řádné sklady na hranicích zaříditi a je naplniti, neboť mohli z Rakouska přes Bělehrad dráhou vedoucí až do Niše všeho a rychle dosíci jen při nepatrné činnosti správy vojenské, což bylo by se potkalo s malými obtí-

žemi, když město jako Pirot později ještě po čas celého vyjednávání o příměří bylo pro Bulhary skoro jediným pramenem pro zaopatřování potravin.

Terén byl vhodný i přístupný, aby byly mohly všechny divise kompaktněji postupovati k operačnímu cíli — Sofii, a sice: První divise po silnici z Dobridolu do Stanjalců, druhá divise z Pirotu do Sofie, třetí a čtvrtá divise z Trna do Brězniku; mohli tedy Srbové dne 17. místo dvou čtyry divise proti Slivnenskému opevnění poslati a je úplně obejíti.

Buď by se byla stala Slivnice druhým Plevnem, nebo by bylo musilo ustoupiti bulharské vojsko, které tenkráte vzdor řídké energii bylo nedostatečné k proražení takového úplného obležení.

Když hrozby Srbska proti Bulharsku stávaly se hrozivějšími a postup srbského hlavního voje na čáře z Vlasotince k Pirotu byl proveden, uznal kníže za potřebné proti náhlému vpádu srbského vojska nějaké přípravy předsevzíti.

Z dvou stran hrozil nepřítel a rozdělení vojska zavinilo by i jeho zničení.

Srbsko čekalo jen na výsledek konference vyslanců v Cařihradě. Těžiště předce jen leželo na jižní hranici proti Turecku, které mohlo jedním mávnutím ruky ideál Bulharů zmařiti.

Zde muselo to tedy k nějakému výsledku především přijíti, teprve potom mohlo se proti Srbsku něčeho podniknouti.

V této nesnázi dokázal kníže svůj bystrozrak a věhlas, uznav nepřímo sultána za vrchního vládce a tím jednomu nepříteli drobet hodil, co zatím na druhého se vší silou se vrhl.

Kníže Alexandr zároveň ale zrale uvážil, aby se i proti Srbsku o řádnou obranu postaral volbou tak vhodného postavení u Slivnice i Sofie k opevnění, o něž si Srbové hlavy rozbíjeli, a jež mělo býti druhým Plevnem.

Pozorujeme-li podrobně vpád srbského vojska, uvidíme, že tři divise pohybovaly se po dvou nedaleko sebe ležících cestách, totiž z Pirotu do Sofie a z Trnu na

Brěznik, mezi tím co čtvrtá divise (moravská) ve velkém oblouku přes Vlasinskou planinu ku Kystendilu postoupiti měla, aby odtud u Sofie buď při hlavní a rozhodné bitvě mohla působiti proti levému křídlu bulharskému neb i obejítím jeho přímo na Sofii táhnouti.

Následek daleko se rozstupujících kolon byl ten, že nemohli Srbové všude souhlasně, tedy společně působiti a mimo to následkem nedostatečného spojení s hlavním stanem musila každá divise více na svůj vrub jednati.

Hlavní stan nalezal se daleko za levým křídlem, a nemohla tudíž k obejítí levého bulharského křídla určená moravská divise následkem porážky hlavního voje srbského na čáře Pirotsko-Sofijské v čas přijíti.

Všeobecně má se za to, že tam, kde se má očekávati hlavní srážka nepřátelských vojů, nesmí vzdálenosť jednotlivých oddělení vojska při schůdném a pohodlném terénu více obsahovati, než by bylo za všech okolností možno spojení těchto k rozhodné bitvě ještě téhož dne.

Vidíme zde ale, že moravská divise vzdor třídennímu trvání bitvy u Slivnice ještě pozdě na válečná pole se dostavila.

Zdali v tomto pádu vina na samo vrchní velení spadá či na samého velitele této divise, těžko lze určiti následkem nedostatečných zpráv z bojiště o této divisi.

Dle všeho však nemohla tato divise více než polovinu své cesty k bojišti uraziti a to ještě při obyčejné cestě, která i za krásného počasí není pěkná a což teprve za špatného počasí, které tehdy panovalo. Tato divise musila za krátkých dnů také i dělostřelectvo i střelivo přenášeti, nad to ještě panovala tehda tak hustá mlha, že jen s největší opatrností a obezřetností, a to ještě za stálých drobných potýček postupovati mohla, a tak od rychlejšího pochodu zdržována byla.

Jediný výsledek této divise byl, že Radomir byl vyklizen, což by se i přímým obsazením Trnu, Brězniku a Perniku bylo stalo.

Naproti tomu na bulharské straně všechen cíl záležel v usilování nepřítele u Slivnice zastaviti a tam soustředění vojska provésti; proto také o ostatních ope-

rujících odděleních, jako proti timocké divisi u Vidína a moravské divisi u Kystendilu, z bulharské strany nic neb velmi málo bylo slyšeti, známka to, že ve hlavním stanu knížete toho času všechna pozornosť na Slivnici obrácena byla.

Po bojích dne 17. a 18. listopadu, když již o soustředení bulharského vojska u Slivnice jistěji a bezpečněji bylo postaráno, a nešťastnými boji u Izvoru a Radomiru nebezpečí pro levé křídlo dotyčně pro hlavní město Sofii horší a bližší bylo, neleželo již těžiště situace více u Slivnice, nýbrž na cestě z Březniku a Perniku do Sofie, což se i podniknutým odjezdem knížete do Sofie charakterisuje, aby tam přicházející posily z Rumelie na pomoc poslal.

Útok vítězně postupujících Srbů přes Dragoman na bulharské straně se strachem očekáván byl, neboť každý se domníval, že tento nepatrný počet obranců nedostačoval, aby mohl čeliti srbskému hlavnímu voji a jmenovitě levé křídlo bulharské takořka bez opory a ochrany v plen vydáno bylo obejítí nepřátelskému.

Plán bulharského generálního štábu záležel v tom, aby nepřítele zadržel do té doby, dokud by jim přijíti nemohly posily, které se každým okamžikem očekávaly.

Celá naděje Bulharů záležela v tom, nepřítele k útoku na hlavní posici u Slivnice přinutiti, aby tím několik dní ztratil a oni žádaného cíle došli, neboť byli toho přesvědčení, že, ač malými silami byla opevnění Slivnická obsazena, místa toho nedobudou.

V prvních dnech jednalo se tedy hlavně o to, Srby přinutiti, aby útok učinili na hlavní posici bulharskou a tím pozornosť jejich co možná nejvíce od slabého bulharského levého křídla odvrátili; proto z počátku započato bylo na bulharské straně útokem pravého jich křídla na výšinách severně od silnice.

Plán Bulharů byl zcela správný a do jisté míry se i zdařil, k čemuž i Srbové sami nemálo přispěli, poněvadž v čas nepostřehli tento taktický čin Alexandrův.

Srbský generál Jovanovič jednal zcela tak, jak si Bulhaři přáti mohli a chtěl hlavou zeď prolomiti.

Nicméně zdá se, že později Jovanovič k tomuto náhledu dospěl, že Slivnice nedá se jiným způsobem vzíti leč obejítím levého bulharského křídla a zaskočením čáry ústupní, a proto dvakráte útokem na levé křídlo hnal, než vhodná doba, kdy k tomuto náhledu došel, byla již minula, a Bulhaři za tím sesilněni došlými posilami bojovali s odvahou a udatností statečnou a vždy útok odrazili. —

Vítězné útoky Bulharů na opětné dobytí výšin a průsmyku dragomanského zpečetily osud dřívějšího vítězného postupu Srbů do Bulharska a tím celá akce Srbska na dobro zmařena a jen včasné zakročení Rakouska vysvobodilo a zachránilo srbskou armádu před její záhubou.

Arnauti, uprostřed vojvoda Janko.

EPISODY

ZPRAVODAJE Z BOJIŠTĚ.

I.

Osudná ochotnosť.

Byl pošmourný den, 18. listopadu, když jsem přistihl do Srědce. Hukot děl, jenž se vzdálenému rachotu hromu podobal, byl mně nejlepším toho důkazem, že bojiště je posunuto blízko k samému městu. „Už tedy u Slivnice!“ pomyslel jsem si, když kočár můj před výstavným hotelem „Bulgarie“ zastavil, „nebude to dlouho trvati a budu musit ustupovati s bulharskou armádou k Plevnu“ rozumoval jsem dále, neb jako celý svět tak i má maličkosť byla o tom přesvědčena, že bulharské vojsko nebude moci klásti Srbům vážného odporu. K ústupu jest však nezbytně zapotřebí povozu, a tak byla má první starosť zachrániti svůj kočár a koně před rekvisicí. Z těchto rozpaků mě vysvobodil jistý bulharský můj přítel, vyšší vládní úředník, jenž mě spozoral právě, když jsem se ze svých kožichů vybavoval.

„Jak vy zde?! Jaká rabota?“

„Jsem zpravodajem.“

„A tento kočár? — “

„Jest mým.“

„A koně?“

„Též.“

„Výborně! Nuž co zamýšlíte činiti, pakli budem poraženi?“

„Ustupuji s armádou.“

„Do Plevna?“

„Nejspíš.“

„Vezmete mě s sebou?“

„Proč pak ne, s radostí.“

„Honem tedy s kočárem do mého domu pod kulnu, aby nám ho nesebrali.“

V tom se k nám přiblížilo několik policejních zřízenců volajíce na mého kočího, my jsme však již ujížděli k domu mého Bulhara a za několik minut byly kočár i koně v bezpečném úkrytu.

Hořel jsem již dychtivostí býti na samém bojišti; po celou cestu pobádal jsem svého „pajetondžiho“ a sliboval jsem mu za každou hodinu, o kterou dříve, než umluveno, do Srědce dorazí, deset franků. Kočí mrskal nemilostivě do svých čtyřem kočkám podobných koníků a tak jsme se dostali do Sofie již v deset hodin ráno, a můj kočí shrábl hezkou hromádku bulharských „pětilevů“ (pětifranků) — byli jsme oba spokojeni. Nebyl jsem však ještě u cíle; od samého bojiště mě dělilo ještě 29 kilometrů a ta největší překážka — musil jsem si především opatřiti povolující list.

Byl to kus perné práce — ve dvě hodiny odpůldne měl jsem však již „pozvolitelno“ v kapse, bílou pásku na rameni a již se kolísal můj povoz po strašné dlažbě „Nišské ulici“ ze sídelního města bulharského ven. Můj pajetondži dělal sice z prvu obtíže poukazuje na své na smrt zmořené koně, když jsem mu však pohrozil, že jej vyženu i s kočárem na ulici, kde jej policie lapne na „hangaria“ a přidal k své vyhrůžce silného stříbrného přízvuku, dal si přece říci.

Jízda naše byla spojena se značnými překážkami: tu hrozil kočár náš se propadnouti v bezedné prohlubni bláta Nišské silnice, tam pak nemohli jsme pro zácpu vozů a kočárů, jež raněné z bojiště odvážely neb střelivo a potravinu dovážely, ku předu. Sem tam se trousili po délce celé silnice vojínové a dobrovolníci v rozličných krojích, místy posedávajíce umdlení denními a nočními pochody, a celé tlupy lehce raněných ubíraly se k městu. K tomu ta stále hlučnější pekelná hudba děl a praskot pušek — mým kočím patrně lomcovala zimnice, místo mávání bičem křižoval se neustále. Předhonili jsme dlouhou tlupu jezdců, zjev její působil z počátku na mne směšně, sedělit po dvou až po třech na neosedlaných koních; ocenil jsem však brzy praktičnost tohoto transportního prostředku, bylať to celá šestá rota (setnina

400 mužů silná) pěchoty — hoši si počínali vesele, předháněl druh druha, a smáli se komickým positurám oněch, jež na zadku koňů seděli.

Dorazili jsme do Slivnice. Nebylo však času nazmar, den se chýlil ku konci, a já jsem chtěl ještě spatřiti jeviště bitvy. „Hajdy! na pred!“ vzkřiknu na kočího, jenž zastavoval před prvním „chánem“, kterýž přeměněn byl v polní nemocnici. „Nemohu čelebi (pane), vskutku nemohu,“ a zas se křižoval.

„Buďto pojedeš se mnou a obdržíš ‚pary‘ aneb budeš voziti raněné a střelivo jako tito tvojí kolegové, hajdy tedy!“ —

„Ale topové (děla)?!“ —

Opětně se překřižoval a práskl do koní. Šlo to nyní do kopce, cesta byla místy ještě horší, za to však silnici jak by vymetl. Jen sem tam se vracelo několik raněných a čtyřspřežní ambulanční vůz, jenž se v bezedném blátě těžce pohyboval. Husté oblaky dýmu zahalovaly obzor, tu a tam se zablesklo a ručnice mocně zarachotily. Stál jsem spřímen v kočáru namáhaje se svým sklem obzor proniknouti. Náhle padla vedle mě rána — jedna, druhá. Koně s sebou trhly a já jsem padl do vnitřku kočáru. Dva bulharští vojínové se svíjeli na mezi, několik soudruhů je obklopovalo.

Byl jsem poněkud rozčílen, nemohl jsem hned situaci pochopiti — vždyť jsme ještě nemohli býti na dostřel nepřátelských kulí. Jeden z vojínů běžel ke mně přes cestu:

„Pomoz mým soudruhům!“

Nepatrný obláček dýmu táhl se nad nevysvětlitelným skupením. Pochopil jsem, co se sběhlo. „Ivane, prásknı do koňů!“ Než však kočí tento rozkaz vykonal, zadrželo dvé vojínů koně.

Posunky mně obklopujících stávaly se hrozebnější, marné mé vysvětlování, že nejsem lékařem, bílá páska, jež jsem měl ovinutou kol ramene, dávala mi v očích prostých vojínů hodnosť lékaře. Byli jsme v prohlubině silnice, obzor byl obmezený, nikde důstojníka. Obával jsem se výstředností vojínů, byli zpití. Sestoupil jsem s po-

vozu, vpravil se do své nové úlohy a odebral se k samovrahům. Byli v posledním tažení, ohledal jsem je.

„Bratři, není pomoci, mě pak zapotřebí tam nahoře. Hlouposť, kule srbské neubijí tak jistě jako bulharské.“

Upokojili se a nepřekáželi více mému odjezdu.

Vyjeli jsme na kopec a dohonili jednoho bulharského četníka; prosil mě, bych jej vzal s sebou, plál dychtivostí súčastniti se ještě dnešní bitvy. Učinil jsem mu po vůli. Byl velmi nadšeným.

„Jak ti říkají?“

„Georgi.“

„Máš ženu?“

„A což žena a děti, nemluv o tom gospodine, musím zastřeliti alespoň jednoho Srba; jsem dobrý střelec.“

„Věřím ti synku.“ —

Hovorem nám uběhla rychle cesta, poslední paprsky zapadajícího slunce loučily se s bojujícími; střelba na obou stranách ochabovala. Byli jsme nedaleko batterie, velel jsem kočímu zastaviti. Se slovy „mnoho štěstí“ rozloučil jsem se s junákem Georgim. Stáli jsme u 34. silničního kilometru a dal jsem se pěšky na pravo na výšinu, bych pozoroval odtamtud konce bitvy. Sem tam jen zahučelo dělo, za to trvala ještě stále přestřelka na pravém křídle bulharském. Srbové zde patrně pozvolna ustupovali. Záblesky pušek označovaly řetězy bulharských a srbských střelců.

Bylo již úplně tma, když jsem se vracel do Slivnice; bylť to druhý den bitvy u Slivnice, Bulhaři odrazili na celé čáře útok srbských vojů.

Následující den již časně ráno zbudilo nás hřmění děl. Dal jsem zapřáhnouti a jel jsem na bojiště. Bulharské baterie byly posunuty nepatrně ku předu. Tu a tam ležely mrtvoly nešťastných obětí včerejšího boje. Zajímalo mě však více rozložení obou armád, počasí bylo rozkošné a usnadňovalo pozorování.

„Viz čelebi onoho nešťastníka,“ zvolal na mě Ivan a učinil kříž.

Stranou ležel vojín, střepina granátu rozervala mu hruď. Nemohl jsem jej poznati, ač tvář jeho nebyla zobavena.

„On to chtěl, proč sedl do mého pajtému, viděl přec, že jsou koně zmořené; byl by jinak sem přistihl až po bitvě," rozumoval můj pajtondži po svém způsobu. „Rismet!" (osud) doložil.

Ano, má ochotnost byla jeho kismetem, pomyslel jsem si, a což žena a děti?! A ani nevystřelil můj junák Georgi. — —

II.

Pod ochranou červeného kříže.

„Comme c'est superbe! Quel panorama!*)“ horoval můj kolega od „Tempsu“.

„Oh, yes, that is magnificient!**)“ přizvukoval chladně „Dailly News“, jenž proti tradici, která o anglických zpravodajích panuje, byl složitého těla a bez licousů.

„Ani při útoku na Plevno neměli jsme tak rozkošný rozhled,“ pokračoval „Temps“, jenž se rád tím honosil, že prodělal celou rusko-tureckou „campagne“. „Poněvadž panovala tehda mlha,“ doložil zlomyslně „Berliner Tagblatt.“ — „Ujišťuji vás, pane . . . .“ a již byli oba ve křížku. „Eh, Messieurs! Voyez comme ça chauffe, comme ça chauffe!***) . . . .“

Zvolili jsme si skutečně znamenité místo ku pozorování. Stáli jsme na vrcholu malého kuželovitého pahrbku na pravé straně od silnice mezi středem a pravým křídlem bulharským ležícího.

Asi pět kilometrů před námi vypínaly se holé kamenité výšiny, „Üč-Kulak“ (Tri-Ucha) zvané, na jejichž dolní planině byly rozestaveny tři srbské baterie. Naproti nim k naší pravé ruce stály na výšině dvě bulharské baterie kryty zákopy, vedle nich o něco doleji táhl se klikatě příkop střelců. K levé naší ruce, poněkud v popředí vyhozeny byly na svahu návrší dvě bulharské baterie, nad nimiž o něco jižněji se vypínala bulharská reduta. Před touto posicí rozprostírala se obsáhlá vlnovitá

---

*) Jak jest to rozkošné! Jaké panoráma!
**) Oh ano, jest to velkolepé!
***) Ej pánové, hleďte jak to jde do tuha!

planina roubená výšinami, na jejichž svazích bylo rozestaveno pět srbských baterií.

Děla a dlouhé řetězy bulharských bodáků blýskaly se v slunečních paprscích, vzduch byl tak čistý, že jsme rozeznávali s ozbrojeným okem jednotlivé muže u srbských baterií stojící. Dělostřelecký boj byl již dávno zahájen, hustá oblaka dýmu zdvíhala se nad bateriemi, jež ochotný nám západní vítr rozháněl; sem tam zdvihl se v rovině malý kotouček dýmu prošlehnut plamenem — výbuch granátu. Kanonáda stávala se rychlejší, jedna rána následovala druhou.

Ještě nebylo lze nikde srbskou pěchotu v rovině rozeznati, jen hřebeny výšin hemžily se srbským vojskem a od nejkrajnějšího pravého křídla našeho zavznívala k nám silná přestřelka. Náhle vystoupil, jako ze země, po celé šířce roviny táhlý obláček dýmu a po celé čáře se zablesklo. Než již se protáhla celou rovinou druhá čára dýmu rovnoběžně s první, bližší k bulharským bateriím. Pušky zarachotily. Střelci se srazili, bitva byla na celé čáře zahájena. Celé řady srbských družin (batajlonů) rostly jako ze země a rozptylovaly se v řetězy. Přestřelka stávala se od minuty k minutě sesílenější. Byl to skutečně velkolepý obraz — neplesal jsem však nad ním zároveň se svými kolegy — vždyť to byl v mých očích bratrovražedný boj mezi dvěma slovanskými kmeny.

Na úpatí našeho vršku byla rozložena ambulanční kolona doktora Delacroixa. Vojínové jí přidělení spali většinou hovíce si na kyprém svahu pahrbku; několik ranhojičů sedělo okolo ohromného klokotajícího samovaru kouříce cigarety. Blízko u nich stála celá řada nosítek a v pozadí na samé silnici ambulanční vůz, naše jízdecké koně a povozy oněch korespondentů, kteří neznali seděti v sedle. Doktor Delacroix nalezal se v našem středu na vrcholku pahrbku, zajímal se o průběh bitvy, byltě zároveň dopisovatem „Independance Rumaine“.

Však již přicházeli ob čas ku zdravotnímu sboru lehce, většinou do rukou, ranění vojínové a tu a tam se vlékl též těžce raněný. Ambulanční kolona vstoupila v činnost a doktor Delacroix byl přinucen opustiti své

9*

zpravodajské stanovisko a odebrati se za svým hlavním povoláním.

Řetězy srbských střelců pohybovaly se pozvolna ku předu a zmocnily se náspů v stavbě se nalezající železniční linie Sředec-Caribrod-Niš. Sem tam cvakla na kamení u našich nohou nepřátelská koule neb nám zahvízdla nad hlavami. „Fichtre! il n'y fait pas bon,*)“ zlobil se „Temps“. „Prokletí Srbové, střílejí pánu Bohu do oken“, mínil druhý. Nikdo však nehodlal opustiti znamenité jinak observatorium; bylyť to patrně koule, jež mimoděk k nám zabloudily.

Jedna srbská baterie u samé silnice stojící postoupila značně ku předu. „Berliner Tagblatt“ nás upozornil na tento zajímavý manévr, všech nás skla obrátila se na baterii. „Daily News“ vytáhl pokojně hodinky, zamýšlel patrně počítati vzdálenosť baterie. Zašlehlo, zakouřilo se. „One — two — three — four — five — six — seven“, počítal „Daily News“. Padli jsme všichni k zemi, leknutím poražení; granát vybuchl několik kroků před námi. Déšť písku, drnu a drobného kamení nás posypal. Musil to býti směšný obrázek, jak jsme se kouleli s vršku dolů, doktor Delacroix alespoň se smál z plna hrdla. Vypravovali jsme mu svou nehodu. Byl to sice výstřel na zkoušku, patrně špatně mířený; až se baterie zastřílejí, budete moci opět nahoru, mínil doktor. — „2600 yards,“ mumlal „Daily News“. — „Jest mně to však nemilé,“ pokračoval doktor, „mohli bychom i zde býti vyrušeni ze svého obvazování takovou pilulkou. Srbové nabývají všude půdy, vztýčíme na temeni náš ochranný prapor.“ Dal okamžitě rozkaz několika vojínům ku provedení svého úmyslu. „Nechť mně přinesou mé polní kukátko! — A můj plaid! — Mou čepici! — Mou tašku s potravinami!“ . . a t. d. volali jsme jeden přes druhého.

Za chvíli vlál na temeni vršku malý bílý praporec s červeným křížem. „Daily News“ odebral se okamžitě nahoru, my však odhodlali se zdržeti se ještě na obvazišti. Vzdálenosť 2600 yardů (t. j. asi 2500 metrů) od nepřátelské baterie není příliš lákavou.

*) K čertu, zde není dobře býti.

Zatím postupovalo po silnici několik družin (batajlonů) za zvuku pochodu „Šumi Marica“. — Odcházely na pravé naše křídlo pomoci tam soudruhům svým z tísně. Vojínové byli veselí, tváří však bledých; — postup zálohy činil na mě vždy trapný dojem, za půl hodiny a budou v ohni, kdož se asi z nich vrátí?! — I z nedaleké rokliny na pravo od nás se táhnoucí zavzněl zpěv: „Boj, boj iskam ny, da pogynem vraga zle! Alexander da caruva, Balgarina da domuva! Boj!“

„Přecházíme k ofensivě, rychle tedy nahoru!“ mínil „Temps“. „Kde vězí Figlion?“ volá „Berliner Tagblatt“. „Hawas“ však zmizela, nikdo nám nemohl dáti vysvětlení, i kočáru zde nebylo. Přistihli jsme nahoru, prohledali pečlivě okolí vyrýpnutého granátem otvoru, po Figlionu, tak se totiž jmenoval specielní korespondent „Agence Hawas“, nikde ani památky.

Mezi tím se stávala bitva na pravém našem křídle tužší. Srbové nastupovali v šikách s puškami na páži založenými proti bulharským zákopům, metajíce celý déšť koulí. Byla to strašná praskačka, přehlušovaná výstřely děl. Srbové plýtvali střelivem, Bulhaři jim odpovídali v salvách rychle po sobě jdoucích. Měli jsme tam už tři baterie, které neustále hřměly. Byl to velmi napínavý okamžik — Srbové stále postupovali. Než i na levém křídle našem, které nám zakrývalo pásmo výšin pnoucích se po levé straně silnice stával se boj tužším. Bylo to u Aldimirovce a u Golubovce. Moravská divise vzala den před tím Pernik a ohrožovala náš levý bok. Okamžik byl velmi kritický — zdálo se nám, že strategická operace moravské divise se zdařila, neboť rachot děl a pušek se blížil a směr se točil tak, jakoby Srbové seděli v týle levému křídlu. Někteří z mých kolegů, bojíce se patrně, abychom nebyli obklíčeni, opustili v tomto nejvážnějším okamžiku náš vršek.

Já jsem zůstal; nepřátelské koule neznepokojovaly více naší posice, vlajka s červeným křížem konala svou službu. Střelba Srbů na pravém křídle ochabovala, vyplýtvali patrně střelivo. Hromový ryk „Urá“ zavzněl od bulharských zákopů, několik odvážlivců se vyřítilo ven,

celá kolona se zpěvem: „Boj boj, junáci za svobodu!" je následovala. Polnice zavzněly k útoku, vojenská hudba zavířila. Srbové jen sem tam vystřelili — ustupovalit kvapem nazpět před bulharskými bodáky. Záloha přispěla ustupujícím na pomoc, obnovila sice střelbu, než v srbských řadách panoval již zmatek — ustupovali k Malovským kolibám. Týž zjev se opakoval i ve středu, jen na levém křídle, jak dle střelby souditi bylo, zůstávala bitva nerozhodnutou.

Vytrval jsem až do večera. Bulharské granáty strašně řádily mezi srbským vojskem, jež ustupovalo přes holé kamenité Učkulakské stráně. I na levém křídle ustávala konečně kanonáda, jen čilá přestřelka se stále ještě udržovala. Síla hlavního srbského voje byla zlomena.

Opouštěl jsem svůj vršek děkuje doktoru a jeho vlajce, že mně bylo možno podati spolehlivou, podrobnou zprávu dnešní celodenní bitvy, která rozhodla celou campagne. Byl to 19. listopad, pamětný třetí den bitvy u Slivnice. —

* *
*

Druhého dne přinesly listy čerpající své zprávy od „Agence Hawas" následující depeši ze Srědce: V dnešní bitvě stříleli Srbové na ambulanční kolonu doktora Delacroixa vzdor vztýčené vlajce červeného kříže. A korespondenční kancelář telegrafovala ze Srědce rakouským časopisům: „Hawas" sděluje, že v dnešní bitvě stříleli Srbové a t. d.

Jsou to předce jen úžasní barbaři, ti Srbové! —

III.

Na noční obhlídce.

Po dvoudenním pobytu v Srědci vracel jsem se v neděli, dne 22. listopadu, do Slivnice. Srbové vzdor veškerému očekávání neobnovili v pátek útok na bulharské posice, nýbrž ustupovali na celé čáře, nejsouce ani dosti málo znepokojováni Bulhary, kteří se cítili příliš slabými, než aby byli přešli k výboji.

Jen na levém křídle našem trvala krátká přestřelka, Srbové ustoupili na Gaber. V sobotu a v neděli bylo téměř úplné ticho na celém bojišti. Bulharské vojsko bylo zaměstnáno taktickými pohyby a obhlídkami, aniž narazilo někde na větší oddělení nepřítele. Nepřestávající prška a mlha stěžovaly vojenské operace. Byli jsme na to připraveni, že Bulhaři přejdou v pondělí na celé čáře k útoku. Již se stmívalo, když jsem dorazil do Slivnice. Kde však přespati v tom strašně nečistém, vojskem a raněnými přeplněném hnízdě? Jeli jsme na zdař Bůh vesnicí nahoru. V prostřed vesnice stály v bezedném blátě tři zapřažené kočáry. Moji francouzští kolegové nakládali na ně svá zavazadla.

„Kam pak tak pozdě?“

„Na Dragoman.“

„Jak že? Srbové již vyklidili Dragoman?“ divil jsem se.

„Tak se zdá; nevíme však nic positivního. Chceme se sami přesvědčiti a pak bychom rádi byli zítra na blízku. Začneť rej na celé čáře. Budeme spáti nahoře.“

„Prosím o čerstvé zprávy, chci odeslati kurýra do Srědce. Pojedu potom s vámi.“

Sdělili mně události posledního dne; napsal jsem svou depeši, vypravil kurýra a sedl na kůň.

„Nevezmete s sebou povoz?“

„Nedůvěřuji situaci.“

Vyjeli jsme. Byla čírá tma zvýšovaná hustou mlhou. Na tři kroky nebylo lze rozeznati předmět. Svítilny u kočárů házely jen bledou zář po obou stranách silnice. Jel jsem napřed, povozy často jen pomalu mohly ku předu. Potkal jsem malé oddělení bulharské jízdy.

„Dobra srešt!“ — „Vaše podobra!*)“

„Kde pak jsou Srbové, pane kapitáne?“

„Ďávol ví, kde vězí, byli jsme až u dolejšího mlýna a po Srbech ani památky.“

„A přední naše stráže?“

„Stojí nad chánem.“

„Blagodarja, dobr put!**)“

Byl jsem dosti napřed před povozy mých kolegů. Počkal jsem na ně. Z dáli se ozýval noční tišinou řinkot rolníček a šest žlutavě svítících koulí blížilo se s kopce ke mně. Nyní jsem teprve spozoroval neopatrnosť, jaké se dopustili moji kolegové; nechati rolníčky na koních a rozsvítiti svítilny. Jak lehce jsme se mohli prozraditi tím pekelným řinkotem, již spůsobuje dvanáct klusajících koní ověšených zvonci a rolníčkami. Jak lehce by mohla nějaká srbská přední stráž ze žertu nám náš noční výlet překaziti.

Obrátil jsem se tryskem proti blížícím povozům.

„Zastavte!“ vzkřikl jsem, zarážeje koně před samým povozem.

„Co se děje?“ zvolal uleknut „Temps“, probuzen náhlým zastavením kočáru z dřímoty. „Ah, to jste vy, jaký nevčasný žert!“ doložil nevrle.

„Sejmete rolníčky a zvonce, zhasněte svítilny.“

„Spozoroval jste něco podezřelého?“

„To ne, ale jste sami podezřelými.“

„Fichtre! máte pravdu.“

Smáli se pak sami své neopatrnosti. Odstranili jsme rolníčky, shasli svítilny a jeli tiše dále. Dorazili jsme

*) Šťastné setkání! — Vaše šťastnější!
**) Děkuji, šťastnou cestu!

k samému dragomanskému chánu. Byly to tři nízké mizerné chalupy. Nedaleko šplouchala vesele čižma.

„Jaká rozkoš, horská voda!“ plesali Francouzi, kteří celý ten čas téměř strávili ve Slivnici a byli nuceni píti smrdutou vodu ze znečistěné vojskem a koni Slivnické říčky. V chánu ohříval se jeden poddůstojník s několika vojíny u vyhaslého téměř ohně. Vyměnujíce si cigarety, chléb a nápoje vypravovali nám, co věděli o rozložení srbského vojska. Vesnice Dragoman, na pravo od silnice ležící, byla sice v rukou Bulharů, veškeré pak výšiny byly dosud obsazeny srbským vojskem.

„Vezmem je na „štik“ (bodákem), štik Srbové nevydrží.“ —

Sdělil jsem Francouzům své vyzvídky.

„Parbleu, dobře, že jsme sundali rolníčky,“ mínili oni. „Nuže, ostaneme zde přes noc?“

Odbývána válečná porada, uvažováno pro i proti. Byli jsme v těsné rokllině, jejíž výšiny byly obsazeny nepřátely, mohliť jsme se lehce druhý den ráno octnouti v křížovém ohni. Vyšel jsem ven; mlha se zatím již rozptýlila, nebe se jen třpytilo hvězdami, počasí bylo jasné, mrazivé. Na výšinách dohořívaly sem tam polní ohně. Kočí Francouzů kleli jen což na libůstky svých pánů. Koně nebylo kam postaviti, a ani ždibec sena nebylo lze nalezti. Zosnovali mezi sebou spiknutí a objevili rozhodně svým pánům, že se vrátí do Slivnice. To učinilo ve válečné poradě naši rozhodný obrat.

Vrátili jsme se tiše a pozorně do Slivnice. Druhý den na to časně z rána byla svedena rozhodná bitka mezi Bulhary a srbským zadním vojem o dragomanské výšiny; Bulhaři vzali je bodákem. Srbské koule z dalekostřelných jejich Kok-Mauserek lítaly z rána až do samého dragomanského chánu.

IV.

Představení v kuchyni.

Byli jsme hladoví jako vlci. Seděli jsme již druhý den v Caribrodu, a naše skrovné zásoby potravin byly úplně vyčerpány. Živili jsme se originelní kaší, nalámaným do čaje polním sucharem. Poslali jsme sice jeden povoz do Srědce pro nové zásoby spíže, ten se však dlouho nevracel. Cařibrodští občané jsou smýšlení srbofilského, nebylo lze čeho od nich ani za drahý peníz dostati. — Všechny „dukeny“ byly zavřeny. Otevřel si tam sice jeden Němec, jenž byl dřív kantonierem při stavbě dráhy, kuchyni, jediné jídlo však, které v ohromném kotle vařil, bylo vepřové maso se zelím, strašně mastné a pepřené jídlo — pro nás nebylo k požití.

Vyšli jsme si s jedním kolegou na procházku po blativé ulici caribrodské. „Jaká to šťastná náhoda,“ zvolal týž, „vizte onoho pána v modrém obleku, jest to náš krajan, knížecí „küchenchef“. Myslel jsem, že můj kolega padne küchenšéfovi okolo krku, s takovým zápalem se hnal proti němu. Než i mně zajiskřilo oko, a slíny mi vstoupily do úst. „Pan Máj, ředitel knížecí kuchyně — můj kolega pan N.“ Vzájemné uklonění, stisknutí ruky a se slovy „těší mě“ byla nová známosť uzavřena.

Žalovali jsme panu M. naše žaludkové svízele.

„I nám nevede se skvěle,“ vece tento, „apropos, pánové, jak dlouho jste nepili skleničku piva?“

„Již jsme zapomněli, jak vypadá — a jak chutná,“ spustili jsme unisono.

„Pak-li byste mně prokázali to potěšení, pánové“ —

„O, prosím, potěšení bude na naší straně.“

Byla to více než fráze zdvořilosti od nás, ono bylo skutečně na naší straně. —

„Máme několik láhví výtečného exportu — — —“ pokračoval krajan Máj ve svém pozvání, „a nějaké to ‚meze‘ (zákusku) již seženu.“ —

Měl to znamenité známosti ten můj kolega!

Na cestě ku hlavnímu stanu přidružil se k nám ještě jeden lékař, Němec, jenž vida nás ve společnosti pana „küchenšéfa“, měl zajisté dobrou předtuchu.

Hlavní stan knížete bulharského nalézal se v úhledném malém domku v pozadí velkého dvoru ležícím. Na levé straně byla kuchyň, domek to as jako naše mýtní boudy veliký. Skládala se ze dvou oddělení, vlastní kuchyně a spižírny, když jsme ale my čtyři tam vešli, nebylo věru k hnutí. Nebylo kde sednouti, stáli jsme tu, v jedné ruce sklenici výtečného exportu, v druhé bílý chléb (prosím, velká delikatesa pro nás) se sýrem, hovoříce o posledních událostech na bojišti, — jedna láhev se prázdnila za druhou. Náhle se zatmí v našem kumbálku a ve dveřích se objeví vysoká martiální postava knížete Alexandra.

„Ich hab’ einen blödsinnigen Hunger!“ byla jeho první slova, patrně nespozoroval naše skupení. Nabyli jsme ale tolik času, že jsme mohli ruce s plnými sklenicemi skrýti za naše záda.

„Ah, vy máte zde společnosť, pane Máj,“ pokračoval kníže, jehož oči se byly na pološero v kuchyni panující uvykly.

„Vaše Výsosť, moji krajané, Vaše Výsosť dovolí, bych je představil; pan dr. C....., zpravodaj hlavního vídeňského listu a pan G..., zpravodaj největšího berlínského časopisu a zde pan dr. H..., jehož ráčí Vaše Výsosť snad již znáti.“

V tom se objevila ve dveřích přes ramena knížete zvědavě pátrající tvář dvorního maršálka barona Riedesela, patrně rozmrzena nad tímto přečinem proti dvornímu ceremonielu, jehož se náš krajan dopustil.

„Těší mě,“ odvětil kníže, „znám oba pány zpravodaje od vidění i jejich článků.“

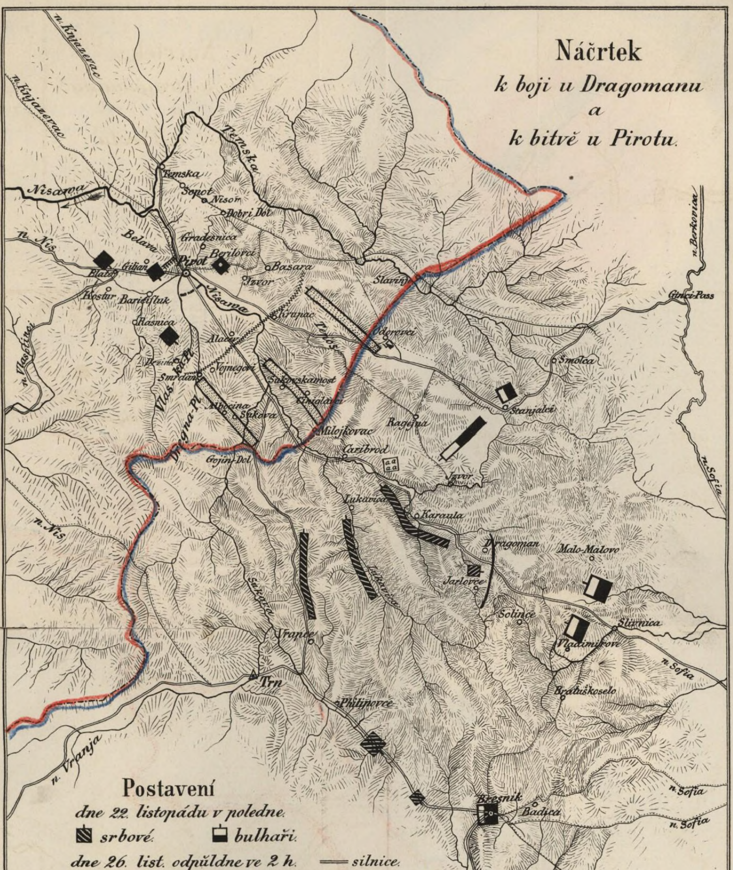
**

Mému kolegovi se dostalo ještě toho štěstí, že Jeho Výsosť mu udělila dobrou známku z mravů. Použili jsme té příležitosti a vyptali se knížete na to, co se ten den na bojišti díti bude. Konečně se obrátil kníže na našeho krajana s otázkou, co mu může rychle předložiti, ujišťuje nás opět, že má „einen blödsinnigen Hunger".

„Roštěnec s česnekem, Vaše Výsosť, na spůsob jak jej miloval král Milán," zněla odpověď. Bylť pan Máj před tím ředitelem kuchyně krále Milána.

Kníže opustil naši kuchyni, pan dvorní maršálek vrhl ještě jeden zdrcující pohled na našeho krajana a my — jsme dopili pivo.

Když jsme se ubírali takto posilnění do našeho stanu, litovali jsme, že nebyl v naší společnosti náš grafický kolega Piutrowski — a jaké sujet pro jeho obratnou tušku, toto představení v kuchyni.

Náčrtek
k boji u Dragomanu
a
k bitvě u Pirotu.
Postavení
dne 22. listopádu v poledne.
srbové.
bulhaři.
dne 26. list. odpůldne ve 2 h.
silnice.
srbové.
bulhaři.
lesík.
1: 300,000.
0 1/2 1 2 míle.
n. Knjaževac
n. Knjaževac
Temska
Nišava
n. Niš
Belava
Gradešnica
Berilovci
Pirot
Gilijan
Blato
Kostur
Bariečtuk
Basara
Izvor
Rasnica
Krupac
Alaca
Vojnegovi
Smrdan
Brezina
Vlaška Pl.
Dragna Pl.
Sukovo
Milojkovac
Caribrod
Gojin-Dol
Odorovci
Slavinja
Smolca
Stanjalci
Ragejna
Izvor
Lukavica
Karaula
Dragoman
Malo-Malovo
Jarlovce
Solince
Slivnica
Vladimirov
Bratuškoselo
Vrapče
Trn
Philipovce
Bresnik
Badica
n. Vranja
n. Niš
n. Berkovica
Ginci-Pass
n. Sofia
n. Sofia
n. Sofia
n. Sofia
n. Radomir